

**UCHWAŁA NR XXVI/167/2020
RADY MIEJSKIEJ W SIERADZU**

z dnia 25 maja 2020 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Miasta Sieradza na lata 2020 - 2023

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2020 r. poz. 713) oraz art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282,782 i 1595) uchwała się co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Miasta Sieradza na lata 2020-2023 zaopiniowany pozytywnie przez Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Sieradza.

§ 3. 1. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Łódzkiego.

2. Uchwała podlega podaniu do publicznej wiadomości poprzez rozplakatowanie na tablicy ogłoszeń Urzędu Miasta Sieradza, a także zamieszczenie jej treści na stronie internetowej Urzędu Miasta Sieradza.

Wiceprzewodnicząca Rady
Miejskiej w Sieradzu

Beata Jacyszyn

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI MIASTA SIERADZA NA LATA 2020-2023

OPRACOWANIE:
mART Marta Danielska
gez.wroclaw@gmail.com

WRZESIEŃ 2019

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta Sieradza na lata 2020-2023 (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego miasta Sieradza. Celem opracowania jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2020 r. poz. 282) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

GPOnZ nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

GPOnZ ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Programu opieki nad zabytkami dla Miasta Sieradza na lata 2014-2018 przyjętego Uchwałą nr IV/15/2014 Rady Miejskiej W Sieradzu z dnia 29 grudnia 2014 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. z 2020 r. poz. 282), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3,** który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) relikdami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

1) wpis do rejestru zabytków.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów

lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat (art. 9). Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy, lub z urzędu, na podstawie decyzji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (art. 13). Na podstawie tej decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłaszana jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat (art. 14). Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków – na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu – w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;

2) uznanie za pomnik historii;

3) utworzenie parku kulturowego;

4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1:** „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17,** który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;

2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;

3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19,** który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;

3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;

2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
  - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
  - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. z 2019 r. poz. 506), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

• **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz. 293)**. Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa stanowi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

• **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1186 z późn. zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych

oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1396 z późn. zm.), która mówi między innymi o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (Dz. U. z 2020 r. poz. 55), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (Dz. U. z 2020 r. poz. 65). W rozumieniu ustawy celem publicznym jest między innymi opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (Dz. U. z 2020 r. poz. 194). Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo. Polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa narodowego w Rzeczypospolitej Polskiej i za granicą. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, instytucji filmowych, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki – ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej – prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (Dz. U. z 2019 r. poz. 688). W ramach ustawy gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (Dz. U. z 2015 r. poz. 774 z późn. zm.). Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. tablic i urządzeń reklamowych.
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (Dz. U. z 2018 r. poz. 1609).

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenie rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (Dz. U. z 2011 r. Nr 113, poz. 661).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304 z późn. zm.), które określa tryb składania wniosków o przyznanie odznaki, wzór i wymiary tej odznaki oraz sposób jej wręczenia i noszenia.
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510).
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (Dz. U. z 2019 r. poz. 917). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiąganie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów” (art. 1).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479) która mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (Dz. U. z 2020 r. poz. 164).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

GPOnZ jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

• Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem projektu Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:
Cel szczegółowy 1: „Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego”, podzielony na kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2: „Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami”, podzielony na kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3: „Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa”, podzielony na kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004-2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r. poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą,
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury,
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury,
- poprawa warunków działalności artystycznej,
- efektywna promocja twórczości,
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków,
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę,
- rozwój kolekcji muzealnych – zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji do 2020 r. oraz w perspektywie do 2030 r., określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzmocnieniu spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

- 1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:
  1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2020 r.:

– Wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu – wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie.

– Wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych – stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

• Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2020 została przyjęta Uchwałą Nr 61 Rady Ministrów z dnia 26 marca 2013 r. Jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu Strategii Rozwoju Kraju 2020. Jako cel główny wskazano w niej wzmocnienie udziału kapitału społecznego w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski, w ramach którego określono cztery cele szczegółowe. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można czwarty z celów „Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału kulturowego i kreatywnego”, a zwłaszcza jego priorytet 4.1. „Wzmocnienie roli kultury w budowaniu spójności społecznej”. Wytyczone tutaj kierunki działań to:

4.1.1. Tworzenie warunków wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym.

4.1.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz krajobrazu.

4.1.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Walory i potencjał tkwiący w dziedzictwie kulturowym są postrzegane w strategii jako „kluczowy element potencjału kulturowego”, a tym samym jedna z „szans rozwojowych dla całego społeczeństwa”. W strategii podnosi się także kwestię znaczenia aktywnej partycypacji społecznej w ochronie zabytków i opiece nad nimi.

• Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030

Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030 została przyjęta Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

– ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,

– wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,

- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta wynikające z dokumentów na poziomie:

- **wojewódzkim:** Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020, Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego, Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019, Program rozwoju turystyki w województwie łódzkim na lata 2007-2020, Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014-2020, Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych;
- **powiatowym:** Strategia Rozwoju Powiatu Sieradzkiego na lata 2016- 2023.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej miasta Sieradza.

• Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 (SRWL 2020)

Strategia Rozwoju Województwa Łódzkiego 2020 została przyjęta uchwałą nr XXXIII/644/13 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 26 lutego 2013 r. Jest to aktualizacja strategii opracowanej na lata 2007-2020, która została przyjęta uchwałą LI/865/2006 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 31 stycznia 2006 r.

Jest to najważniejszy dokument samorządu województwa, który określa wizję rozwoju, cele oraz główne działania zmierzające do ich osiągnięcia. Zakłada, że polityka regionalna będzie realizowana na dwóch płaszczyznach: horyzontalnej oraz terytorialno-funkcjonalnej.

Problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego jest przedmiotem obszaru priorytetowego Tożsamość Regionalna w ramach Sfery funkcjonalno-przestrzennej, której celem głównym jest: stworzenie rzeczywistego regionu społeczno-ekonomicznego posiadającego własną podmiotowość kulturową i gospodarczą.

W ramach obszaru priorytetowego Tożsamość Regionalna określono cel strategiczny, który brzmi: Umocnienie identyfikacji mieszkańców z województwem. Elementem wyróżniającym dziedzictwo kulturowe województwa łódzkiego są bogate zasoby dziedzictwa przemysłowego.

Tworzeniu jedności kulturowej regionu mają służyć działania utrwalające wspólne normy i zwyczaje, a także stymulujące aktywizację i integrację społeczną. Kształtowanie świadomości terytorialnej odbywać będzie się poprzez edukację o charakterze regionalnym, przede wszystkim dzieci i młodzieży. Strategia wskazuje także cele szczegółowe, z których niektóre ściśle odnoszą się do problematyki niniejszego programu. Należą do nich:

- wspieranie oraz inicjowanie działań na rzecz przywracania, ochrony i kultywowania historycznych wartości regionu,
- rozwój i promocja kultury i turystyki w regionie,
- pobudzanie, kształtowanie i wzmacnianie kulturotwórczej funkcji ośrodków osadniczych.

Do głównych działań wskazanych w ramach obszaru priorytetowego Tożsamość Regionalna, których zakres przedmiotowy odnosi się do celów Gminnego programu opieki nad zabytkami należą:

- rewaloryzacja historycznych układów urbanistycznych oraz obiektów wraz z ich otoczeniem i ochroną ekspozycji w tym zagospodarowanie obiektów związanych z historią regionu na cele kulturalne,
- wspieranie oraz inicjowanie działań w zakresie kreowania produktów regionalnych,
- wspieranie rozwoju różnorodnych przejawów życia kulturalnego oraz organizacji i ruchów regionalistycznych promujących tożsamość kulturową regionu.

Wśród walorów, świadczących o tożsamości regionalnej, wskazano między innymi na unikatowe obiekty o metryce romańskiej, w tym na tzw. „rotundę” grodową w Sieradzu.

• Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego

Obecnie obowiązujący Plan zagospodarowania przestrzennego województwa łódzkiego został przyjęty uchwałą nr LV/679/18 przez Sejmik Województwa Łódzkiego dnia 28 sierpnia 2018 r. Plan określa cele i kierunki rozwoju przestrzennego regionu. Realizację zapewniają projekty finansowane ze środków własnych samorządu województwa, samorządów lokalnych, budżetu państwa oraz funduszy Unii Europejskiej. Podstawowym źródłem finansowania jest Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.

W Planie istotne znaczenie dla niniejszego opracowania mają zagadnienia związane z zabytkami i dziedzictwem kulturowym. Dla ich obszaru wyznaczono cele, kierunki rozwoju przestrzennego, które zgodne są z przyjętymi założeniami GPOnZ.

Obszar dziedzictwo kulturowe

Cel szczegółowy – Region o dobrze zachowanym dziedzictwie kulturowym.

Kierunki rozwoju przestrzennego:

- Zachowanie materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego;
- Zachowanie niematerialnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Obszar turystyka i rekreacja

Cel szczegółowy – Region o wysokiej atrakcyjności turystycznej.

Kierunki rozwoju przestrzennego:

- Rozwój różnorodnych form turystyki w obszarach i ośrodkach recepcji turystycznej;
- Rozwój systemu szlaków turystycznych wykorzystujących walory przyrodnicze i zasoby dziedzictwa kulturowego zgodnie z trendami na rynku odbiorców;
- Budowanie rozpoznawalnej marki turystycznej.

Obszar krajobraz i ład przestrzenny

Cel szczegółowy – Region o krajobrazie wysokiej jakości.

Kierunki rozwoju przestrzennego:

- Ochrona i wzmacnianie walorów krajobrazu kulturowego;
- Kształtowanie ładu przestrzennego w krajobrazie.

Wśród wyznaczonych działań dla obszaru miasta Sieradza szczególnie istotne są:

- podejmowanie działań na rzecz utrzymania ustanowionych form ochrony dla zabytków, w tym parku kulturowego w Sieradzu;
- wzmacnianie ochrony obszarowej dla szczególnie cennych form zabytkowego krajobrazu kulturowego regionu, w tym m.in. wytypowanych obszarów charakterystycznych dla tradycji osadniczej regionu, odznaczających się szczególnymi wartościami, w tym Sieradz – układ urbanistyczny z zespołami sakralnymi;
- wzmacnianie walorów zidentyfikowanych podregionów kulturowych: w tym sieradzkiego poprzez m.in. identyfikację i utrwalanie specyficznych przejawów kultury ludowej, w szczególności wspieranie działalności oraz promocję istniejących np. w Sieradzu;
- kreowanie sieci ośrodków historycznych o randze europejskiej, krajowej, regionalnej i lokalnej poprzez m.in.: wzmacnianie instytucji kultury działających w ośrodkach historycznych, odpowiednio do rangi o zasięgu ponadregionalnym w Sieradzu.

W Planie szczegółowo określono system obszarów chronionych, w tym obszarów ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, uzdrowisk, dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, przede wszystkim pod kątem wykorzystania endogenicznego potencjału regionu i trwałego zachowania środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego.

Wskazanymi istotnymi elementami dla rozwoju województwa w długiej perspektywie, są jego walory przyrodnicze, kulturowe i turystyczne. Zakłada się, że ich ochrona, racjonalne wykorzystanie i podniesienie jakości wpłyną na kształtowanie wizerunku województwa jako regionu atrakcyjnego do życia. W zakresie powiązań przyrodniczych szczególną rolę odgrywać będzie stworzony spójny system obszarów chronionych województwa, oparty na istniejących i projektowanych formach ochrony przyrody oraz wpisujący się w krajowy system ekologiczny.

Szczególnie istotna dla kształtowania i zachowania tradycji regionalnej jest ochrona materialnych oraz niematerialnych zasobów kulturowych województwa. W tym celu zakłada się m.in. kształtowanie sieci unikatowych ośrodków historycznych oraz objęcie ochroną najcenniejszych obiektów i obszarów województwa w formie pomników historii i parków kulturowych. Zakłada się także, że wybitne dzieła i dorobek współcześnie żyjących pokoleń zostaną objęte formą ochrony poprzez uznanie za dobra kultury współczesnej. Działania te, w powiązaniu z rozwojem różnych form turystyki i stworzeniem systemu szlaków turystycznych, wpłyną bezpośrednio na wzrost atrakcyjności turystycznej województwa oraz przyczynią się do kształtowania rozpoznawalnej marki turystycznej regionu.

Województwo łódzkie jest obszarem zróżnicowanym pod względem historycznych tradycji oraz materialnej i niematerialnej spuścizny kulturowej, i obejmuje swoim zasięgiem kilka historycznych jednostek administracyjnych tzw. Polski Środkowej. Zasadniczy zrąb jego terytorium stanowią ziemie: łączycka i sieradzka z Wieluńskiem, część ziemi rawskiej z Księstwem Łowickim, a także Opoczyńskie. Spośród niemal 100 jednostek osadniczych o potwierdzonym rodowodzie miejskim najcenniejsze układy urbanistyczne mają miasta o genezie średniowiecznej. Wskazano, że wyróżniający się jest między innymi układ urbanistyczny Sieradza, prezentujący model układu szachownicowego. O jego wysokiej wartości stanowią dobrze zachowane rozplanowania przestrzenne wypełnione zabytkową strukturą, a także atrybuty m.in. w postaci murów miejskich.

W zróżnicowanym krajobrazie kulturowym województwa wyróżniono 72 ośrodki tworzące sieć unikatowych ośrodków historycznych, w tym Sieradz, jako ośrodek o randze krajowej.

Na zachowanie i ożywianie tradycji regionalnej ma wpływ wzrastająca liczba skansenów, które są szansą na przetrwanie drewnianego dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza wsi, m.in. skansen przy Muzeum Okręgowym w Sieradzu.

W celu podniesienia rangi ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej, na terenie województwa utworzono 4 parki kulturowe (co lokuje region na 2. miejscu w Polsce), w tym: Park Kulturowy „Wzgórze Zamkowe” w Sieradzu, który obejmuje swoim zasięgiem unikatowy układ przestrzenny grodu z podgrodziami o wczesnośredniowiecznej metryce (z późniejszymi nawarstwieniami). W efekcie przeprowadzonych prac uporządkowano i zagospodarowano przestrzeń grodu otoczonego fosą.

W planie zaznaczono, że część terenów, zawierających obiekty i zespoły odznaczające się wyjątkowymi walorami zabytkowymi krajobrazowo-kulturowymi, wymaga wzmocnienia obszarowej ochrony prawnej. Wskazano m.in. Sieradz – układ urbanistyczny z zespołami sakralnymi.

• **Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019 (WPOnZ)**

Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019 został przyjęty uchwałą nr XXV/319/16 przez Zarząd Województwa Łódzkiego dnia 21 czerwca 2016 r. WPOnZ określa strategiczne cele, działania i zadania w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego oraz tożsamości regionalnej w województwie.

Jest to trzecia edycja opracowywania WPOnZ, która uwzględnia uwarunkowania wewnętrzne wynikające ze zmian w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, a także stanowi podsumowanie działań realizowanych w poprzednich latach. Głównym zagadnieniem WPOnZ jest problematyka rewitalizacji unikatowych struktur zabytkowych, która w okresie nowej perspektywy finansowej została uznana za jedno z najważniejszych tematów związanych z atrakcyjnością krajobrazu kulturowego.

W celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla lokalnej tradycji budowlanej i osadniczej, na terenie województwa utworzono 4 parki kulturowe, co lokuje region na 2. miejscu w Polsce, w tym unikatowy w skali kraju, zachowany układ przestrzenny z nawarstwieniami związanymi z historycznym rozwojem Sieradza, który został objęty parkiem kulturowym pn. „Wzgórze Zamkowe”, utworzonym Uchwałą Rady Miasta Sieradza Nr XXXVI/322/2009 z dnia 29 października 2009 r. Park usytuowany jest we wschodniej części miasta w dolinach rzek Warty i Żegliny, obejmuje wzgórze grodowo-zamkowe z udokumentowanymi grodziskiem stożkowatym i osadą wczesnośredniowieczną oraz obszar dawnego podgrodzia zwanego Przedmieściem Praskim. Do 2015 r. w ramach projektu „Park kulturowy – Wzgórze Zamkowe” zrewaloryzowano przestrzeń Rynku Praskiego i ulicy Zamkowej, stanowiącej historyczną oś kompozycyjną łączącą Stare Miasto ze Wzgorzem Zamkowym, zakończoną atrakcyjnymi widokowo, bulwami nadrzezycznymi w starorzeczu Żegliny. Następnie prowadzono prace obejmujące utworzenie tarasów widokowych w obrębie zamku wraz z odsłonięciem relikwów rotundy z XIII w. Wyeksponowane zostaną również obrysy murów obronnych, wjazdu i głównego budynku zamku książęcego z okresu późnego średniowiecza. Ponadto budowa kładki dla pieszych i rowerzystów, platforma widokowa, most widmo, teatr plenerowy oraz elementy małej architektury. Wykonano także odtworzenie fosy i odrestaurowanie ponemieckich bunkrów z przeznaczeniem na cele kulturalne.

Szczegółowe studia i analizy diagnostyczne zasobów dziedzictwa kulturowego w regionie łódzkim wykonane w trakcie opracowania pierwszej edycji WPOnZ pozwoliły na wytypowanie i wskazanie obszarów i obiektów zabytkowych o znaczeniu ponadlokalnym, najcenniejszych dla województwa łódzkiego. Uznanie obszaru czy obiektu zabytkowego za reprezentatywny świadczy o tożsamości miejsca oraz jego znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego nie tylko województwa łódzkiego ale i Polski. Wśród wytypowanych obiektów i obszarów reprezentatywnych w Sieradzu wskazano:

- zespół klasztorny poddominikański, ob. ss. Urszulanek z kościołem pw. św. Stanisława ul. Dominikańska 16,
- kamienica tzw. Pojagiellońska ul. Dominikańska 2,
- kościół farny, gotycki, pw. Wszystkich Świętych ul. Kolegiacka 11.

Lista obiektów reprezentatywnych w WPOnZ na lata 2012-2015 nie zawierała zabytków archeologicznych. Obecnie lista zawiera 30 stanowisk archeologicznych, w tym Stanowisko nr 1 w Sieradzu, Zespół grodu i osad z XI-XIII wieku gród stołeczny kasztelański, relikw ceglanej rotundy z XIII w. oraz zamek z XIV wieku na miejscu grodu.

W WPOnZ na lata 2012-2015, w celu ułatwienia podejmowania działań systemowych o charakterze kompleksowym, wskazano 70 miast historycznych o zachowanych elementach dawnych układów rozplanowania. Tworzą one sieć unikatowych ośrodków historycznych o zróżnicowanej randze i potrzebach działań rewitalizacyjnych w ich historycznych obszarach śródmiejskich i zabytkowych zespołach zabudowy. Wyróżniono m.in. Sieradz jako ośrodek o randze krajowej.

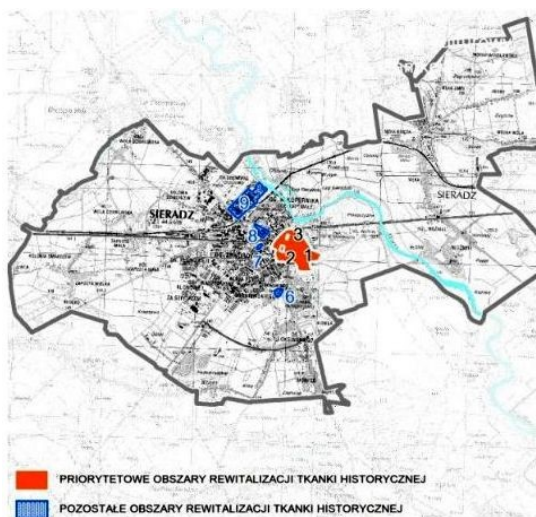
Rewitalizacja, rozumiana jako zintegrowany proces przemian przestrzennych, społecznych i ekonomicznych w zdegradowanych częściach miast, wpływa na poprawę jakości życia mieszkańców, przyczynia się do przywrócenia ładu przestrzennego, ożywienia gospodarczego i odbudowy więzi społecznych. Jest więc wieloaspektowym procesem naprawczym. Działania rewitalizacyjne mają szczególne znaczenie dla historycznych struktur przestrzennych oraz układów i obiektów zabytkowych, które charakteryzują się złym stanem technicznym i znacznym stopniem dekapitalizacji zabudowy, a także koncentracją negatywnych zjawisk gospodarczych i społecznych.

W WPOnZ podkreślono podstawowy aspekt rewitalizacji historycznych układów przestrzennych miast i wsi jakim jest renowacja, modernizacja i adaptacja obiektów zabytkowych na cele wynikające z potrzeb rozwojowych. Pozwoliło to na wyodrębnienie obszarów priorytetowych wymagających podjęcia lub kontynuacji działań rewitalizacyjnych ze względu na szczególne wartości dziedzictwa kulturowego w tym także w Sieradzu, które jest miastem z zachowanym średniowiecznym zespołem osadniczym, na który składają się: gród w miejscu tzw. Wzgórza Zamkowego, podgrodzie i osada targowa z XI w. oraz średniowieczne miasto lokacyjne z prostokątnym rynkiem i śulicami wychodzącymi z jego naroży (łącznie z ul. Zamkową). Stanowi ona główną oś kompozycyjną łączącą Stare Miasto ze Wzgierzem Zamkowym zlokalizowanym w łuku starorzecza.

Układ urbanistyczny Sieradza został uznany za reprezentatywny. Na wskazanych obszarach znajduje się 19 obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz 23 zabytki wpisane do wojewódzkiej ewidencji. Do najciekawszych obiektów można zaliczyć, znajdujące się w obrębie strefy ścisłej ochrony konserwatorskiej: renesansową Kamienicę Pojagiellońską, tzw. Dom Kata, z reliktem baszty z XIV w. i fragmentem miejskiego muru obronnego, kościół farny pw. Wszystkich Świętych, zespół klasztorny poddominikański (obecnie ss. Urszulanek) z kościołem pw. św. Stanisława, Teatr Miejski oraz Wzgórze Zamkowe z XIII w. z ceglana rotundą (objęte ochroną jako park kulturowy), będące pozostałością grodu kasztelańskiego, a później książęcego.

Obszar priorytetowy wyznaczony dla Sieradza

Spośród 7 obszarów wskazanych do rewitalizacji, 3 obszary obejmujące teren Starego Miasta ze Wzgierzem Zamkowym, o powierzchni 58,4 ha, tworzące kanwę średniowiecznego układu przestrzennego miasta lokacyjnego i przedlokacyjnego grodu, uznano za priorytetowe.

Rys. 1. Sieradz – priorytetowe obszary rewitalizacji (nr 1, 2, 3) (źródło: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016 – 2019)

Wytypowane obszary stanowią najcenniejszy teren miasta ze średniowiecznym rynkiem, z zabytkową zabudową pierzejową i odtworzonymi bramami (Krakowską, Warcką i Grodzką), z kościołem farnym, Placem Teatralnym, skansenem, ze Wzgórzem Zamkowym.

Obszary priorytetowe skupiają także obiekty i obszary reprezentatywne: kościół kolegiacki, klasztor poddominikański, Kamienicę, tzw. Pojagiellońską (ul. Dominikańska 2, obecnie siedziba Muzeum Okręgowego) oraz dobrze zachowany średniowieczny układ przestrzenny powiązany ze starszym grodziskiem. Strukturę zabytkową tworzy 16 obiektów wpisanych do rejestru zabytków, 14 zamieszczonych w ewidencji wojewódzkiej i liczne z gminnej ewidencji zabytków.

Potrzeby rewitalizacyjne w obszarach priorytetowych

Do najpilniejszych potrzeb miasta zaliczono ożywienie zrewitalizowanych przestrzeni zabytkowych: rynku i parku kulturowego. Niezbędna jest także kontynuacja prac renowacyjnych i rewitalizacyjnych wnętrza: kościoła farnego pw. Wszystkich Świętych przy ul. Kolegiackiej i zespołu klasztorowego poddominikańskiego (obecnie ss. Urszulank) z kościołem św. Stanisława przy ul. Dominikańskiej. Istotna jest również kontynuacja udzielania dotacji finansowych z budżetu Urzędu Miasta prac konserwatorskich obiektów zabytkowych. Istnieje konieczność przeprowadzenia kompleksowych prac remontowych budynku Muzeum Okręgowego i kamienic w pierzejach rynku. W celu ochrony struktur historycznych miasta istnieje potrzeba wpisania obszaru historycznego centrum do rejestru zabytków jako strefy ochrony konserwatorskiej.

Prace rewitalizacyjne, jakie zostały wykonane w 2012 r. i 2015 r. zostały wyróżnione przez Towarzystwo Urbanistów Polskich, które wśród realizacji krajowych nagrodziło 10 zrewitalizowanych obszarów z terenu województwa łódzkiego, w tym:

- 2012 r. – Rynek Starego Miasta i ul. Rycerską w Sieradzu;
- 2015 r. – odtworzenie naturalnego koryta starorzecza Żegliny wraz z budową ciągów pieszo-rowerowych w Sieradzu.

Wyznaczone działania i zadania w priorytetowym obszarze rewitalizacji w Sieradzu

Działanie podstawowe:

Rewitalizacja układów przestrzennych miast i wsi

Na podstawie przeprowadzonych analiz wskazano 3 obszary priorytetowe, tworzące kanwę średniowiecznego układu przestrzennego miasta lokacyjnego i przedlokacyjnego grodu, a związane ze Starym Miastem ze Wzgórzem Zamkowym.

Działania wspomagające:

Poprawa stanu obiektów i obszarów zabytkowych

Obiekty zabytkowe ze względu na zły stan techniczny wymagają podjęcia różnych działań remontowych i konserwatorskich.

Zadania:

- kontynuacja prac rewitalizacyjnych w obiektach reprezentatywnych: wnętrza kościoła farnego pw. Wszystkich Świętych przy ul. Kolegiackiej i zespołu klasztorowego poddominikańskiego obecnie ss. Urszulank z kościołem św. Stanisława przy ul. Dominikańskiej oraz kamienicy tzw. Pojagiellońskiej – obecnego muzeum;
- kontynuacja prowadzenia kompleksowych prac remontowych kamienic w pierzejach rynku;
- kontynuacja prowadzenia dotacji Urzędu Miasta na przeprowadzanie remontów obiektów zabytkowych;
- wpisanie do rejestru zabytków obszaru historycznego centrum jako strefy ochrony konserwatorskiej.

Kreowanie różnorodności kulturowej

Kreowanie różnorodności kulturowej regionu sieradzkiego w powiązaniu z licznymi działaniami rewitalizacyjnymi przyczyni się do wzmacniania lokalnych tradycji, podniesie rangę i postrzeganie regionu oraz może poprawić jego wizerunek.

Zadania:

- rewitalizacja skansenu sąsiadującego z parkiem kulturowym;
- kreowanie tożsamości w sieradzkim podregionie kulturowym.

Edukacja kulturowa mieszkańców województwa

Wzrost wiedzy mieszkańców Sieradza o zasobach i wartości dziedzictwa kulturowego miasta i regionu sieradzkiego przyczyni się do zwiększenia społecznej odpowiedzialności za zabytki i wzrostu więzi z regionem.

Zadania:

- promocja i ożywienie zrewitalizowanego obszaru rynku, parku kulturowego „Wzgórze Zamkowe” wraz z Traktem Królewskim i ulicą Dominikańską.

Działania uzupełniające:

Poprawa stanu i dostępności zabytków ruchomych w muzeach oraz zabytkach sakralnych

Obiekty zabytkowe w znacznej części wymagają poprawy zabezpieczeń przeciwpożarowych i antyłamaniowych.

Zadania:

- wykonanie zabezpieczeń przeciwpożarowych i przeciwwłamaniowych w Muzeum Okręgowym;
- wprowadzenie nowoczesnych form przekazu i technik wystawienniczych w Muzeum Okręgowym.

• **Program rozwoju turystyki w województwie łódzkim na lata 2007-2020**

Program rozwoju turystyki w województwie łódzkim na lata 2007-2020 opracowywany został na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego.

W Programie zostały wyznaczone następujące zadania:

- określenie stanu zasobów turystycznych województwa łódzkiego,
- wzmocnienie i uwypuklenie roli turystyki, jako istotnego czynnika rozwoju społeczno-gospodarczego regionu,
- ułatwienie pozyskiwania celowych środków na finansowanie projektów turystycznych z funduszy unijnych,
- podjęcie próby integracji środowisk turystycznych województwa oraz propozycja koordynacji działań na rzecz rozwoju turystyki w regionie,
- wsparcie działań gmin, powiatów, organizacji pozarządowych oraz sektora prywatnego – na rzecz realizacji projektów turystycznych w regionie,
- poprawę komunikacji wewnętrznej regionu w zakresie turystyki,
- kreowanie spójnych rozwiązań w obszarze turystyki, wpływających na tożsamość regionu,
- koncentrację zasobów oraz prowadzonych działań w zakresie turystyki (poprawa synergii),
- lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów i walorów,
- podniesienie efektywności działań promocyjnych w obszarze turystyki,
- określenie obszarów priorytetowych w województwie,
- wskazanie wizji rozwoju turystyki w województwie łódzkim.

Program składa się z dwóch części. Pierwszą część stanowi raport z diagnozy potencjału turystycznego Województwa Łódzkiego, opracowany według autorskiej metodologii PART S.A. pod nazwą Audyt Turystyczny. W drugiej części Programu opisano strategiczne kierunki działania, obszary priorytetowe, system ewaluacji, monitoringu, źródła finansowania oraz harmonogram działań koniecznych do realizacji w regionie. Podsumowaniem raportu jest analiza SWOT przygotowana na podstawie zebranych informacji podczas warsztatów i wielu spotkań przeprowadzonych na terenie województwa łódzkiego.

Potencjał turystyczny województwa łódzkiego jest niebagatelny. Niewątpliwym walorem są najstarsze obiekty architektury, które same w sobie stanowią atrakcję turystyczną. Wśród obiektów reprezentujących poszczególne style architektoniczne, znajduje się, obok założeń klasztornych i kościołów, zamków i ruin zamków, stosunkowo duża liczba dworów, pałaców. Te najczęściej położone są w pięknym otoczeniu parków, co podnosi atrakcyjność tych miejsc. Z terenu miasta Sieradza wskazano na:

- zachowane relikty dawnego grodu,
- Sieradzką farę,
- układ urbanistyczny miasta.

Na terenie województwa znajduje się wiele miejscowości, w których zabytkowa tkanka: struktura przestrzenna, rozplanowanie przestrzenne, zachowana została na tyle dobrze, że mogą być atrakcją dla zwiedzających. Należy do nich m.in. Sieradz – historyczne centrum miasta z zespołem klasztoru dominikanów. Instytucje kulturalne – muzealne, skanseny odgrywają istotną rolę w podnoszeniu atrakcyjności turystycznej regionu. Mogą również stać się podstawą rozwoju ruchu turystycznego związanego ze sztuką, historią czy etnografią. W Sieradzu aktywnie działają:

- Muzeum Okręgowe;
- skansen, który jest ciekawym sposobem prezentacji kultury na ekspozycjach plenerowych obiektów budownictwa wiejskiego;
- Sieradzki Park Etnograficzny położony w sąsiedztwie sieradzkiego „zameczyska” wkomponowany w krajobraz doliny Warty, obiekty – zagroda rzeźbiarza Szczepana Muchy z lat 50. XX w. ze wsi Szale z galerią jego prac, odtworzona wiejska zagroda sieradzka z XIX i XX w.;
- Biuro Wystaw Artystycznych.

• Program rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014-2020

Dnia 25 czerwca 2014 r. Zarząd Województwa Łódzkiego podjął uchwałę w sprawie przyjęcia „Programu rozwoju kultury w województwie łódzkim na lata 2014-2020”. Celem programu jest wytyczenie kierunków polityki kulturalnej w województwie łódzkim. Samorząd Województwa Łódzkiego przyjmuje na siebie rolę inicjującą i koordynującą politykę kulturalną regionu, ponadto pełni funkcję inspirującą samorządy lokalne oraz wszelkich nadawców i odbiorców komunikatów kultury do współdziałania na rzecz rozwoju regionu.

W oparciu o wyniki analizy SWOT, a także w związku z już obowiązującymi dokumentami strategicznymi wyznaczono 9 celów strategicznych:

- I. Wzmocnienie identyfikacji regionalnej;
- II. Rozwój kompetencji kulturowych;
- III. Partycypacja;
- IV. Profesjonalizacja sektora kultury;
- V. Instytucje otwarte dla wszystkich;
- VI. Włączenie instytucji kultury w międzynarodowy obieg;
- VII. Wykorzystanie obszarów i obiektów zabytkowych na cele związane z działalnością kulturalną/Zabytki dla kultury i turystyki;
- VIII. Estetyczna przestrzeń publiczna/spójność przestrzenna;
- IX. Uruchomienie potencjału przemysłów kultury oraz przemysłów kreatywnych.

Celom strategicznym przypisano 24 celów operacyjnych oraz rekomendowane działania. Zakłada się, że rekomendowane działania wskazane w Programie będą podejmowane przez Samorząd Województwa Łódzkiego, samorządy powiatowe i gminne, instytucje kultury, podmioty działające w sektorze edukacji, organizacje pozarządowe, twórców i artystów, przedsiębiorców, podmioty sponsorujące działalność kulturalną, inne podmioty. Cele te zgodne są z ogólnymi założeniami GPOnZ. Samorząd Województwa Łódzkiego będzie wspierał te działania m.in. poprzez realizację projektów własnych, zlecenie zadań organizacjom pozarządowym w ramach konkursów, a także udzielanie dotacji instytucjom kultury, dla których jest organizatorem. Ponadto Samorząd Województwa Łódzkiego będzie pełnił rolę wspierającą sektor kultury w obszarach: promocji kultury jak i w doborze właściwych narzędzi wsparcia sektora.

W obszarze ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego omówiono szczegółowo następujące zagadnienia: dziedzictwo kulturowe województwa łódzkiego, tożsamość kulturowa, zabytki, muzea i skanseny, turystyka kulturowa, dostępność infrastruktury kultury, uczestnictwo w kulturze i oferta kulturalna w województwie łódzkim, infrastruktura kultury, uczestnictwo i oferta, preferencje kulturalne mieszkańców województwa łódzkiego w świetle prowadzonych badań, przemysły kultury i przemysły kreatywne w województwie łódzkim.

Wśród unikatowych obiektów wymieniono m.in. park Kulturowy w Sieradzu.

• Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Wojewódzki plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowuje wojewódzki konserwator zabytków w uzgodnieniu z wojewodą i Szefem Obrony Cywilnej Kraju. Plan został opracowany w 2005 r. Obecnie obowiązujący dokument został zaktualizowany w 2018 r. i 2019 r. Został sporządzony zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

Ww. przedsięwzięcia realizowane poprzez:

- 1) zapobieganie i prowadzenie prac przygotowawczych - w czasie poprzedzającym wystąpienie konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;
- 2) podwyższenie gotowości – wprowadzanej w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia przez właściwe organy kierowania kryzysowego;
- 3) reagowanie – w czasie wystąpienia i trwania konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej;
- 4) zabezpieczenie i dokumentowanie – po ustąpieniu konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej.

Obiekty z terenu miasta Sieradza zostały wskazane w wykazie zabytków nieruchomych na terenie województwa łódzkiego, który zawiera ważniejsze elementy podlegające zabezpieczeniu i sposoby zabezpieczeń oraz dane dotyczące realizacji prac:

– kościół farny pw. Wszystkich Świętych,

- kościół cmentarny pw. św. Ducha,
- kościół pw. Chrystusa Najwyższego Arcykapłana, pl. Kościuszki 19,
- kaplica pw. św. Kajetana, ul. Krakowskie Przedmieście,
- zespół klasztorny dominikanów (kościół pw. św. Stanisława i klasztor),
- dwór z Wrzącej, tzw. „dwór modrzewiowy”,
- budynek liceum,
- teatr miejski,
- kamienica, ul. Dominikańska 2,
- kamienica, ul. Dominikańska 5,
- kamienica, ul. Kolegiacka 14,
- kamienica, ul. Kolegiacka 15,
- zajazd, ul. Kościuszki 3,
- „dom kata”, ul. Ogrodowa 2,
- kamienica, ul. Rynek 1,
- kamienica, ul. Rynek 2,
- dom, ul. Rynek 3,
- kamienica, ul. Rynek 4,
- kamienica, ul. Rynek 6,
- kamienica, ul. Warszawska 3.

Szczegóły dotyczące Wojewódzkiego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych można uzyskać w Wojewódzkim Urzędzie Ochrony Zabytków.

• **Strategia Rozwoju Powiatu Sieradzkiego na lata 2016-2023**

Strategia Rozwoju Powiatu Sieradzkiego na lata 2016-2023 została przyjęta w 2016 r. przez Radę Powiatu Sieradzkiego.

Strategia jest głównym dokumentem strategicznym wyznaczającym ramy i kierunki rozwoju społeczno-gospodarczego w długim okresie. Opracowanie Strategii daje możliwość spojrzenia na powiat, jego uwarunkowania, zasoby i możliwości rozwoju z szerszej perspektywy.

Wyznaczona wizja Powiatu Sieradzkiego w 2023 r.: Powiat spójny gospodarczo, terytorialnie i społecznie, zapewniający warunki korzystne dla rozwoju osadnictwa, przedsiębiorczości, rolnictwa i turystyki.

Misja Powiatu Sieradzkiego: Misją powiatu sieradzkiego jest dążenie do realizacji przyjętej wizji przy zrównoważonym wykorzystaniu bogactw naturalnych i dziedzictwa kulturowego Ziemi Sieradzkiej oraz przy zaangażowaniu i efektywnej współpracy samorządu lokalnego, instytucji publicznych, organizacji społecznych i wszystkich mieszkańców.

Na podstawie przeprowadzonej diagnozy wyznaczono 5 celów strategicznych, których realizacja przybliży powiat do stanu nakreślonego w wizji, w tym Cel nr 5. Integracja samorządów i mieszkańców Ziemi Sieradzkiej, dbanie o jej dziedzictwo kulturowe, wspieranie aktywności obywatelskiej mieszkańców.

Cele operacyjne i kierunki planowanych działań w ramach piątego celu strategicznego:

Cel. Zachowanie, promocja i udostępnianie zasobów dziedzictwa kulturowego Ziemi Sieradzkiej.

Kierunki planowanych działań:

- Digitalizacja zasobów powiatowych instytucji kultury i wzrost ich dostępności poprzez umożliwienie korzystania z części z nich online.
- Promocja kultury i historii Ziemi Sieradzkiej poprzez współorganizację (przy zaangażowaniu samorządów gminnych i organizacji pozarządowych) wydarzeń na terenie całego powiatu.
- Prowadzenie edukacji kulturalnej i regionalnej społeczeństwa, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży, np. poprzez umieszczenie wiedzy o regionie w programach szkolnych.
- Zwiększanie identyfikacji i przywiązania mieszkańców do Ziemi Sieradzkiej, np. poprzez organizację imprez, spotkań, wystaw, wspieranie mediów i wydawnictw lokalnych czy przez popularyzację zdobywania odznaki PTTK Miłośnik Ziemi Sieradzkiej.

Cel. Modernizacja obiektów instytucji kultury i dziedzictwa Ziemi Sieradzkiej.

Kierunki planowanych działań:

- Remont siedzib Biura Wystaw Artystycznych i Muzeum Okręgowego w Sieradzu.
- Utrzymanie w dobrym stanie technicznym i przeprowadzenie koniecznych prac rewitalizacyjnych zabytków będących w zarządzie powiatu.
- Wspieranie działań na rzecz rewitalizacji miast i wsi na terenie powiatu.

W Strategii wskazano, że zasoby kulturowe, zarówno materialne, jak i niematerialne, odgrywają ważną rolę z jednej strony jednocząc społeczeństwo lokalne, a z drugiej będąc potencjałem stanowiącym o atrakcyjności powiatu dla osób przyjezdnych. W tym rozdziale opisano zasoby nie będące wprost zinstytucjonalizowane i zarządzane przez samorząd powiatowy. Ponad 160 zabytków architektury (kościółów, dworów i zespołów dworskich) stanowi ślad po dawnych dziejach Ziemi Sieradzkiej. Do najcenniejszych obiektów należą m.in.: kolegiata z XIV w. w Sieradzu, zespół klasztorny dominikanów z XIII w. (obecnie sióstr urszulanek), kamienice mieszczańskie z XVII-XIX w., Wzgórze Zamkowe ze śladami wczesnośredniowiecznej zabudowy.

Ziemia sieradzka, która zachowała odrębność kulturową, tworzy jeden z subregionów etnograficznych województwa łódzkiego, gdzie nadal żywe są tradycje ludowe. Zwyczaje, stroje, rękodzieło, śpiewy, muzyka i tańce nie są traktowane wyłącznie jako historia prezentowana w Muzeum Okręgowym i Parku Etnograficznym, ale są również kultywowane przy różnych okazjach świątecznych. Kluczową rolę w podtrzymywaniu tradycji pełnią zespoły ludowe oraz artyści rękodzieła ludowego.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie miasta

GPOnZ zgodny jest z dokumentami:

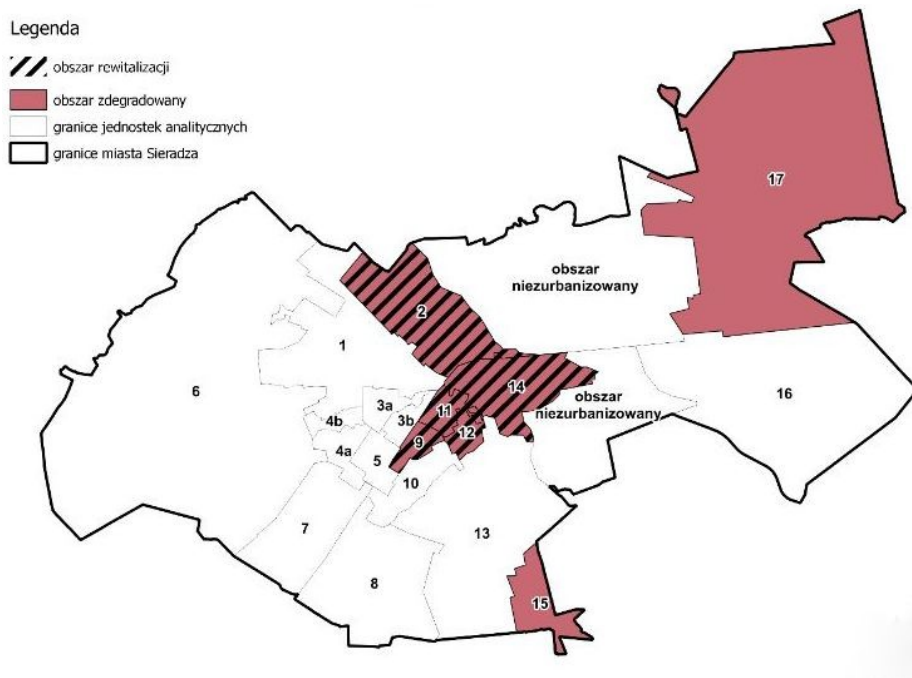
• Lokalny program rewitalizacji dla Miasta Sieradza na lata 2018-2023

Lokalny program rewitalizacji dla Miasta Sieradza na lata 2018-2023 został przyjęty uchwałą nr Rady Miasta w Sieradzu z dnia. Na opracowanie tego dokumentu miasto otrzymało ponad sto tysięcy złotych dofinansowania z RPO WŁ.

Program ten jest jednym z ponadkadencyjnych dokumentów strategicznych oddziałujących wielopłaszczyznowo na rozwój miasta.

Zgodnie z wytycznymi proces rewitalizacji należy rozumieć jako „kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe (powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe), integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany przez programy rewitalizacji”.

Wyznaczona powierzchnia obszaru rewitalizacji to ok. 394,9 ha, co stanowi 7,7% powierzchni całego miasta.

Rys. nr 2. Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji na obszarze rewitalizacji (źródło: Lokalny program rewitalizacji dla Miasta Sieradza na lata 2018 - 2023)

Obszar rewitalizacji wyznaczony na terenie Sieradza posiada zróżnicowany charakter i spełnia szereg istotnych funkcji (m.in. administracyjnych, gospodarcze, usługowe, społeczne, mieszkaniowe) dla mieszkańców całego Miasta.

Wśród zidentyfikowanych potrzeby rewitalizacyjne wskazano m.in. na zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego oraz historycznego w celu budowania tożsamości lokalnej i rozwijaniu kapitału społecznego, który będzie przekładał się w dalszej perspektywie na niwelowanie problemów występujących w społeczeństwie. Widoczna jest również potrzeba przywrócenia dawnej świetności Staremu Miastu i na nowo ożywieniu tego miejsca zarówno pod względem społecznym jak i gospodarczym. Istnieje również potrzeba stworzenia produktów odzwierciedlających lokalną tożsamość lub stanowiących wspólny mianownik dla mieszkańców.

Istotne jest skoordynowanie działań różnych podmiotów działających w sferze kultury na obszarze rewitalizacji oraz zapewnienie odpowiedniej informacji o tych działaniach wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji.

Na obszarze rewitalizacji istnieją przestrzenie, które po podjęciu odpowiednich działań mogłyby pełnić funkcję miejsc spotkań dla mieszkańców, a także miejsc do tworzenia nowej, atrakcyjnej oferty spędzania czasu wolnego. Do tego typu obszarów można zaliczyć m.in. Plac Wojewódzki, bulwary nad rzeką, park Mickiewicza, park Staromiejski, park Broniewskiego oraz przestrzenie międzyblokowe.

Jednym z najistotniejszych potencjałów obszaru rewitalizacji jest posiadany potencjał historyczno-kulturowy. Obszarem rewitalizacji objęty jest obszar Starego Miasta oraz Wzgórza Zamkowego, które mogą stanowić element do wykorzystania w celu stworzenia programów integracji społecznej, ale także do rozwoju gospodarczego i promocyjnego obszaru. Istotny potencjał stanowią również istniejące przestrzenie i tereny zieleni mogące służyć jako miejsca do realizacji projektów rewitalizacyjnych są to m.in. Plac Wojewódzki, obszary nad rzeką, park Staromiejski, Mickiewicza czy park Broniewskiego. Na terenie obszaru rewitalizacji (przy ul. Mickiewicza) znajduje się także plac zabaw oraz boisko do gry. Teren ten, zdaniem uczestników spacerów badawczych, jest ważnym miejscem dla lokalnej społeczności, jednak wymaga renowacji, doinwestowania oraz uporządkowania.

Na terenie obszaru rewitalizacji zlokalizowane są także placówki, które poprzez swoją funkcję mogą przyczynić się do zwiększenia oferty kulturalnej dla mieszkańców. Jest to m.in. Muzeum Okręgowe w Sieradzu, gdzie jedna z wystaw poświęcona jest Aremu Szternfeldowi – twórcy podstaw kosmonautyki. Drugim takim obiektem jest Sieradzkie Centrum Kultury, którego główną siedzibę stanowi Teatr Miejski, jednak aby w pełni korzystać z zasobów tego miejsca, a także rozszerzyć ofertę kulturalną konieczna jest rozbudowa tej placówki. Ważną placówką o znaczeniu integracyjnym dla mieszkańców jest także Spółdzielczy Dom Kultury. Istotnym obiektem jest także Klasztor Sióstr Urszulanek, który jest najstarszym zabytkiem na obszarze rewitalizacji, a także w całym mieście. Jest zarówno obiekt o bardzo dużym znaczeniu historycznym,

ale ważne podkreślenia jest także działalność Sióstr Urszulanek, które prowadzą Dom Pomocy Społecznej, przy klasztorze działa chór Cantilena, a także prowadzona jest świetlica środowiskowa.

W ramach Programu zaplanowano realizację projektów podstawowych, które są ściśle związane z dziedzictwem kulturowym miasta.

Projekt nr 4. Zielone Miasto

Lokalizacja projektu: obszar rewitalizacji – m.in. tereny nadbrzeżne, parki na obszarze rewitalizacji

Rozwój społeczny poprzez zwiększenie aktywności mieszkańców na terenach zielonych oraz podniesienie ich atrakcyjności. Projekt polega na zrewitalizowaniu istniejących terenów zielonych leżących w obszarze rewitalizacyjnym. Zagospodarowanie zieleni, wyposażenie parków w niezbędne dla rozwoju aktywności mieszkańców elementy i doposażenie już istniejących stref: place zabaw, strefa wsparcia aktywności fizycznej, strefy spacerowe. W ramach projektu przewidziana jest również realizacja projektu pod nazwą Sieradzkie Bulwary to nadrzeczny teren łączący część starego miasta z osiedlem Mickiewicza. Do kompleksowego projektu zostaną włączone parki: Mickiewicza, Staromiejski, Broniewskiego oraz tereny na osiedlach mieszkaniowych pozwalające na stworzenie na nich zielonych akwenów. Projekt zakłada również opracowanie kompleksowego planu zagospodarowania wybranych stref zielonych oraz stworzenia na nich programu aktywności społecznej z działaniami animatorów oraz z udziałem podmiotów ekonomii społecznej.

Projekt nr. 5 Rozbudowa Sieradzkiego Centrum Kultury.

Lokalizacja projektu – Obszar rewitalizacji – Dominikańska 19

Projekt zakłada rozbudowę Teatru Miejskiego – głównej siedziby Sieradzkiego Centrum Kultury. W ramach projektu zostanie zrealizowana sala kinowa oraz stworzona część pozwalająca na rozbudowanie oferty kulturalno-edukacyjno-integracyjnej poprzez takie elementy jak: zadaszone patio – miejsce różnych spotkań i wydarzeń miejscem dla nawet 500 osób oraz skrzydło z pomieszczeniami na realizację różnych inicjatyw, np. warsztatów zajęć muzycznych itd. Swoje miejsce będą mieli tam również seniorzy.

Projekt nr 10. Sieradz – miasto historii

Lokalizacja projektu – Obszar rewitalizacji – Tablice informacyjne: Ulica Krakowskie Przedmieście, Kolegiacka, Ogrodowa, Wodna, Sukiennicza, Krótka, Kościuszki, Rynek, Warszawska, Dominikańska, Warcka, POW, Sienkiewicza; Wydarzenia kulturalne: Rynek.

Jednym ze sposobów promocji miasta jest odwoływanie się do jego dziedzictwa historycznego i kulturowego. Zwiększanie wiedzy mieszkańców na temat przeszłości miasta pozwalana kształtowanie więzi z miejscem, przywiązania i identyfikowania się z obszarem. Wśród zauważonych problemów, która utrudnia pełne korzystanie z dziedzictwa historycznego Sieradza są:

- Brak scenariusza zwiedzania miasta.
  - Brak spójnej narracji historycznej w obrębie Starego Miasta (np. słupy w miejscu bram miejskich i zarys domniemanego ratusza na placu rynkowym są niezrozumiałe dla odbiorcy, natomiast tabliczka przy domu kata przedstawia bardzo okrojony zasób informacji, a są to jedyne oznaczenia historyczne na obszarze realizacji projektu).
  - Niespójność informacji historycznej w zrewitalizowanej przestrzeni Starego Miasta (tablice edukacyjne zamieszczono jedynie przy ul. Zamkowej i na Wzgórzu Zamkowym).
  - Niezrozumienie walorów zabytkowej przestrzeni przez mieszkańców, inwestorów oraz przyjezdnych.
- W ramach projektu planuje się organizację wydarzeń kulturalnych promujących historię miasta, ustawienie tablic informacyjnych dotyczących ważnych przestrzeni a także stworzenie aplikacji mobilnej, która umożliwiłaby dotarcie z przekazem również do młodszych grup wiekowych. Dodatkowe działania, które planowane są w ramach projektu to: wykonanie makiety zamku sieradzkiego oraz ścieżki wokół Wzgórza Zamkowego.

• Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych miasta Sieradza został opracowany w 2017 r.

Plan został opracowany zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Ochrona zabytków, na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, polega na planowaniu, przygotowaniu i realizacji przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i konserwatorskich, mających na celu ich uratowanie przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem.

• Strategia Rozwoju Miasta Sieradza na lata 2010-2020

Strategia Rozwoju Miasta Sieradza na lata 2010-2020 została przyjęta uchwałą XLIV/388/2010 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 8 czerwca 2010 r.

Strategia rozwoju stanowi główny dokument określający politykę rozwojową miasta w perspektywie 2020 roku. Zawarte w niej cele strategiczne, cele operacyjne oraz projekty rozwojowe wskazują drogę do osiągnięcia zakładanej wizji miasta – „Miasto oferujące wygodne, a jednocześnie interesujące warunki życia”.

W obszarze kultury i ochrony zabytków wyznaczono następujące cele:

CEL STRATEGICZNY 5 – KULTURA, NAUKA, SPORT I REKREACJA

Cel operacyjny 5.1 – Rewitalizacja Starego Miasta.

Założeniem wskazanego celu jest zainicjowanie procesu korzystnych przemian gospodarczych, przestrzennych i społecznych w celu przywrócenia obszarowi staromiejskiemu godnej rangi w strukturach Sieradza oraz nadania mu nowych funkcji kulturalno-turystycznych, opartych na bogatym dziedzictwie przeszłości.

Projekt zakłada prowadzenie działań rewitalizacyjnych w obrębie dwóch obszarów:

1. Starego Miasta obejmującego teren miasta lokacyjnego wyznaczonego przebiegiem nieistniejących już murów i obwałowań wraz z najbliższym otoczeniem;
2. Wzgórza Zamkowego – miejsca lokalizacji dawnej warowni wraz z częścią podgrodzia i przedpołem zamku.
  - A. Rewitalizacja obiektów w obrębie „Traktu Królewskiego” obejmująca renowację XIV-wiecznego kościoła farnego wraz z zagospodarowaniem przestrzeni wokół kościoła, przebudowę nawierzchni Rynku oraz budowę obiektów, urządzeń i elementów małej architektury stanowiących wyposażenie placu, renowację kamienicy i adaptację części na potrzeby Centrum Informacji Kulturalnej, przebudowę i rozbudowę budynków Muzeum Okręgowego, renowację XIII-wiecznego zespołu klasztorno-podominikańskiego, termomodernizację zabytkowego budynku Teatru.
  - B. Renowacja części wspólnych wielorodzinnych budynków mieszkalnych będących własnością publiczną oraz przygotowanie do użytkowania socjalnego budynku mieszkalnego.
  - C. Utworzenie Parku Kulturowego w obrębie Wzgórza Zamkowego.
  - D. Zagospodarowanie przestrzeni publicznej poprzez nawiązanie do historycznych bram wjazdowych i fragmentów murów, odtworzenie naturalnego koryta starorzecza rzeki Żegliny wraz z zagospodarowaniem rekreacyjnym oraz budową ciągów pieszo rowerowych, przebudowę i rozbudowę dróg powiatowych i gminnych wraz z budową i przebudową sieci wodociągowych i kanalizacyjnych, przebudowę nawierzchni i wykonanie obiektów budowlanych związanych z jej wyposażeniem oraz zagospodarowanie zielenią i elementami małej architektury.

Cel operacyjny 5.2 – Centrum rozrywki.

Projekty rozwojowe:

A. Tematyczny park rozrywki.

Największe szanse powodzenia ze względu na istniejące zasoby, w tym lokalne tradycje, mają dwa typy parków rozrywki: Park mody i stylu. Temat jest ściśle powiązany z ideą Open Hair. Park rozrywki, korzystający z lokalnych tradycji produkcji włókienniczej, tradycyjnego designu oraz świeżego zainteresowania fryzjerstwem i szerzej pojętą tematyką kreowania wizerunku, może być przedmiotem zainteresowania dużego inwestora, ze względu na brak podobnej oferty w całej Europie Wschodniej.

Sarmacki park rozrywki. Korzystając z opisywanego w badaniach tradycyjnego modelu życia, akceptującego konserwatywne i sielskie wartości, można podjąć starania o pozyskanie inwestora dla parku rozrywki o tematyce „historycznej” eksplorującej tradycyjne działalności (rękodzieło), rozrywki i zabawy, a mającego przy tym pewną wartość edukacyjną związaną z promowaniem wizerunku miejsca i regionu. Powiązana z tą ideą lub alternatywna może być impreza tematyczna na terenie Wzgórza Zamkowego czy Deptaku Grodzkiego oraz tymczasowe miasteczko bądź biwak Bractwa Rycerskiego.

B. Ożywienie centrum miasta – rozrywkowa Starówka.

Należy zachęcać do poszerzania specjalizacji handlowej i usługowo-rozrywkowej w centrum miasta. Ponadto z rozwojem turystyki w Sieradzu wiąże się potrzeba utworzenia Miejskiego Punktu Informacji Turystycznej. Dobrym pomysłem wydaje się także wprowadzenie wycieczek po Sieradzu z miejskimi przewodnikami oraz pojazdu turystycznego (np. dorożki), kursującego po najbardziej atrakcyjnych dla turystów trasach miasta.

C. Festiwale i targi/jarmarki związane z tematyką parku jako komplementarna oferta w stosunku do Łodzi (współpraca, nie konkurencja).

Organizacja imprez przy udziale partnerów z sektora prywatnego nawiązującego do „tematu” parku rozrywki i promującego spójny wizerunek miasta kojarzonego z modą/tradycją. Imprezy powinny mieć

charakter cykliczny. Istotne z tego punktu widzenia jest kontynuowanie i rozwijanie idei wydarzeń już istniejących w kalendarzu miasta: Open Hair Festival, Dni Sieradza czy Jarmarku Urszulańskiego.

Cel operacyjny 5.5 – Lokalne centrum usług dla mieszkańców.

Projekty rozwojowe:

A. Rozrywkowa Starówka. W ramach rewitalizacji Starego Miasta stworzenie ciągów restauracji, klubów młodzieżowych, z ogródkami na ulicach, funkcjonującymi do późnych godzin, przy jednoczesnym zapewnieniu bezpieczeństwa (monitoring, patrole).

Cel operacyjny 5.6 – Rozwój sieci tras rekreacyjnych.

Projekty rozwojowe:

A. Rowerem zdrowiej – system ścieżek rowerowych.

• Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sieradza

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sieradza zostało uchwalone uchwałą nr 139/XV/99 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29 grudnia 1999 r. ze zmianami uchwalonymi w dniu 26 października 2006 r. Uchwałą Rady Miejskiej w Sieradzu Nr XLVIII/411/2006, zmianami uchwalonymi w dniu 18 czerwca 2009 r. Uchwałą Rady Miejskiej w Sieradzu Nr XXXIII/294/2009 oraz zmianami uchwalonymi w dniu 24 kwietnia 2012 r. Uchwałą Rady Miejskiej w Sieradzu Nr XVIII/133/2012.

Obecnie obowiązujące Studium został przyjęty uchwałą nr VI/41/2019 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 28 lutego 2019 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Sieradza.

Studium jest narzędziem kształtowania polityki przestrzennej Samorządu. Nie jest ono aktem prawa miejscowego, ale jest dokumentem będącym wyrazem jego poglądów i postanowień związanych z rozwojem gminy. Jest to dokument planistyczny sporządzany dla obszaru całej gminy. Określona w Studium polityka przestrzenna jest zgodna z zasadami ustanowionymi przepisami prawa. Studium spełnia funkcje wytycznych do sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, stanowiących przepis gminny, które nie mogą naruszać ustaleń Studium.

Uwarunkowania wynikające z diagnozy wartości dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, w tym zasoby kulturowe i krajobrazowe Sieradza

Obowiązujące ustalenia w zakresie ochrony wartości kulturowych

Wszystkie obiekty zabytkowe, zarówno te znajdujące się w rejestrze zabytków, jak i wpisane do ewidencji zabytków, muszą zostać otoczone szczególną dbałością, jako obiekty określające tożsamość miasta. Wykorzystanie na cele użytkowe zabytku wpisanego do rejestru zabytków może odbywać się wyłącznie w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości, a wszelkie działania przy zabytku wpisanym do rejestru wymagają pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Obiekty znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków oraz inne o walorach historycznych czy architektonicznych, będące charakterystycznymi elementami historycznej zabudowy – należy przewidzieć do trwałej adaptacji, z zachowaniem charakterystycznych dla lokalnej tradycji budowlanej form i faktur:

- adaptacja i modernizacja winny odbywać się na zasadach zapewniających zachowanie istotnych dla miejscowej tradycji form architektonicznych, proporcji, detalu, materiałów i faktur wypraw zewnętrznych,
- wszelkie działania dotyczące zmiany gabarytów, zmian w sposobie dyspozycji i artykulacji elewacji (w tym także proporcji otworów zewnętrznych i form zewnętrznej stolarki otworowej) – czyli takie, które mogą mieć wpływ na stan zachowania lub zmianę wglądu – wymagają uzgodnienia lub opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków (odpowiednio do przepisów Prawa budowlanego),
- ewentualna konieczność rozbiórki zabytku włączonego do ewidencji (uzasadniona względami technicznymi – zagrożenie bezpieczeństwa) wymaga uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków celu określenia możliwości i zasad wyłączenia z tejże ewidencji zabytków.

Wszelkie zmiany w otoczeniu i sąsiedztwie zabytków, a także na obszarach zabytkowych (w rejestrze i w ewidencji) – których charakter może mieć wpływ na walory zabytków (np. ekspozycyjne) – przebudowa istniejących i budowa nowych obiektów, a także sposób zagospodarowania przestrzeni – nie mogą pogorszyć stanu zachowania zabytku ani naruszać jego wartości.

Nowa zabudowa – na obszarach zabytkowych i w sąsiedztwie zabytków – w układzie, skali, gabarytach i proporcjach, a także w sposobie kompozycji i wyprawy elewacji zewnętrznych – powinna stanowić harmonijne zakomponowanie całości z istniejącymi elementami zabudowy historycznej.

Polityka konserwatorska, której ideą jest całościowa i ekologiczna koncepcja ochrony i kształtowanie kulturowych wartości przestrzeni, polegająca na dbałości o zabytkowe obiekty i struktury przestrzenne

w powiązaniu z otaczającym krajobrazem i w oparciu o tradycje lokalne, wymaga wyznaczenia stref ochrony o ściśle określonych ustaleniach przepisów szczegółowych.

• Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta Sieradza

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
  - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
  - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
  - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym MPZP miasta Sieradza jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy. Łączna powierzchnia pokrycia terenu miasta obowiązującymi planami wynosi 874,9 ha, co stanowi ok. 17,0% powierzchni całego miasta. Sporządzenie powyższych planów miejscowych odpowiada przyjętym ustaleniom Studium dotyczącym sporządzania planów miejscowych ale nie wyczerpuje konieczności opracowania planów miejscowych dla innych terenów.

Obiekty o walorach zabytkowych wskazano w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla:

- o obszaru węzła strategicznego „Centrum” zatwierdzonego Uchwałą Nr V/44/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003 r.
- o pasma strategicznego „POW” zatwierdzonego Uchwałą Nr V/45/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003 r.

Strefę A ścisłej ochrony konserwatorskiej, strefę B ograniczonej ochrony konserwatorskiej, strefę Czachowania elementów zabytkowych oraz strefę E ochrony widokowej ustalono w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla:

- o terenu „Starego Miasta” w Sieradzu, obejmującego obszar położony w rejonie ulic: Sienkiewicza, Kościuszki, Piłsudskiego, Tysiąclecia, Polnej, Podrzeczce, Podwale, Rybnej i Żabiej zatwierdzonego Uchwałą Nr XXXII/284/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 21.05.2009 r.
- o terenu położonego w rejonie Wzgórza Zamkowego oraz ulic: Rynek Praski, Zamkowa i Podzamecze w Sieradzu zatwierdzonego Uchwałą Nr IV/22/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.02.2011 r.
- o obszaru położonego w rejonie ulic: Starowarcka, Sienkiewicza i Kasztanowa w Sieradzu, zatwierdzonego Uchwałą Nr XX/154/2012 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27.06.2012 r.
- o fragmentu miasta Sieradza zatwierdzonego Uchwałą Nr XXXIX/308/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29 maja 2014 r.
- o obszaru położonego w rejonie ulic Grodzkiej i Sienkiewicza w Sieradzu zatwierdzonego Uchwałą Nr XLVIII/323/2018 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 15.02.2018 r.

Ochronę stanowisk archeologicznych poprzez ustanowienie stref ochrony archeologicznej ustalono w planie zagospodarowania przestrzennego dla:

- o osiedla „Wola Dzierlińska” zatwierdzonego Uchwałą Nr XL/265/97 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.09.1997 r.
- o terenu osiedla „Reymonta” położonego w rejonie ulic: Reymonta i POW zatwierdzonego Uchwałą Nr V/46/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003 r.
- o obszaru starorzecza rzeki Żegliny zatwierdzonego Uchwałą Nr XV/141/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 11.12.2003 r.
- o terenu „Starego Miasta”, obejmującego obszar położony w rejonie ulic: Sienkiewicza, Kościuszki, Piłsudskiego, Tysiąclecia, Polnej, Podrzecze, Podwale, Rybnej i Żabiej zatwierdzonego Uchwałą Nr XXXII/284/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 21.05. 2009 r.
- o obszaru położonego w rejonie ulic Sienkiewicza i Sosnowa – „Elewator I” zatwierdzonego Uchwałą Nr XLI/357/2010 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 18.03.2010 r.
- o fragmentu miasta Sieradza dla terenu położonego od rejonu skrzyżowania ul. Jana Pawła II z ul. Sikorskiego do ul. Krasawnej zatwierdzonego Uchwałą Nr XLI/359/2010 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 18.03.2010 r.
- o terenu położonego w rejonie Wzgórza Zamkowego oraz ulic: Rynek Praski, Zamkowa i Podzamcze zatwierdzonego Uchwałą Nr IV/22/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10 lutego 2011 r.
- o obszaru położonego w rejonie ulic: Starowarcka, Sienkiewicza i Kasztanowa Sieradzu zatwierdzonego Uchwałą Nr XX/154/2012 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27 czerwca 2012 r.
- o fragmentu miasta Sieradza zatwierdzonego Uchwałą Nr XXXIX/308/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29 maja 2014 r.
- o obszaru położonego w Sieradzu od rejonu ulic Krakowskie Przedmieście i Prostej do granicy administracyjnej miasta zatwierdzonego Uchwałą Nr XXIII/156/2016 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 20 maja 2016 r.
- o 11. obszaru położonego w rejonie ulic Grodzkiej i Sienkiewicza w Sieradzu zatwierdzonego Uchwałą Nr XLVIII/323/2018 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 15.02.2018 r.

Strefę Kw ochrony krajobrazu wsi historycznej o genezie średniowiecznej dla terenu dawnej wsi Monice wyznaczono w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w Sieradzu od rejonu ulic Krakowskie Przedmieście do granicy administracyjnej miasta zatwierdzonym Uchwałą Nr XXIII/156/2016 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 20 maja 2016 r.

Aktualnie obowiązujące plany zagospodarowania obejmują najcenniejsze pod względem walorów historyczno-kulturowych i architektoniczno-urbanistycznych tereny w mieście tj. Stare Miasto, Gród – zamek i Podzamcze. Sukcesywnie sporządzane są plany zagospodarowania obejmujące kolejne obszary w mieście, dla których w zależności od występujących zasobów kulturowych ustalane są odpowiednie formy ochrony.

Obecnie na terenie miasta ważnych jest 32 planów miejscowych. Są to następujące plany:

1. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulicy Uniejowskiej w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr XXVII/177/96 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 20.08.1996 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 41, poz. 144 z dnia 21.10.1996 r.
2. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego osiedla „Wola Dzierlińska” w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr XL/265/97 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.09.1997 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 19, poz. 67 z dnia 07.11.1997 r.
3. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ulic: Jana Pawła II, 1 go Maja i Drogi Brzezińskiej zatwierdzony Uchwałą Nr XL/266/97 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.09.1997 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 21, poz. 71 z dnia 03.12.1997 r.
4. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie ulic: 3-go Maja, Jana Pawła II, Grzesika i Piwnika zatwierdzony Uchwałą Nr XL/267/97 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10.09.1997 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 20, poz. 69 z dnia 12.11.1997 r.
5. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru w rejonie ul. Zakładników zatwierdzony Uchwałą Nr 13/III/98 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.11.1998 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Sieradzkiego Nr 33, poz. 201 z dnia 22.12.1998 r.
6. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego przy ul. Paszkiewicza w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr 26/V/98 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 22.12.1998 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 17, poz. 62 z dnia 05.03.1999 r.

7. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar położony w rejonie ulic: Jana Pawła II, 1-go Maja i Drogi Brzezińskiej w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr 233/XXVI/2000 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 28.12.2000 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 37, poz. 379 z dnia 20.03.2001r.
8. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ul. Jana Pawła II zatwierdzony Uchwałą Nr 402/XLIII/2002 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.09.2002 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 275, poz. 3378 z dnia 08.11.2002r.
9. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ulic: Wojska Polskiego i Zakładników zatwierdzony Uchwałą Nr III/26/2002 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.12.2002 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 25, poz. 277 z dnia 12.02.2003 r.
10. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru węzła strategicznego „Centrum” w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr V/44/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 71, poz. 655 z dnia 28.03.2003 r.
11. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru pasma strategicznego „POW” w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr V/45/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 74, poz. 674 z dnia 31.03.2003 r.
12. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu osiedla „Reymonta” położonego w rejonie ulic: Reymonta i POW w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr V/46/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 19.02.2003 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 71, poz. 656 z dnia 28.03.2003 r.
13. 13. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Jana Pawła II, Alei Grunwaldzkiej, Broniewskiego i Spółdzielczej w Sieradzu – Węzeł strategiczny „Grunwaldzki” zatwierdzony Uchwałą Nr XXXVII/285/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 03.04.2014 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 13.05.2014 r., poz. 2138 wraz ze zmianą opublikowaną w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 07.07.2017 r., poz. 3116.
14. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru starorzecza rzeki Żegliny położonego w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr XV/141/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 11.12.2003 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 44, poz. 413 z dnia 27.02.2004r.
15. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ulic: Wojska Polskiego i Dzigorzewskiej zatwierdzony Uchwałą Nr XV/142/2003 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 11.12.2003 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 36, poz. 356 z dnia 17.02.2004 r.
16. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ulic: POW, Szlachecka, Wiejska i Dworska zatwierdzony Uchwałą Nr XXI/191/2008 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 05.06.2008r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 221, poz. 2026z dnia 30.06.2008r.
17. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu „Starego Miasta” w Sieradzu, obejmującego obszar położony w rejonie ulic: Sienkiewicza, Kościuszki, Piłsudskiego, Tysiąclecia, Polnej, Podrzecze, Podwale, Rybnej i Żabiej zatwierdzony Uchwałą Nr XXXII/284/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 21.05.2009 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 173, poz. 1590 z dnia 23.06.2009 r.
18. Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w rejonie ulic: 3-go Maja, Jana Pawła II, Grzesika i Piwnika w Sieradzu dla części terenu obejmującego rejon ulic: Sybiraków i Armii Krajowej zatwierdzona Uchwałą Nr XXXII/286/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 21.05.2009 r. i opublikowana w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 173, poz. 1591 z dnia 23.06.2009 r.
19. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w Sieradzu w rejonie ulic Wojska Polskiego i Sarańskiej zatwierdzony Uchwałą Nr XXXIV/303/2009 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 09.07.2009 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 237, poz. 2153 z dnia 14.08.2009 r.
20. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Sienkiewicza i Sosnowa w Sieradzu – „Elewator I” zatwierdzony Uchwałą Nr XLI/357/2010 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 18.03.2010 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 119, poz. 940 z dnia 30.04.2010 r.
21. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Sieradza dla terenu położonego od rejonu skrzyżowania ul. Jana Pawła II z ul. Sikorskiego do ul. Krasawnej zatwierdzony Uchwałą Nr LI/359/2010 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 18.03.2010r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 119, poz. 941 z dnia 30.04.2010 r.

22. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie Wzgórza Zamkowego oraz ulic: Rynek Praski, Zamkowa i Podzamcze w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr IV/22/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 10 lutego 2011 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 89, poz. 764 z dnia 02.04.2011 r.
23. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ulic: 1Maja, Warneńczyka, Zagłoby i Wołodyjowskiego w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr VII/47/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27 maja 2011 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 194, poz. 1974 z dnia 04.07.2011 r.
24. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Wojska Polskiego, Zachodnia i Zakładników w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr VIII/63/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27 czerwca 2011 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 225, poz. 2334 z dnia 08.08.2011 r.
25. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Reymonta, 11 Listopada, Bohaterów Września i Podmiejska w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr VIII/61/2011 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27 czerwca 2011 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego Nr 230, poz. 2387 z dnia 12.08.2011 r.
26. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Starowarcka, Sienkiewicza i Kasztanowa w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr XX/154/2012 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 27 czerwca 2012 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 10.08.2012 r., poz. 2429.
27. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego fragmentu miasta Sieradza dla obszaru położonego w dolinie rzeki Warty i Żegliny zatwierdzony Uchwałą Nr XXXIX/308/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29.05.2014 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 02.07.2014 r., poz. 2580, sprostowanie w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 11.07.2014 r., poz. 2677.
28. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Podmiejska, 3 Maja i Armii Krajowej w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr XXXIX/306/2014 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 29.05.2014 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 04.07.2014 r., poz. 2603.
29. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w Sieradzu od rejonu ulic Krakowskie Przedmieście i Prostej do granicy administracyjnej miasta zatwierdzony Uchwałą Nr XXIII/156/2016 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 20.05.2016 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 07.06.2016 r., poz. 2434.
30. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Grodzkiej i Sienkiewicza w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr XLVIII/323/2018 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 15.02.2018 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 08.03.2018 r., poz. 1138.
31. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Witosa, Łąkowej, Prostej i Krakowskie Przedmieście w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr LV/385/2018 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 30.08.2018 r. i opublikowany w Dz. Urz. Woj. Łódzkiego z dnia 20.09.2018 r., poz. 4699.
32. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Reymonta, 11 Listopada, Braterstwa Broni, Bohaterów Września w Sieradzu zatwierdzony Uchwałą Nr X/73/2019 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 30.05.2019 r.

Dodatkowo trwają prace nad opracowaniem dwóch miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic: Podrzecze, Podwale, Wodna, Podzamcze;
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru położonego w rejonie ulic Reymonta, POW, Kolejowej, Alei Grunwaldzkiej.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego miasta

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalny, indywidualny wizerunek miejsca, będący syntezą elementów przyrody i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości kulturowej mieszkańców, identyfikującej jednostkę z określonym zespołem wartości, idei, zachowań i obyczajów, bazującej na świadomości historycznej i tradycji z nią związanej. Określenie tożsamości kulturowej jest teraz – w dobie upodmiotowienia się społeczności lokalnych postrzegających swój region, jako małą ojczyznę – szczególnie ważne.

5.2.1. Charakterystyka miasta

• POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE

Sieradz to miasto usytuowane w centralnej części kraju, w zachodniej części województwa łódzkiego, w powiecie sieradzkim. Zajmuje obszar o powierzchni 5122 ha. Graniczy z 2 gminami: od północy, południa i wschodu z gminą Sieradz, a od zachodu z gminą Wróblew. Od 1 stycznia 1999 r. Sieradz stał się siedzibą powiatu ziemskiego, w skład którego weszły gminy: Sieradz, Warta, Wróblew, Błaszki, Goszczanów, Złoczew, Burzenin, Klonowa, Brzeźnio i Brąszewice.

Sieradz posiada dogodne powiązania zewnętrzne z regionem, województwem i krajem. Zapewnione jest to dzięki przebiegającej przez miasto linii kolejowej nr 14 Łódź – Tuplice, drogom krajowym nr 12 i nr 83 oraz drodze ekspresowej S-8, która stanowi polską część europejskiej trasy E67 łączącej Europę Środkową z Finlandią. Wybudowanie drogi ekspresowej dodatkowo otworzyło nowe możliwości dla rozwoju gospodarczego miasta.

• ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE

Pod względem fizyczno-geograficznym miasto leży na Nizinie Południowielkopolskiej, pośrodku Kotliny Sieradzkiej. W całości położone jest w dorzeczu Warty, której dolina stanowi korytarze ekologiczny o znaczeniu krajowym. Jest on elementem krajowej sieci ekologicznej i jednocześnie stanowi potencjał przyrodniczy do wykorzystania turystycznego.

Pod względem hydrograficznym omawiany obszar położony jest całkowicie w zlewni rzeki Warty.

Na terenie miasta znajdują się następujące obiekty objęte ochroną prawną: 1 obszar chronionego krajobrazu – „Nadwarciański” Obszar Chronionego Krajobrazu oraz 10 pomników przyrody.

Sieradz położony jest w Turystycznym Obszarze Funkcjonalnym Doliny Warty o znaczeniu regionalnym. W obszarze tym zakłada się rozwój różnorodnych form turystyki poprzez wzmacnianie infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej, w tym m.in.: budowę, rozbudowę i poprawę jakości bazy oraz oznakowania atrakcji na rzecz kształtowania różnych form turystyki (turystyki aktywnej: wodnej i rowerowej oraz turystyki wypoczynkowej, przyrodniczej i kulturowej).

• KULTURA i TURYSTYKA

Działalność w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz kształtowania współczesnego środowiska kulturowego na terenie miasta Sieradza prowadzą:

- 3 domy kultury: Sieradzkie Centrum Kultury, Młodzieżowy Dom Kultury i Spółdzielczy Dom Kultury Sieradzkiej Spółdzielni Mieszkaniowej,
- Muzeum Okręgowe i Park Etnograficzny,
- Biuro Wystaw Artystycznych,
- 3 biblioteki: Powiatowa Biblioteka Publiczna, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka, Miejska Biblioteka Publiczna,
- archiwum państwowe,
- redakcje gazet lokalnych,
- rozgłośnia radia lokalnego: „Nasze Radio”,
- stacja nadawcza telewizji lokalnej Sieradz.

Dodatkowo szerzeniem kultury na terenie miasta zajmują się:

- zespół ludowy „Mali Sieradzanie”, chór „Cantate Deo” przy Parafii NSJ,
- kilkanaście stowarzyszeń i towarzystw kulturalno-oświatowych m.in. Towarzystwo Wiedzy Powszechnej, Towarzystwo Przyjaciół Dzieci, Stowarzyszenie Współpracy Polska – Wschód, Stowarzyszenie „Civitas Christiana”, Towarzystwo Przyjaciół Sieradza, Fundacja Wspierania Rozwoju Kultury Miasta Sieradz.

Na obszarze miasta organizowane są cykliczne imprezy zarówno o charakterze ludowym, podczas których można się zetknąć z „żywym folklorem”, jak również festiwale kształtujące kulturalny wizerunek regionu. W Sieradzu odbywa się między innymi:

- Open Hair Festiwal,
- Sieradzkie Wrota Czasu,
- Dni Sieradza,
- Jarmark Adwentowy,
- Sieradzka Konferencja Kosmiczna,
- Sieradzki Cross Towarzyski,
- Biesiada po Sieradzku,
- Ogólnopolski Festiwal Poezji Śpiewanej „Dopóki jestem, uśmiechem, słowem, gestem” w Sieradzu,
- Biegu Ulicami Sieradza,
- Sieradzki Pchli Targ,
- Festiwal „Muzyka w dawnym Sieradzu”.

Przez miasto przebiegają piesze, rowerowe i wodne szlaki turystyczne, stanowiące fragmenty dłuższych szlaków związanych z historią regionu m.in.:

- szlak pieszy „Sieradz Średniowieczny – Królewskie Elekcje”,
- szlak pieszy „Ary Sterneld – Pionier Kosmonautyki. Sieradzkie Dzieciństwo”,
- szlak pieszy „Śladami Króla Fryzjerów – Antoniego Cierplikowskiego”,
- szlak pieszy Walk nad Wartą 1939 r., który biegnie z Warty przez Sieradz do Burzenina,
- szlak pieszy Dworków Ziemi Sieradzkiej, który biegnie z Sieradza do Błaszek,
- szlak pieszy im. Władysława Reymonta, który biegnie z Warty do Sieradza,
- szlak rowerowy „Szlakiem Sieradzkich Obiektów Sakralnych”,
- szlak rowerowy „Sieradzka Eska”,
- szlak rowerowy „Szlakiem Sieradzkich Pomników”,
- szlak rowerowy „Szlakiem Sieradzkich Mostów”,
- szlak wodny rzeką Wartą.

5.2.2. Historia i rozwój przestrzenny miasta Sieradza

Sieradz miał w swej historii okresy rozkwitu i chwały. W XVI w. był miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego, stolicą powiatu i województwa sieradzkiego oraz miejscem obrad sejmików deputackich województwa sieradzkiego – od XVI do poł. XVIII w. O osadniczej atrakcyjności terenu przesądziły warunki geograficzne – znajdowała się tu przeprawa przez Wartę, a co za tym idzie – skrzyżowanie szlaków handlowych. Istotnym atutem warunkującym rozwój osadnictwa była dobrej jakości gleba, a także działalność kaliskiego ośrodka rozszerzającego swe wpływy na wschód. Intensyfikacja osadnictwa miała miejsce od połowy w XI w.

Pierwsze ślady osadnicze na terenie obecnego Sieradza pochodzą z okresu lateńskiego i wczesnego okresu rzymskiego (II w. p.n.e.-II w. n.e.): Poświętna Górka, okolice klasztoru i kościoła poddominikańskiego, Monice (osada z późnego okresu rzymskiego).

Pierwsza średniowieczna osada targowa typu otwartego na terenie obecnego Sieradza ukształtowała się w poł. XI w. – na zach. skraju doliny Warty, na obszarze ok 4 ha, ok. 600 m na wsch. od dzisiejszego rynku. Na jej miejscu pod koniec XI w. lub na przełomie XI/XII w., w widłach rzek Warty i Żegliny, wniesiono obronny gród kasztelański, otoczony wałami i fosą, z podgrodzem od płd. – wsch. Podgrodzie – ok. 1 ha, otoczone było wałem obronnym i połączone z grodem groblą.

Na przełomie XI/XII w. powstała kasztelania sieradzka. Pierwsza wzmianka na temat Sieradza – ośrodka o charakterze miejskim – pochodzi z 1136 r. Istniały tu cztery karczmy, komora celna, odbywały się targi i sądy.

W tym czasie rozwijał się również ośrodek rzemieślniczo-targowy w pobliżu kościoła pw. św. Mikołaja wzniesionego na Poświętnej Górcie. Tu znajdowały się najstarsze budowle sakralne, w których w XII w. zorganizowano cztery synody: kościoły pw. św. Trójcy i św. Marcina.

Rozwój przestrzenny Sieradza zdeterminowany był istnieniem węzła drożnego związanego z przeprawą przez Wartę, który ukształtował się na terenie wzgórza miejskiego. O układzie miasta decydowały szlaki handlowe (zwłaszcza płn. – pld.) oraz zagrożenie wylewami rzeki – na płn. i wsch. Nowe osiedle, przekształcone później w miasto lokacyjne, powstało w 1 poł. XIII w. Znajdujący się na płn. od obecnego rynku klasztor dominikański wzniesiono w okresie 1233-1245. W latach 1232-1234 mieścił się w Sieradzu dwór książęcy Bolesława Konradowica. W 1233 r. miasto zostało po raz pierwszy stolicą księstwa, lecz już w 1234 r. terytorium to włączono do Księstwa Łęczyckiego, dwór wraz z otoczeniem został zapewne przekazany dominikanom.

W 1 poł. XIII w. Sieradz złożony był z pięciu wyraźnych członów: osiedle na Poświętnej Górcie, osiedla na wzgórzach miejskim i dominikańskim, podgrodzie z kościołem św. Trójcy i gród. W 1241 r. to wieloczłonowe, trudne do obrony założenie stało się celem skutecznego ataku wojsk tatarskich.

Odbudowa po zniszczeniach odbyła się wg prawa magdeburskiego – między 1247 a 1255 r. Sieradz został wówczas lokowany przez księcia łęczyckiego Kazimierza Konradowica, który objął sieradzkie w 1247 r. Miasto zajmowało ok. 3000 ha, od pld. przylegało do Monic i wsi Jeziory, od zach. – do wsi Charłupia Wielka i Rakowice, od płn. – do Dzigorzewa. Wydaje się, że obejmowało teren wokółdrewnianego kościoła pw. Wszystkich Świętych istniejącego zapewne już w 1136 r., usytuowanego na pld. od rynku (dziś stoi tu kościół paraf.) – aż po rynek. Na terenie wzgórza dominikańskiego wzniesiono mурowany kościół pw. św. Stanisława (najstarsze fragmenty z 2 ćw. XIII w.).

Istotne dla dziejów miasta było powołanie Księstwa Sieradzkiego. Początkowo Sieradz znalazł się w dzielnicy senioralnej, później był stolicą ąziemi związanej z dzielnicą kujawską. Nowe Księstwo ze stolicą w Sieradzu, powstało w latach 1262-1263 i objęło kasztelanię rozmierską, sieradzką, spicymierską oraz część wolborskiej (po lewej stronie Wolbórki). Jego pierwszym władcą do 1288 r. był Leszek Czarny. Wyremontował stary gród, wzmocnił wały, w pld. – wsch. części dziedzińca wznosił mурowaną kaplicę romańską z ośmiobocznym prezbiterium zamkniętym apsydą. (pozostałością jest apsyda zwana rotundą). Potem ziemię przejął Władysław Łokietek – do 1320 r. i rozpoczął proces scalania kraju. W latach 1300-1306 Sieradz znajdował się w rękach czeskich. W latach 1327-1339 księstwem sieradzkim rządził Przemysław Inowrocławski.

Komasacja osadnictwa postępowała wolno na przestrzeni XIII w. Na przełomie XIII/XIV w. miasto składało się już z trzech członów: część zasadnicza – miasto lokowane, zamek w dolinie Warty i klasztor dominikański z kościołem i zabudowaniami. W 1331 r. Sieradz został zniszczony przez Krzyżaków i został odbudowany. Powstał nowy, mурowany zamek wzniesiony przez Kazimierza Wielkiego oraz kościół farny pw. Wszystkich Świętych.

Lokacyjne miasto o kształcie owalnym, otoczone było umocnieniami (wzmiankowanymi w 1416 r.), w których w XVI w. znajdowały się trzy bramy: Warcka, Krakowska i Grodzka (brama Kaliska jest późniejsza) i cztery baszty. Umocnienia osłaniały gródek i kościoły, a w ich obrysie mieściło się ok. 100 działek (prócz terenów żydowskich i dzielnicy kościelnej). Zabudowa była drewniana, budynki zajmowały frontowe części działek. W obniżeniu terenu między wzgórzami dominikańskim i miejskim wykształcił się poboczny rynek, zwany w XVI w. Rynkiem Tatarszym. Tereny na Poświętnej Górcie przeznaczono na uposażenie wójtostwa i prebendy w kościele parafialnym. Podgrodzie przekształciło się w przedmieście – Podzamecze, teren wokół kościoła Wszystkich Świętych i osiedla miejskiego dominikańskiego tworzył już spójny układ przestrzenny. Punktem centralnym Sieradza był rynek, w którym jeszcze przed końcem XIV w. wystawiono jatki i kramy, a w XV w. – ratusz.

W 2 poł. XIV w. powstało województwo sieradzkie obejmujące powiaty: sieradzki, szadkowski, radomszczański i piotrkowski, a od poł. XV w. również ziemię wieluńską. Podział terytorialno-administracyjny wykształcony w XIV – XV w. przetrwał na historycznych ziemiach Polski środkowej bez istotniejszych zmian do 1789 r.

W okresie stabilizacji stosunków politycznych monarchii stanowej Sieradz rozwinął się pod względem demograficznym. Poza obrębem murów obronnych powstawały przedmieścia. Kraniec Przedmieścia Warckiego, kształtującego się w 2 poł. XIV w. przy drodze w kierunku Warty, wyznaczał szpital Św. Ducha, ufundowany przed 1416 r. Przed 1437 r. zaczęła kształtować się zabudowa Krakowskiego Przedmieścia położonego w okolicach Poświętnej Górki. Poniżej skarpy pojawiła się zabudowa osady rybackiej nad rzeką Żegliną, czyli przedmieście Podrzeczce wzmiankowane w 1432 r. Rzeka Żeglina połączona była kanałami z Wartą płynącą dawniej bliżej zamku. W kierunku płn. rozwijała się osada Rybaki, istniejąca już w 1 poł. XIV w. u podnóża wzgórza dominikańskiego.

W XV w. w obrębie umocnień pojawiły się pierwsze murowane domy mieszkalne, ceglane, pokryte dachówkami. Około 1430 r. Władysław Jagiełło nadał kościołowi św. Trójcy godność kolegiaty, w obrębie zamku pojawiła się kaplica pw. Rozesłania Apostołów. Poza obwarowaniami pozostawały feudalne jurydyki – istniejące posiadłości dominikańskie, kościoła farnego i wójtowskie oraz, przybyła w XV w. nowa, zwana od nazwiska właściciela Pstrokońszczyzną. Obejmowała ona dwór i zabudowania gospodarcze przy drodze warckiej, między bramą Warcką a kościołem św. Ducha oraz role rozrzucone w obrębie pól mieszczan.

W XVI w. obszar Sieradza składał się z kilku części. Miasto lokacyjne leżało na lewym brzegu Warty i na lewym brzegu rzeczki Żegliny. Na wsch. od miasta, za Żegliną, znajdował się zespół zamkowy, z którym miasto było połączone drogą na grobli biegnącej przez tereny zalewowe, z mostem przez rzeczkę. Poza linią wałów miejskich znajdowały się tereny zabudowy przedmiejskiej, folwarki, ogrody, role i pastwiska miejskie. Wszystkie tereny pozostające pod jurysdykcją miasta rozciągały się w promieniu 2, 5-3 km w kierunkach płn., płn. – wsch. i płd., gdzie graniczyły z wsiami należącymi do starostwa sieradzkiego (Dzigorzewem, Męką, Woźnikami, Monicami, Jeziorami i Kłockiem). Na zach. natomiast, gdzie sąsiadowały ze wsiami szlacheckimi (Rakowicami, Smardzewem i Charłupią Małą), granice gruntów miejskich były odległe od centrum Sieradza o ok. 3,5-5 km. Obszar podlegający jurysdykcji miasta Sieradza w XVI w. obejmował ok. 30 km², podczas gdy zabudowa miejska i przedmiejska rozciągnięta była na powierzchni niewiele przekraczającej 1 km², resztę stanowiły tereny rolniczego zaplecza miasta, uprawne i nieuprawne. Przy ul. Dominikańskiej i w rynku pojawiły się dalsze jurydyki: Kwiatkowszczyzna i Pandiakowizna – właściwie domy szlacheckie wyłączone spod jurysdykcji miejskiej.

Większe znaczenie dla układu miasta miało kształtowanie się zabudowy na terenie jurydyki dominikańskiej, tuż poza obrębem umocnień miejskich, w kierunku na płn. od klasztoru (tzw. Łysa Góra, między obwarowaniami a niewielkim ciekim wodnym, odcinającym miasto od zach. oraz płn. część Rybaków). Jej zabudowa nawiązywała do, wykształcającego się od przełomu XV/XVI w., Przedmieścia Nowego, biegnącego wzdłuż wspomnianego ciek. Powstało ono wskutek powstania przeprawy przez Wartę na płn. od miasta, poprzez wieś Michowo (Mnichowo, ob. Mnichów). Wiodła tędy droga na Uniejów, Kłodawę i dalej, na Kujawy i Pomorze przez Toruń. Duże znaczenia dla rozwoju miasta miał prowadzący przez nie szlak komunikacyjny łączący Dolny Śląsk z Warszawą. Zabudowa przedmieścia Warckiego rozrosła się w końcu XV w. i na pocz. XVI w. tak znacznie, że uzyskało ono nazwę Nowego Miasta (Nova Civitas), zwanego także Nowym Rynkiem.

Sieradz nie w całości był otoczony murem obronnym. Mur istniał tylko w płd. części obwarowań, w rejonie bramy Krakowskiej, która zamykała wylot ul. Wszystkich Świętych (ob. ul. Kolegiacka). Brama Krakowska była jedyną wybudowaną z cegły, zaś przylegający do niej mur od wsch. był krótki, znacznie dłuższy w kierunku zach. Od płd. – zach. i płn. miasto obwarowane było ziemnymi wałami – dwa wały przedzielone fosą albo wał, fosa i jej ściana od strony miasta. Fosa – sucha lub podmokła, nienawodniona – miała szerokość 14 m i głębokość 5 m. Od strony wsch. rolę obronną odgrywała naturalna skarpa, być może w niektórych miejscach sztucznie umocniona. W XVIII w. obwarowania już nie spełniały swej pierwotnej funkcji, teren wałów podzielono na parcele i zagospodarowano, mury popadły w ruinę i za rządów pruskich zostały rozebrane. Bramę Krakowską oznaczono jeszcze na planie miasta z 1795 r., około 1800 r. istniała już tylko w połowie, a na planie wałów z 1803 r. nie wystąpiła.

Powierzchnia obszaru wewnątrz obwarowań nie przekraczała 14 ha. Na płn. krańcu miasta, na wzgórzu, znajdował się murowany kościół pw. św. Stanisława wraz z klasztorem dominikanów. Na płd. krańcu usytuowany był kościół parafialny (farny) pw. Wszystkich Świętych.

Rynek Sieradza ma plan prostokąta, dłuższe boki liczą po 120, 5 m, a krótsze – 69 m i 67, 5 m. Uwzględniając domniemane zniekształcenie pierwotnych wymiarów, przyjmuje się, że w czasie lokacji rynek wymierzono, jako dwa kwadraty o bokach długości 100 łokci (łokieć równy 62,6 cm). Na rynku stał drewniany ratusz, co najmniej dwukondygnacyjny, z wieżą i podcieniami z trzech stron. Był on usytuowany bliżej środka placu, niż ratusz następny. Z siedzibą władz miejskich sąsiadowały jatki rzeźnicze i skład szewski. Z płn. – wsch. narożnika rynku prowadziła na płn. – do klasztoru dominikanów ul. Mnichowska albo Mniska, Mnisza (ob. ul. Dominikańska), sięgająca opłotków cmentarza klasztorowego. Równoległa do niej ulica była ul. Błotna, wychodząca z płn. – zach. narożnika rynku. W kierunku wsch. wychodziły z rynku: od płn. – ul. Grodzka (ob. Zamkowa), a od płd. – ul. Czapnicza. Łączyła je ul. Sukiennicza, zwana również ulicą Tkaczy, prowadząca na tyłach wsch. bloku przyrynkowego i ul. Wszystkich Świętych. Na płd. wychodziły z rynku dwie ulice: ul. Wszystkich Świętych kierująca się do bramy Krakowskiej oraz ul. Gołębia. Ul. Warcka wiodła od strony klasztoru na zach., do bramy Warckiej. Oprócz rynku w obrębie miasta istniał Tatarszy Rynek – usytuowany w płn. – wsch. części miasta, w zakłębieniu pomiędzy wzgórzem miejskim a wzgórzem dominikańskim. Miał nieregularny kształt (ob. teren pomiędzy ul. Szewską – na płd. oraz przedłużeniem ul. Warckiej koło klasztoru Dominikanów).

Przedmieście Krakowskie, do XVIII w. zwane przedmieściem Św. Mikołaja, ciągnęło się wzdłuż drogi wychodzącej z miasta przez bramę Krakowską na płd. Nazwa Św. Mikołaja wiązała się z kaplicą (kościołem) pw. Św. Mikołaja, stojącą przy drodze w tym rejonie, gdzie występowała nazwa Poświętne. Kaplica istniała do 1812 r. Sąsiadowało z Błoniem, w pobliżu którego leżały pola kaplicy Św. Mikołaja, a także łąki miejskie zwane Chabie.

Na płd. – wsch. od miasta leżało odrębne przedmieście – Porzecze, którego grunty dochodziły do Żegliny. Na płd. od przedmieścia Św. Mikołaja znajdowało się miejsce Krasawa, nazwane tak od strumienia o tej samej nazwie. Na zach. od miasta rozciągały się pola miejskie, sięgające do granic wsi królewskiej Kłocka oraz do zapusty miejskiej. Na tym ostatnim terenie w 2 poł. XVI w. rada miejska zaczęła wymierzać nowe role, dzieląc je na zagony stajowe i sprzedając mieszczanom. W rezultacie na wykarczowanych zaroślach powstały dwie wsie miejskie Sieradza, Zapusta Mała i Zapusta Wielka.

Na płn. – zach. od miasta, przy drodze stanowiącej przedłużenie ul. Warckiej, leżało przedmieście Św. Ducha – od kościoła i szpitala Św. Ducha. Jego część w 2 poł. XVI w. nosiła nazwę Nowego Przedmieścia Sieradzkiego, Nowego Miasta Sieradza lub Nowego Miasta Przedmieścia Św. Ducha. U podnóża wzgórza dominikańskiego rozciągała się osada Rybaki, której ludność zajmowała się połowem ryb na Warcie. Zamek sieradzki, leżący wśród podmokłych łąk na wsch. brzegu Żegliny, uległ pożarowi w 1588 r. i jeszcze w czasie lustracji z 1628-1632 r. nie był w pełni odrestaurowany. Koło zamku znajdowała się kaplica królewska pod wezwaniem Św. Trójcy, mająca charakter kolegiaty.

Na wyjątkowo korzystną sytuację miasta w XV i XVI w. wpłynęło zapewne nadanie mu licznych przywilejów. Według dokumentu z 1450 r. odnawiającego prawa miejskie, Kazimierz Jagiellończyk pozwolił m.in. na swobodne odbywanie jarmarków i targów, pobieranie cła mostowego składanego od soli, korzystanie z okolicznych łąk, utrzymywanie jatek rzeźniczych oraz kramów szewskich i piekarskich, wagi miejskiej i postrzygalni. Według źródeł z XV w. w mieście były: młyn, łaźnia, jatki, warzelnie piwa, szynki. W XVI w. wydano mieszczanom pozwolenie na wybudowanie łaźni miejskiej, młyna, rzeźni, blachowni do bielienia płótna, na urządzenie sadzawek, karczowanie lasu pod pola uprawne, na urządzenie składu kamieni młyńskich oraz wystawienie sześciu jatek rzeźniczych. Rada miejska miała za zadanie opiekowanie się szpitalem (przysłanką dla chorych i ubogich). Miasto było również ważnym ośrodkiem handlu lokalnego i tranzytowego. W 1570 r. przez Sieradz przechodziły trzy szlaki, mające znaczenie ogólnokrajowe i międzypaństwowe: morawsko-kujawski, mazowiecko-śląski i krakowsko-poznański. Doskonale rozwijało się rzemiosło, produkcja sukna i wymiana handlowa.

W XVI w. ogólna liczba domów w obrębie umocnień i na przedmieściach przekraczała 350, zamieszkiwało je ok. 2100 mieszkańców, co świadczy o dużym znaczeniu Sieradza w regionie. Według lustracji z 1628 – 1632 r. w mieście istniały 262 domy w posiadaniu mieszczan, 21 domów należało do szlachty, 40 do duchowieństwa, a 13 domów było opustoszałych. Łącznie zamieszkałe były 323 domy. Pomyślny rozwój Sieradza kończył się u schyłku XVI w. Jeszcze w 1 poł. XVII w. w mieście osiedlili się szkoccy katolicy, którzy wyemigrowali na skutek prześladowań religijnych. Dość szybko ulegli polonizacji. Był to też okres podejmowania niewielkich inwestycji – np. reperacja i częściowa przebudowa zamku. Lecz miasto kilkakrotnie było nawiedzane przez epidemie, w 1581 r. wybuchł pożar, który zniszczył znaczną część zabudowy, a ludność padła ofiarą zarazy. Kolejny pożar dotknął Sieradz w 1588 r. – spłonął wówczas zamek, któremu mimo odbudowy nie przywrócono dawnej świetności.

Dalsze zniszczenia w Sieradzu były wynikiem działań wojennych w okresie „potopu” szwedzkiego (1655 r.). Straty były olbrzymie, spalone zostały. W 1661 r. już tylko 164 domy były zamieszkałe i 200 domów opustoszałych – w obrębie miasta z przedmieściami. Prawie wszystkie domy były drewniane. Poważnie dały się miastu we znaki zniszczenia z okresu rokoszu Lubomirskiego. W 1667 r. liczba domów w mieście spadła do 112. W późniejszych latach Sieradz zaczął się odbudowywać, ale stosowane łatwopalne materiały budowlane ułatwiały rozprzestrzenianie się pożarów (1681 r., 1684 r., 1690 r., 1693 r.).

Skutkiem wojen i pożarów zniszczona została siła ekonomiczna mieszczaństwa. Dodatkowo brak nadzoru ze strony władz miejskich powodował dezorganizację struktury przestrzennej miasta – przesuwanie linii zabudowy, wykształcanie się nowych uliczek i zanikanie starszych. Zniszczone też zostały umocnienia miejskie, już nieużyteczne wobec zmiany uzbrojenia i systemu walki. Powstały w nich nowe przejścia: z płd. – zach. narożnika rynku na drogę kaliską, koło dominikanów na Rybaki, z ul. Katowskiej na trakt złoczewski. Wzdłuż wałów, a nawet w granicach fos powstały „bieda domy”. Ze znacznego regionalnego ośrodka rzemieślniczo-handlowego miasto zmieniło się w niewielką miścinę, ośrodek rynku lokalnego i obsługi rolnictwa.

Początek XVIII w. także nie był dla Sieradza łaskawy. We znaki dawały się rekwizycje wojskowe oraz wojny, szczególnie rabunki wojsk szwedzkich w 1703 r. Miasto uległo wyludnieniu i zubożeniu także w wyniku chorób zakaźnych, rozprzestrzeniających się w latach 1709-1711. Dalsze lata XVIII w. przyniosły

okres względnego spokoju. Rozpoczęła się powolna odbudowa i rozbudowa na terenach podmiejskich, charakterem zbliżająca się do zabudowy wiejskiej. Dopiero w 1776 r. wzniesiono na rynku niewielki, drewniany ratusz. Na pocz. 2 poł. XVIII w. podjęto naprawę zamku, lecz jego stan był tak zły, że w 1742 r. przeniesiono księgi grodzkie do kościoła farnego, zaś sądy odbywano u dominikanów. Kościół pw. św. Trójcy był zniszczony – na pocz. XVIII w. godność kolegiaty przeniesiono do kościoła farnego. Około 1746 r. wzniesiono natomiast, na dawnym miejscu, nowy kościół drewniany pw. św. Ducha. Kościół parafialny, spalony w 1645 r., remontowany był kilkakrotnie w 2 poł. XVII w. i w XVIII w. Kościół dominikański po pożarze w 1693 r. został gruntownie przebudowany w pocz. XVIII w.

Wojewódzki charakter miasta oraz dogodnie położenie powodowały napływ nowych mieszkańców. W 1791 r. Sieradz otrzymał prawa miasta wydziałowego, w którym miały się odbywać zjazdy przedstawicieli mniejszych miast. W tym czasie poważne zasługi dla Sieradza położyła Komisja Dobrego Porządku oraz Komisja Cywilno-Wojskowa. W ostatnich latach istnienia Rzeczypospolitej w mieście było ogółem 358 posesji, w tym 271 zabudowanych, reszta to puste place. Wśród 194 domów mieszkalnych tylko 1 był murowany i kryty dachówką, z pozostałych 57 było krytych gontem, reszta – słomą. W mieście znajdowało się kilka murowanych kościołów, klasztor dominikański oraz drewniany ratusz. W końcu XVIII w. liczba mieszkańców wynosiła ok. 1250-1300 osób, głównie katolików, kilkunastu protestantów i 70 wyznawców religii mojżeszowej. Po rozbiórce Polski Sieradz znalazł się w zaborze pruskim.

W XIX w. Sieradz przechodził liczne reformy administracyjne i gospodarcze. W okresie zaborów dokonano tu kilkakrotnych zmian w podziałach administracyjnych. Najpierw za sprawą władz pruskich, następnie – władz Księstwa Warszawskiego; w 1807 r. Sieradz stał się miastem obwodowym i powiatowym w departamencie kaliskim. Niespełna dziesięć lat później władze Królestwa Polskiego dokonały nowego podziału administracyjnego. W 1816 r. utworzono obwód sieradzki składający się z powiatów: sieradzkiego i szadkowskiego. W 1842 r. przemianowano obwody na powiaty, a powiaty na okręgi, nie zmieniając ich granic. Druga ważna zmiana miała miejsce w 1867 r. – ukazem carskim obszar powiatu sieradzkiego zmniejszył się o połowę, gdyż w jego części wsch. utworzono powiat łaski.

Bodźcem dla ożywienia gospodarczego w mieście były akcje administracji i napływ kolonistów – rzemieślników, co miało miejsce gdy miasto ponownie weszło w skład zaboru pruskiego. Koloniści mieszkali początkowo w jednym ze skrzydeł klasztornych, potem część z nich decydowała się na budowę lub kupno domów od zubożałych mieszczan sieradzkich. W ramach akcji porządkowej rozebrano umocnienia miejskie oraz resztki założenia zamkowego (ok. 1800 r.), zaś teren dawnego wału i fosy miejskiej został rozparcelowany pomiędzy mieszczan. Podjęto próbę uporządkowania zabudowy miejskiej. Po wielkim pożarze miasta w 1800 r. władze pruskie zabroniły budowy drewnianych domów w centrum. Uporządkowano zabudowę rynku, w mieście w latach 1820-1830 wzniesiono 42 murowane domy (cegła z rozbiórki zamku i murów miejskich). Wzniesiono też kilka budynków dla administracji państwowej: inkwizytoriat (przy ob. ul. Krakowskie Przedmieście, obok straży ogniowej), lazaret wojskowy (w miejscu ob. straży ogniowej), gmach zarządu skarbowego (późniejszy Bank Narodowy – przebudowany), magazyn prochowy (na terenie dawnych wałów) oraz magazyny zbożowe i solne na gruntach pokościelnych (tereny ob. więzienia i szpitala).

Większe zmiany w strukturze przestrzennej Sieradza przyniosła dopiero stabilizacja stosunków po pokoju wiedeńskim i przyspieszony proces rozwoju gospodarczego Królestwa Kongresowego. Rozebrano ratusz drewniany usytuowany pośrodku rynku, pozostawiając jedynie odwach zbudowany z drewna przez władze pruskie. Na zach. od miasta wzniesiono stajnie wojskowe, w związku z czym przebito ul. Rycerską oraz prostopadłą do niej ulicę prowadzącą wzdłuż placu ćwiczeń. Wybrukowano ul. Warszawską (Zamkową/Grodzką), a także rynek oraz nowo przebitą ul. Kaliską.

Decyzja o rozwoju przemysłu sukienniczego w Sieradzu z 1823 r. spowodowała podjęcie generalnej akcji regulacyjnej. W latach 1823-1925 powstał plan regulacji (W. Ziółkowski), który wprowadzał nieznaczne zmiany w istniejącej sieci ulicznej, dążąc głównie do porządkowania linii zabudowy. Większe zmiany dotyczyły przedmieść. Zlikwidowano zabudowę folwarczną i chłopską na Poświętnej Górze i terenie jurydyki poddominikańskiej, przyłączonych już w czasach pruskich do ekonomii rządowej w Męce. Zasadniczo zmieniono układ wjazdów do miasta – na zach. od koszar zrealizowano niezbyt regularny plac gwiaździsty, do którego dobiegały trakty ze Złoczewa, Kalisza i Warty, by dalej przez ul. Kaliską, Rynek, ul. Solną i Nowowarszawską wyprowadzić drogę tranzytową w kierunku na Zduńską Wolę. Jedyne wjazd od strony traktu krakowskiego nie uległ zmianie. Od placu gwiaździstego szeroka aleja wysadzana topolami prowadziła do manufaktury Adolfa Harrera, założonej w 1822/1823 r.

Harrer, na podstawie umowy zawartej z rządem, otrzymał grunta poddominikańskie, na których w latach 1822-1824 wznosił główny budynek fabryczny. Z tyłu za nim wzniesiono dwa budynki przeznaczone na pomieszczenia prasy, kantoru i mieszkalne. Folusze umieszczone były na Warcie, jeden z nich mieścił się we wsi Sędziejowice na rzeczce Grabi. Po pożarze w 1824 r. budynek fabryczny został szybko odbudowany,

a w latach następnych wzniesiono kolejne. W 1827 r. na terenie manufaktury było 5 obiektów murowanych i 4 drewniane. W tym samym roku manufaktura przejęta została przez państwo, następnie przeszła na własność Edwarda Possarta. Obok niej istniała niewielka wytwórnia śrutu. W 1832 r. manufaktura ponownie uległa spaleniowi, a trudne warunki utrzymania jej w dobie kryzysu gospodarki Królestwa Polskiego, spowodowały upadek zakładów. Po przejęciu ich przez rząd, gmachy pofabryczne zostały przeznaczone w 1839 r. na więzienie.

W końcu XIX i na początku XX w. powstały w Sieradzu następne zakłady przemysłowe: fabryka narzędzi i maszyn rolniczych, wytwórnia igieł, cegielnia (1823 r.). Od 1822 do 1826 r. wybudowano w mieście 42 domy murowane i 116 drewnianych. W XIX w. zabudowa murowana koncentrowała się w rynku i przy głównych ulicach miasta – Warszawskiej i Kaliskiej, częściowo też przy ul. Dominikańskiej i Solnej. Były to z reguły domy piętrowe o typowym, klasycystycznym wystroju. Nie doszła do skutku projektowana budowa ratusza, który miał zająć płn. pierzeję rynku. W 1837 r. zakończono budowę tzw. traktu kalisko-fabrycznego, którego zadaniem było połączenie miast przemysłowych okręgu łódzkiego z Warszawą oraz zapewnienie kontaktów Polski środkowej poprzez Kalisz ze Śląskiem i Wielkopolską. Mimo iż poczynania zmierzające do przekształcenia Sieradza w duży ośrodek przemysłowy nie powiodły się, już w latach 30. XIX w. osiągnął on największe znaczenie w systemie komunikacyjnym związanym z tym traktem. Wzdłuż traktu kalisko-fabrycznego poprowadzono w latach 1900-1902 linię kolejową z Warszawy do Kalisza, czyli Drogę Żelazną Warszawsko-Kaliską. Budowa kolei w latach 20. XX w. oraz wzniesienie gorzelnii i dużego młyna parowego wpłynęło na zmianę układu przestrzennego miasta, kierując jego rozwój w stronę zach. – wzdłuż traktu kaliskiego, przy którym zlokalizowano dworzec kolejowy. Na płn. – zach. od centrum umieszczono koszary i szkołę wojskową, a przy ul. Kaliskiej powstało osiedle mieszkaniowe dla rodzin oficerskich, złożone z kilku bloków.

W 1914 r. Sieradz znalazł się w strefie przyfrontowej, spełniał rolę bazy operacyjnej i miejsca koncentracji wojsk. W październiku 1914 r. wycofujące się oddziały 9 armii niemieckiej zdewastowały tory kolejowe, mosty i urządzenia stacyjne, m.in. na odcinku Głowno – Sieradz. Wysadzono most kolejowy na Warcie, a w listopadzie 1914 r. zniszczono odcinek kolei Sieradz – Kalisz. W czasie I wojny Światowej, w 1915 r. uruchomiono w mieście elektrownię, a domy mieszkalne zelektryfikowano w 1916 r.

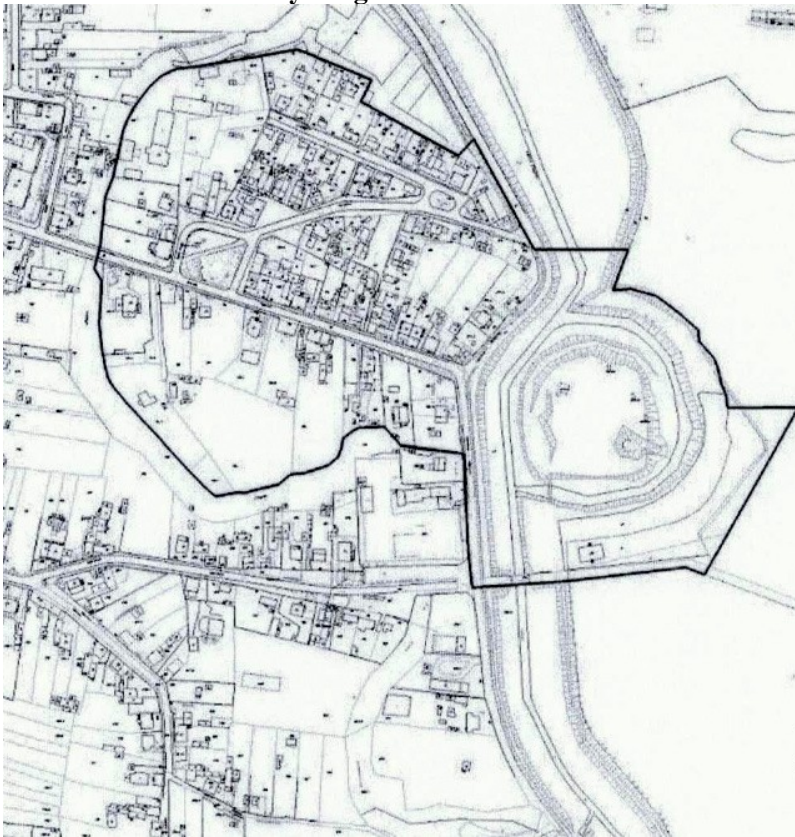
Po odzyskaniu niepodległości uporządkowano wzgórze zamkowe, wyrównano teren nawożąc ziemię, pośrodku ustawiono krzyż i wykonano wejście od strony płd. W 1925 r. oczyszczono fosę, zasilając ją wodami nowo uregulowanej Żegliny. Zrealizowano także nasadzenia (dęby, brzozy i świerki). Podczas kampanii wrześniowej 3-5.09.1939 r. boje o miasto toczyli z Niemcami żołnierze 31 Pułku Piechoty Armii „Łódź”. W okresie okupacji Sieradz, jako Schieratz, został włączony do Rzeszy. Wskutek hitlerowskiego terroru i akcji eksterminacyjnych zginęło ponad 5 tys. mieszkańców, głównie pochodzenia żydowskiego – większość zgładzona w obozie w Chełmnie nad Nerem. W sierpniu 1944 r. wzgórze zamkowe zostało rozkopane i częściowo zniwelowane. Ze względu na dogodną pozycję w kierunku wsch. włączono je w system fortyfikacji. W jego ramach powstało pięć obiektów: cztery żelbetonowe schrony oraz schron bierny załogi, których nigdy nie wykorzystano bojowo. Dnia 23 stycznia 1945 r. miasto zajęły wojska radzieckie I Frontu Białoruskiego.

W okresie powojennym Sieradz rozwijał się jako ośrodek przemysłowy z dominacją przemysłu włókienniczego. W latach 1975 – 1998 był stolicą województwa sieradzkiego, utworzonego z zach. części dawnego województwa łódzkiego i małego fragmentu poznańskiego. W 1979 r. powiększono obszar miasta dwukrotnie, przyłączając okoliczne wsie.

5.3.1. Dziedzictwo materialne – najważniejsze zabytki Sieradza

• UKŁADY PRZESTRZENNE

Park Kulturowy Wzgórze Zamkowe

Rys. nr 3. Granica wzgórza zamkowego

Park Kulturowy Wzgórze Zamkowe zlokalizowany we wsch. części Sieradza, w widłach rzek Warty i Żegliny. Jego obszar obejmuje wzgórze grodowo-zamkowe z udokumentowanym grodziskiem stożkowatym i osadą wczesnośredniowieczną oraz obszar dawnego podgrodzia zwanego Przedmieściem Praskim. Ochroną objęto cały unikatowy układ przestrzenny z zachowanymi nawarstwieniami związanymi z historycznym rozwojem miasta.

Na wzgórzu początkowo rozlokowała się otwarta osada targowa otoczona wałem drewniano-ziemnym. U podstawy wału znaleziono obiekty datowane na schyłek XI w.: prostokątne skrzynie konstrukcji izbicowej, wypełnione gliną i kamieniami, fragmenty ceramiki, krzesiwa, szydła, noże, amulety i paciorki szklane sprowadzane z Kruszwicy.

Gród z XIII w. otoczony był potężnym wałem, szer. 7 m u podstawy, wys. 5 m, konstrukcji skrzyniowej, z palisadą z zastrzonych pali. Z tego okresu pochodzą fragmenty ceramiki, przedmioty codziennego użytku i części uzbrojenia (m.in. dwa topory, groty do bełtów kusz, ostrogi). Upadek grodu nastąpił w związku z najazdem krzyżackim w 1331 r.

Gród odbudowano za czasów Kazimierza Wielkiego. Wokół zamku powstał mur z cegieł i kamieni: 220 m długości, 2 – 3 m szer. i 12 m wys. Od XIV w. zamek był siedzibą starosty sieradzkiego. Przez kolejne wieki nękany wojnami i pożarami podupadł w poł. XVIII w., w 1792 r. podjęto decyzję o rozbiórce, w latach 1800-1804 zamek rozebrano. Pozostało wzniesienie z resztkami gruzu i piwnicami istniejącymi jeszcze na przełomie XIX/XX w. W okresie międzywojennym uporządkowano wzgórze zamkowe, w zwieńczeniu ustawiono krzyż. W 1925 r. oczyszczono fosę, zasilając ją wodami płynącej nowym korytem Żegliny, wyrównano doły w nasypie głównym, posadzono drzewa i krzewy. W 1944 r. Wzgórze Zamkowe rozkopano, częściowo zniwelowano i włączono w system fortyfikacji. Zbudowano pięć obiektów: cztery żelbetonowe schrony typu ringsiand 58 i tzw. schron bierny załogi, składający się z dwóch obszernych pomieszczeń zabezpieczonych opancerzonymi drzwiami. Fortyfikacje nie były wykorzystywane bojowo.

Rotunda, odkryta podczas badań archeologicznych w 1968 r., wzniesiona ok. poł. XIII w., murowana z cegły na kamiennym fundamencie, składała się z dwóch części: okrągłej nawy z murami o grubości ok. 2-2,5

m oraz trójbocznej apsydy o murach grubości do 1 m. W pocz. XV w. otrzymała wezwanie Rozesłania Apostołów. Po zakończeniu badań archeologicznych – na początku lat 80. XX w. – rotundę zasypano.

W wyniku działań rewitalizacyjnych (2010-2013) zrewaloryzowano przestrzeń Rynku Praskiego i ulicy Zamkowej, stanowiącej historyczną oś kompozycyjną łączącą Stare Miasto ze Wzgórzem Zamkowym, zamkniętą cennymi widokowo bulwarami nadbrzeżnymi starorzecza rzeki Żegliny. W obrębie obszaru utworzono tarasy widokowe wokół zamku oraz odsłonięto relikty rotundy z XIII w. Wyeksponowano obrysy murów obronnych, wjazd i główny korpus późno średniowiecznego zamku książęcego. W wyniku realizacji projektu rewitalizacji zbudowano infrastrukturę pieszo-rowerową, elementy małej architektury platformę widokową, teatr plenerowy, most widmo, odtworzono fosę i odrestaurowano poniemieckie bunkry z przeznaczeniem na cele kulturalno-turystyczne. Park kulturowy sąsiaduje z Sieradzkim Parkiem Etnograficznym.

Stare Miasto z zespołem dominikańskim (kościół, klasztor) i **kościółem farnym** – w skali kraju jest to jeden z lepiej zachowanych zespołów miejskich o średniowiecznej genezie. Prostokątny Rynek wraz z ośmioma ulicami symetrycznie wychodzącymi z jego narożników, ukształtował się w XIII w. Na płycie w centrum Rynku cegłą klinkierową zaakcentowano miejsca pierwotnej lokalizacji XVI-wiecznego ratusza i domu złotnika. Pośrodku usytuowana jest studnia. Wokół Rynku, w zwartej zabudowie wznoszą się dwukondygnacyjne kamienice z XIX w., w większości o klasycystycznym wystroju fasad. W niektórych zachowała się oryginalna stolarka: drzwi i wykładki do klamek, ozdobnej, kowalskiej roboty. Najstarszą jest kamienica obecnie stanowiąca siedzibę Muzeum Okręgowego, wzniesiona w końcu XVI w. lub na początku XVII w.

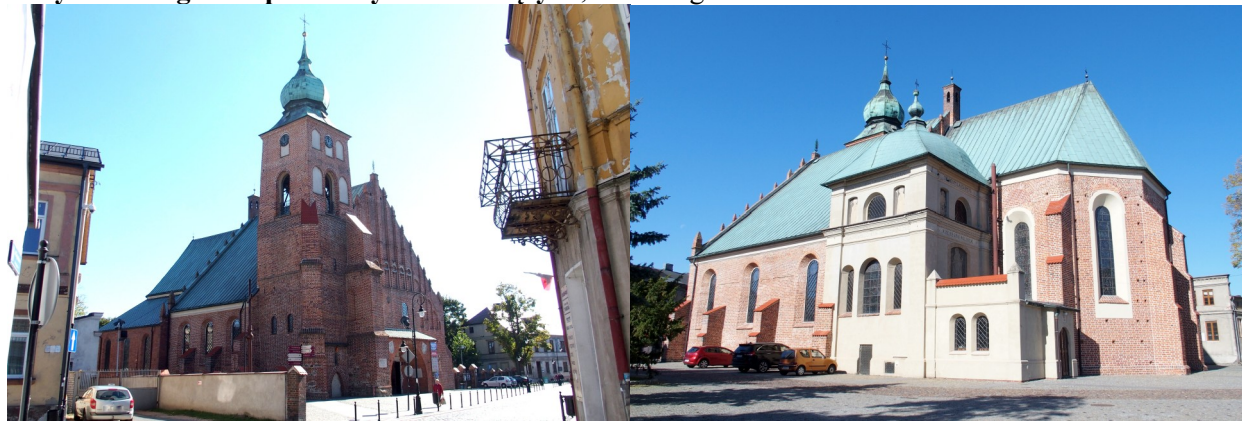
Jednolicie prezentuje się zabudowa strefy staromiejskiej utworzona przez zwartą zabudowę kalenicowych dwukondygnacyjnych, z rzadka jednokondygnacyjnych, domów. Dominanty wysokościowe i kubaturowe stanowi kościół farny i zespół dominikański.

Podczas rewitalizacji przeprowadzonej w latach 2008-2014 przeprowadzono przebudowę Rynku, odnowiono i zmieniono funkcje niektórych kamienic (np. rozbudowa budynków Muzeum Okręgowego, ul. Rynek 18), odnowiono elewacje budynków przy ulicach: Dominikańskiej, Rycerskiej, Ogrodowej, Krótkiej, przebudowano ulice: Stawowa, Wschodnia i Wąska.

Sieradzki Park Etnograficzny położony przy ul. Grodzkiej, między Żegliną a Zalewem Paradzionka, w pobliżu „Wzgórza Zamkowego”. Pierwszym zrekonstruowanym obiektem był Dom Tkacza pochodzący ze Zgierza. Następnie zrekonstruowano zagrodę Szczepana Muchy – rzeźbiarza ze wsi Szale, pochodzącą z przełomu lat 50/60. XX. We wnętrzu domu, pracowni oraz ogrodzie prezentowana jest bogata kolekcja prac artysty z lat 1972-1983. Na uwagę zasługuje zagroda z przełomu XIX/XX w., zrekonstruowana na bazie obiektów pochodzących z różnych miejscowości, z zachowaniem układu typowego dla wsi sieradzkiej. W jej skład wchodzi: chałupa szerokofrontowa z Sieradza-Męki z 2 poł. XIX w., stodoła z Rudy pochodząca z początku XX w., budynek inwentarsko-gospodarczy (obórka z wozownią) pochodzący ze wsi Wiertelaki gm. Brąszewice z przełomu XIX i XX w. oraz sołek drewniany – „kumora” z około 1810 r. pochodzący z Brąszewic Zabrodzia.

• ZABYTKI SAKRALNE

Bazylika kolegiacka pw. Wszystkich Świętych, ul. Kolegiacka 11

Zdjęcia nr 1, 2. Bazylika kolegiacka pw. Wszystkich Świętych, ul. Kolegiacka 11

Pierwszy, drewniany kościół pod tym wezwaniem wzniesiony był przypuszczalnie w XI w. (bulla Innocentego II z 1136 r., w świątyni odbywały się pierwsze w Polsce synody biskupów w 1213 i 1233 r.) i został spalony w 1331 r. przez Krzyżaków). Obecna świątynia w tym miejscu wzniesiona została w czasie

lokacji miasta w XIII w., jako drewniana, od ok. 1370 r. – murowana z cegły, przebudowana po pożarze w 1447 r., z wieżą ukończoną w 1585 r. W latach 1648-1682 dobudowano nawy boczne i kaplicę Pana Jezusa przy prezbiterium. Kolejne remonty i modernizacje miały miejsce w latach: 1755, 1779, 1835, 1858 i 1925-1927. Po pożarze zamku w 1593 r. do wieży kościoła przeniesiono archiwum dawnego województwa sieradzkiego, a w nim, m.in. akta Trybunału Koronnego w Piotrkowie. W 1925 r. w fasadę wmurowano fragmenty odrzwi z dawnego zamku. W latach 2003-2009 prowadzono prace remontowe w zespole kościoła (plebania, rewitalizacja placu przykościelnego, zakrystia i elewacja prezbiterium wraz ze stolarką i ślusarką, Kaplica Męki Pańskiej, okna i drzwi kościoła, remont Domu Katolickiego), renowacja schodów – 2013 r. W 2018 r. kolegiata uzyskała tytuł Bazyliki Mniejszej.

Świątynia orientowana, trójnawowa na rzucie prostokąta, z wielobocznie zamkniętym prezbiterium, równym szerokości nawy, oszkarpowana. W płn. – zach. narożu fasady – wieża pięciokondygnacyjna, od zach. podparta potężnymi, uskokowymi szkarpami. W narożu między prezbiterium a nawą wbudowana trójkondygnacyjna kaplica z niewielkim aneksem zakrystii. Ściany murowane z cegły, detal ceglany: gzymsy, dekoracje szczytów, fragmentaryczne tynki: węgary okien i gzyms prezbiterium, ściany kaplicy pld. – wsch. Wnętrze zbarokizowane z elementami rokoka, nawa główna przykryta sklepieniem kolebkowym, dekorowanym malarsko i sztukatorsko.

W wyposażeniu zachowane obiekty gotyckie, np. obraz Trójcy Świętej z 1500 r., wykonana z drewna i polichromowana rzeźba „Chrystus w Jordanie” czy fragment tryptyku z XVI w. W ołtarzu głównym znajdują się obrazy Wszystkich Świętych z XVIII w., Chrystusa z krzyżem i Wskrzeszenie Piotrowina z XVIII w. oraz kopia obrazu MB Częstochowskiej z 1939 r.

Podominikański zespół kościelno – klasztorny, ul. Dominikańska 16

Zdjęcia nr 3, 4. Podominikański zespół kościelno – klasztorny, ul. Dominikańska 16

Zespół obecnie należy do Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego. Jeden z najstarszych klasztorów dominikańskich w Polsce, powstawał w kilku etapach. Dominikanie zostali sprowadzeni z Krakowa między 1233 r. a 1245 r., na panowanie księcia Kazimierza Konradowica (1247-1260) przypadła konsekracja kościoła Kościół pw. św. Stanisława. Kościół był przebudowany jeszcze w średniowieczu, potem w latach 1594-1596 oraz po pożarze w 1693 r. (konsekracja 1718 r.). Uzyskał wówczas szatę barokową: nowe sklepienia, empora, zmiana układu okien, przypory, szczyty, fryz i gzyms, sygnaturka. W pocz. XX w. powstała polichromia wewnątrz o tematyce historyczno-patriotycznej. W latach 80. XX w. – odsłonięcie i częściowa rekonstrukcja wczesnogotyckiego portalu, konserwacja fragmentów elewacji.

Zabudowania klasztorne powstawały sukcesywnie wokół czworobocznego dziedzińca, od płn. strony kościoła. Najstarszy budynek prioratu powstał wcześniej niż kościół, początkowo służył jako mieszkanie zakonników. Wolnostojący, podpiwniczony dwukondygnacyjny, na planie wydłużonego prostokąta. W jednym z pomieszczeń piwnicznych zachowane sklepienie krzyżowe na gurtach wsparte na dwóch filarach. Dom zakonny wzniesiono w 3 ćw. XIII w. – skrzydła: wsch., płn. i zach., w 1596 r. rozbudowano klasztor, w 1652 r. podjęto budowę skrzydła pld. Po pożarze całego zespołu w 1693 r. nastąpiła przebudowa klasztoru, a w latach 1777-1778 – rozbudowa prioratu.

Po kasacie sieradzkiego zakonu w 1864 r. kościół przeszedł w zarząd duchowieństwa diecezjalnego, w klasztorze przeprowadzono doraźną adaptację planując urządzenie ochronki, szkoły miejskiej oraz mieszkania dla nauczycieli i księdza. Zgromadzenie Sióstr Urszulanek SJK, przejęło klasztor w 1922 r. W ciągu następnych lat obiekt przeszedł gruntowny remont w związku z jego adaptacją dla potrzeb Zgromadzenia. Rozbudowano wówczas budynek prioratu, przedłużając go w kierunku płn. Wewnątrz poszerzono sięć i skomunikowano refektarz z pomieszczeniem furty, urządzonej w zach. skrzydle klasztoru, na

piętrze zmieniono układ pomieszczeń. W elewacji zach. pojawiła się nowa oprawa wejścia, otwory okienne na parterze wzbogacono profilowanymi podokiennikami i odcinkami gzymsów. W latach 70. XX w. przeprowadzono kolejny remont: częściowa odnowa wnętrza oraz prace konserwatorskie i restauratorskie w obrębie elewacji budynków w wyeksponowaniu fragmentów starego lica murów w formie tzw. „świadków”. Obecnie, w ramach programu pn.: „Od elekcji królów Polski do epoki Internetu – Sieradzka starówka historycznym kulturowym dziedzictwem Regionu”, w klasztorze ma miejsce kompleksowa rewitalizacja zespołu.

Klasztor założony na planie czworoboku wokół wirydarza, z krużgankami w przyziemiu, skrzydłem pld. przylega do kościoła. Siedziba przeora wysunięta jest poza obrys zespołu. Budynki dwukondygnacyjne, nakryte dwu- i czterospadowymi dachami, murowane, tynkowane. Wnętrza nakryte sklepieniem kolebkowo-krzyżowym z lunetami. Krużganki przesklepione kolebkowo z lunetami; w oknach parteru zachowane kute kraty z XV-XVII w. Kształt budynku prioratu, osadzonego na wczesnogotyckich piwnicach, jest efektem przebudów zwłaszcza w 1777 r. i 1925 r. Połowę parteru zajmuje dawny refektarz, ze stropem zdobionym dekoracją stiukową w typie kalisko-lubelskim z cennymi obrazami na ścianach.

Kościół na rzucie prostokąta, jednonawowy z węższym prezbiterium, oszkarpowany. Nakryty dwuspadowym dachem z barokową sygnaturką, osłoniętym trójpoziomowymi szczytami wolutowymi, dekorowanymi pilastrami i blendami. Dawne wejście z boku nawy zamurowane, zachowany portal (XIII w., częściowa rekonstrukcja w latach 1986-1988): szeroko rozglifione węgary ostrołucznej arkady rozczłonkowane wałkami i profilami, w archiwolcie wzbogacone ceramicznym fryzmem ze stylizowanych lilii heraldycznych. W prezbiterium sklepienie kolebkowo-krzyżowe wsparte na XVIII-wiecznych konsolach, nawa nakryta sklepieniem kolebkowym z lunetami na gurtach spływających na pilastry. Na łuku tęczy i w prezbiterium – cenne malowidła z 1910 r.

Kościół szpitalny, ob. pw. Św. Ducha, ul. Wojska Polskiego

Zdjęcia nr 5, 6. Kościół szpitalny, ob. pw. Św. Ducha, ul. Wojska Polskiego

Kościół drewniany, XVIII w. Pierwotna świątynia wzniesiona na Przedmieściu Warckim (d. Przedmieście św. Ducha) w 1416 r., jako wotum za zwycięstwo pod grunwaldem. Kolejna, wzniesiona na miejscu poprzedniej w 1746 r., w 1853 r. została przeniesiona na cmentarz przy ul. Wojska Polskiego, gdzie funkcjonuje jako kaplica cmentarna. Remontowana w 1865 i 1945 r.

Niewielki kościółek na rzucie prostokąta, z wydłużonym, niższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie z zakrystią. Dach główny trójspadowy z barokową sygnaturką, dach prezbiterium dwuspadowy z połacią ptn. spływająca nad zakrystią, zakończony wielobocznie. Budynek drewniany w konstrukcji zrębowej, szalowany, dach kryty gontem. Okna od strony pld. – prostokątne. Strop płaski, chór muzyczny o prostej linii parapetu, wsparty na dwóch słupach. Ołtarz i ambona – barokowe, stacje Drogi Krzyżowej autorstwa ludowego rzeźbiarza Stanisława Korpę (1935 r.).

Równie cennie z historycznego punktu widzenia są pozostałe świątynie Sieradza, takie jak:

Kościół pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, ul. Kościelna 2a

Zdjęcie nr 7. Kościół pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, ul. Kościelna 2a

Pierwsza świątynia, wzniesiona w 1410 r. – drewniana, o konstrukcji zrębowej. Przed 1679 r. wzniesiono nowy kościół, nieco później obudowany cegłą, w latach 1945-1958 rozbudowany i wzbogacony o wieżę. Drewnianą konstrukcję starego kościoła usunięto z wnętrza ok. 2000 r.

Pierwotnie kościół jednonawowy z niższym i węższym prezbiterium zamkniętym poligonalnie, z sygnaturką, w XX w. powiększony o szerszą i wyższą od korpusu część zach. i wieżę. Obecnie budynek gładko otynkowany, wieża – ceglana; w zwieńczeniu ścian wieży – triforia, hełm ostrosłupowy.

Kościół ewangelicko - augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi, ul. Kościuszki 19

Zdjęcie nr 8. Kościół ewangelicko - augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi, ul. Kościuszki 19

Kościół wzniesiono w latach 1889-1897, jako kościół ewangelicki, po czym nadal go rozbudowywano. W 1900 r. powstała wieża. Poświęcony został dopiero w 1925 r. Po II wojnie światowej początkowo nie pełnił funkcji sakralnych, od połowy lat 60. XX w. był w posiadaniu parafii polsko-katolickiej pw. Chrystusa Najwyższego Arcykapłana. Od 2002 r., po gruntownym remoncie obiekt pełni funkcję kościoła garnizonowego Wojska Polskiego.

Niewielki jednonawowy budynek nakryty dwuspadowym dachem, z wieżą w fasadzie. Murowane i tynkowane ściany rozczłonkowane prostokątnymi ramiakami ujmującymi zamknięte okrągłocześnie otwory okienne. Naroża fasady i wieży boniowane, partia cokołowa i ostatnia kondygnacja wydzielone gzymsem, w górnej – triforia. Wieża zwieńczona namiotowym hełmem.

Kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana, Poświętna Górka (Wójtostwo), ul. Krakowskie Przedmieście

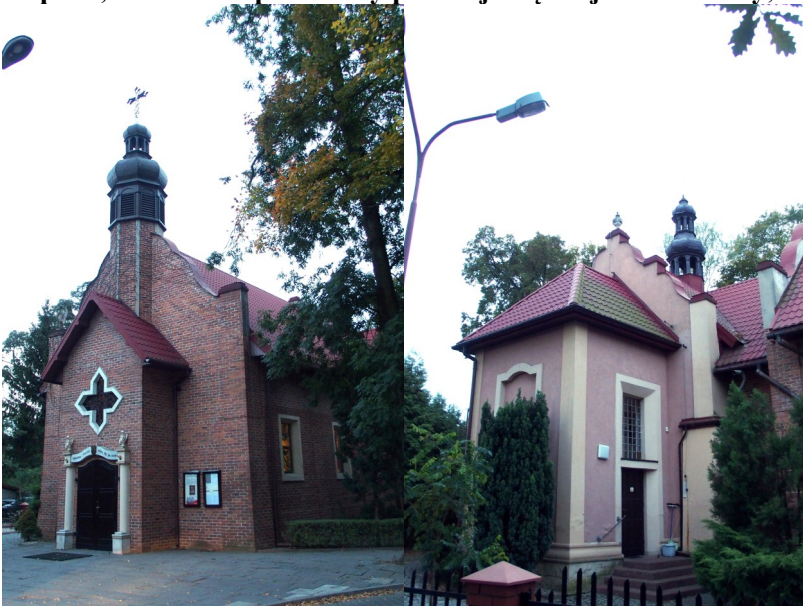

Zdjęcie nr 9. Kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana, Poświętna Górka (Wójtostwo), ul. Krakowskie Przedmieście

Kaplica powstała w ok. 1900 r., neogotycka, na Poświętnej Górce. Ufundowana w 1900 r. przez właściciela pobliskiego browaru Kajetana Trąbczyńskiego na miejscu kościoła św. Mikołaja wzmiankowany w 1339 r. Trąbczyński budując pałac natrafił na dużą ilość ludzkich kości (cmentarz przykościelny). Polecił je zebrać, złożyć w jedno miejsce, a obok wybudować kaplicę.

Kaplica to niewielki, oszkarpowany budynek nakryty dwuspadowym dachem, zwieńczonym wieżyczką i sygnaturką. Ściany murowane, tynkowane, przeprute ostrołuczными otworami okien i drzwi. Detal (schodkowy fryz w fasadzie) wypracowany w tynku.

Kaplica, ob. kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny, ul. Mickiewicza 14

Zdjęcia nr 10, 11. Kaplica, ob. kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny, ul. Mickiewicza 14

Kościół zbudowany w 1922 r. z inicjatywy ks. Aleksandra Brzezińskiego, z prywatnych funduszy, jako wotum za ocalenie przed rozstrzelaniem przez Niemców w 1918 r. W 1989 r. rozbudowany wg projektu inż. arch. Małgorzaty Porowskiej-Leśniak. Nawę przekształcono w prezbiterium, do którego dobudowano nową nawę, dawne prezbiterium przekształcono w zakrystię, a kruchtę na kaplicę przedpogrzebową. Na nowo urządzono wnętrze kościoła. Wykonawcami byli: Marek Sitarski (rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego), Tomasz Sęk i Andrzej Bender (kaplica Najświętszego Sakramentu), Elżbieta i Andrzej Bednarscy (projekt i wykonanie witraży). Po przebudowie kościół został konsekrowany w 1998 r.

Synagoga, ul. Wodna 7

Zdjęcie nr 12. Synagoga, ul. Wodna 7

Synagoga wzniesiona w latach 1819-1824 prawdopodobnie wg projektu Hilarego Szpilowskiego. Podczas II wojny światowej zdewastowana i przebudowana na biura.

Murowany budynek na rzucie prostokąta, z przybudówką w szerokości ściany zach. Nad przybudówką zachowany pierwotny szczyt fasady. Wyposażenie niezachowane. Na ścianie budynku znajduje się tablica poświęcona pamięci sieradzkich Żydów. W dniu 17 kwietnia 2014 r. synagoga częściowo spłonęła.

• INNE OBIEKTY

Dom Kata, ul. Ogrodowa 2

Zdjęcie nr 13. Dom Kata, ul. Ogrodowa 2

Budynek wzniesiony jako siedziba sieradzkich katów w 1370 r. (zachowane ceglane piwnice), przebudowany w końcu XVIII w. Przed 1823 r. dobudowano, nieistniejącą dziś przybudówkę, która zastąpił nowszy obiekt, wzniesiony równocześnie z remontem i adaptacją całego gmachu. Budynek kryje w sobie relikwiny z XIV w. i niewielki odcinek miejskiego muru obronnego.

Dwukondygnacyjny, podpiwniczony budynek nakryty dwuspadowym dachem, z półkolistym balkonem opartym na czterech kolumnach. Ściany murowane, tynkowane, detal wypracowany w tynku: naroża boniowane, w zwieńczeniu płaski gzyms, wokół prostokątnych okien profilowane opaski. Własność prywatna, budynek po remoncie.

Tzw. Kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego, ul. Dominikańska 2

Zdjęcie nr 14. Tzw. Kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego, ul. Dominikańska 2

Budynek usytuowany jest w pñ. – wsch. narożu Rynku, ob. Muzeum Okręgowe. Wzniesiona w k. XVI w. lub na pocz. XVII w., przebudowana w k. XVIII w. Nazwa wywodzi się od przekazu, iż połowę kamienicy wykupił w 1450 r. dla Kazimierza Jagiellończyka prokurator ziemi sieradzkiej Kazimierz Rogaczewski.

Zbudowana na planie prostokąta, dwukondygnacyjna kamienica nakryta jest dachem naczółkowym z lukarnami. Ściany murowane, tynkowane. W sieni i kilku komnatach zachowały się sklepienia krzyżowe. Niegdyś dom był połączony podziemnym przejściem z klasztorem Dominikanów.

Muzeum Okręgowe powstało w 1937 r., na bazie zbiorów Kazimierza Walewskiego z Tubądzina, starosty sieradzkiego Kazimierza Łazarskiego, ks. Walerego Pogorzelskiego, a także mieszkańców Sieradza. Podczas okupacji niemieckiej Rudolf Weinert ocalił zbiory przed zniszczeniem magazynując je w klasztorze poddominikańskim. Kamienica pojagiellońska jest siedzibą muzeum od 1947 r. W 1993 r. muzeum powiększono o dwie kamienice znajdujące się na wsch. pierzei Rynku Głównego (numery 1 i 2).

Dawny zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych, ul. Kościuszki 3

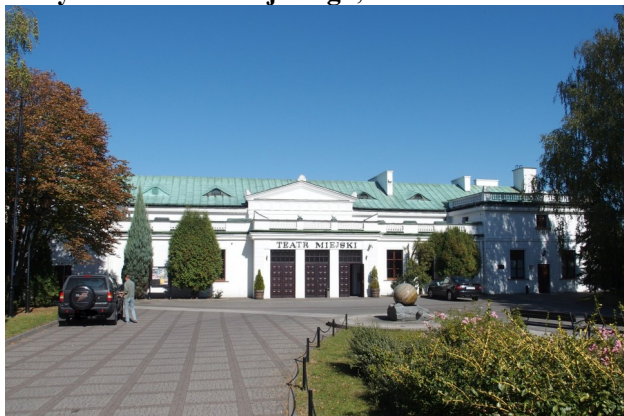

Zdjęcia nr 15, 16. Dawny zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych, ul. Kościuszki 3

Od 1989 r. siedziba m.in. Biura Wystaw Artystycznych, róg ulic Kościuszki i Ogrodowej, XIX w., 1920 (skrzydło od ul. Ogrodowej). Budynek wyremontowany w końcu lat 80. XX w., klasycystyczny.

Budynek na rzucie podkowy, o nierównych ramionach, w większości parterowy, nakryty dwuspadowym dachem od podwórka rozczłonkowanym lukarnami, od strony ul. Ogrodowej – dwukondygnacyjny. Murowany i tynkowany, z dekoracyjnie opracowaną elewacją frontową, podwyższoną o ściankę kolankową, wydzieloną profilowanym gzymsem. Na osi ściany szeroki otwór wejścia zamknięty odcinkiem łuku, ujęty parą pilastrów ze stylizowanymi hermami, zaakcentowany prostokątnym szczytem – attyką. Prostokątne okna elewacji frontowych ujęte są w profilowane opaski, w skrzydle dwukondygnacyjnym – tylko na, wydzielonym gzymsem, parterze. W pomieszczeniach piwnic zachowane sklepienia kolebkowe.

Budynek Teatru Miejskiego, ul. Dominikańska 19

Zdjęcie nr 17. Budynek Teatru Miejskiego, ul. Dominikańska 19

Dawne stajnie pocztowe, ob. Miejski Dom Kultury. Murowany budynek stajni pocztowej (tzw. ogniernia) wzniesiony został przed 1823 r. W 1870 r. Rada Opiekuńcza Dobroczynności Publicznej zakupiła obiekt z zamiarem urządzenia w nim sali teatralnej. Prace remontowo-adaptacyjne ukończono w 1874 r. Modernizacja obiektu w 1900 r.: budynek częściowo wyburzono i powiększono, nadając fasadzie kostium eklektyczny. Remont w 1924 r. (Sieradzkie Towarzystwo Muzyczne „Lutnia”) nadał mu wygląd neoklasycystyczny. Kapitałny remont i rozbudowa w 1957 r.: m.in. widownia na 450 miejsc i garderoby,

likwidacja wystroju elewacji, zmiana pokrycia dachu na blachę. W 1978 r. obiekt przejęty na Wojewódzki Dom Kultury, od 1989 r. – Miejski Dom Kultury. Od 2005 r. realizowany jest projekt „Utworzenie Europejskich Scen Teatru im. Stefana Jaracza w Łodzi” w ramach którego: odnowiono plac przed budynkiem, przeprowadzono termomodernizację oraz kompleksowy remont i modernizację infrastruktury technicznej budynku, nowy wystrój wnętrza.

Parterowy budynek wzdłuż osi podwyższony o użytkowe poddasze, na rzucie wydłużonego prostokąta, nakryty dwuspadowym dachem, z alkierzami po bokach fasady. Na osi fasady ryzalit ujmujący trzy wejścia, w partii dachu zaakcentowany trójkątnym szczytem. Parterowa część budynku – między alkierzami – płasko nakryta, osłonięta balustradą płycinowo-tralkową. Detal architektoniczny wypracowany w tynku: boniowanie naroży, opaski okien, tryglify i metopy oraz gzymsy i sterczyny szczytu.

Oficyna dworska, tzw. „Dworek Modrzewiowy”, ul. Parkowa 3

Zdjęcie nr 18. Oficyna dworska, tzw. „Dworek Modrzewiowy”, ul. Parkowa 3

Budynek wzniesiony w 1860 r. jako oficyna w majątku Wrząca. W 1863 r. zorganizowano tam szpital dla uczestników powstania styczniowego. W 1970 r. obiekt przeniesiony do Parku Staromiejskiego, częściowo przekształcony, ob. motel i restauracja. Dwukondygnacyjny budynek wzniesiony z bali modrzewiowych, na podmurówce licowanej kamieniem, nakryty dwuspadowym dachem z mocno wysuniętym okapem. W elewacjach – balkony, w przyziemiu elewacji frontowej – schody, w elewacji szczytowej – taras.

Miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka, ul. Żwirki i Wigury 3

Zdjęcie nr 19. Miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka, ul. Żwirki i Wigury 3

Plan budowy szkoły powstał w 1921 r., do jego realizacji powołano Komitet Budowy Szkoły Średniej w Sieradzu. Budynek powstał w latach 1924-1926 wg projektu architekta Wacława Kowalewskiego, pod nadzorem budowlanym Jana Ratajewicza, prace murarskie: Jan Margiel i synowie.

Budynek dwukondygnacyjny, wysoko podpiwniczony, nakryty czterospadowym dachem. W elewacji frontowej płytki, trójosiowy ryzalit dźwigający trójkątny naczółek osadzony na tle schodkowego szczytu z kulistą sterczyną w zwieńczeniu. W ryzalicie wgłębny portyk dwukolumnowy (kolumny jońskie w porządku wielkim). Partia cokołowa wydzielona gzymsem, gęsto rozmieszczone okna w wąskich opaskach, osadzone na gzymsach parapetowych. Ściany murowane, tynkowane, detal wypracowany w tynku.

Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej, ul. Krakowskie Przedmieście 1

Zdjęcie nr 20. Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej, ul. Krakowskie Przedmieście 1

Strażnica wzniesiona w 1879 r. – jako murowana remiza i obok drewniana wspinalnica. Rozbudowana w latach 1923-1927. Na piętrze budynku w okresie międzywojennym funkcjonowało kino „Światowid”, które po wojnie – kino „Nysa”. Po II wojnie światowej dokonano kolejnej rozbudowy remizy ze względu na powstanie powiatowych struktur ochrony przeciwpożarowej.

Rezydencja w dawnym Zespole Manufaktury Adolfa Harrera dawny szpital św. Józefa, ob. szpital św. Józefa, ul. Nenckiego 2

Zdjęcia nr 21, 22. Rezydencja w dawnym Zespole Manufaktury Adolfa Harrera dawny szpital św. Józefa, ob. szpital św. Józefa, ul. Nenckiego 2

Obiekt powstał w sąsiedztwie dawnego szpitala przy kościele Św. Ducha (pocz. XV w) – szpital i kościół stanowiły wówczas przytułek dla starców, kalek i ubogich. Obok znajdowała się posiadłość właściciela sieradzkiej manufaktury – Herrera. W 1845 r. kaliski architekt Jensch zaprojektował adaptację budynków dawnej oranżerii i pałacyku Herrera na szpital, uruchomiony w 1852 r. Opiekę powierzono Szarytkom. W 1887 r. dobudowano skrzydło, a w 1911 r. – pawilon zakaźny. W 1929 r. szpital został przemianowany na Szpital Powiatowy w Sieradzu pw. Św. Józefa. W latach 1950-1953 do zach. ściany budynku dobudowano trójkondygnacyjny budynek w kształcie litery Z, z wysokim poddaszem i suteroną.

Zespół szpitala składa się z kilku budynków. Najstarszy jest budynek na rzucie prostokąta z dwoma narożnymi alkierzami, podpiwniczony, dwukondygnacyjny podwyższony o kondygnację poddasza, nakryty czterospadowym dachem. W fasadzie – portyk kolumnowy dźwigający taras.

• PARKI

Park Staromiejski położony w płn. – wsch. części miasta, między ulicami Klonową, Sienkiewicza i Lokajskiego oraz Ośrodkiem Sportu i Rekreacji. Powierzchnia – 4,5 ha. Założony w 1824 r. na zbroczu rzeki Warty. Rewitalizacja i modernizacja parku planowana jest na lata 2021-2022.

Założony na planie nieregularnego czworoboku, przecięty alejkami wychodzącymi z pld. – zach. naroża, biegnącymi w kierunku płn., skrzyżowanymi z kilkoma przecznicami. Alejki o nawierzchni asfaltowej, wysypanej żwirem i piaskiem oraz wyłożone płytami chodnikowymi. Pośrodku części wsch. zlokalizowany jest amfiteatr wkomponowany we fragment starodrzewu, oddany do użytku w 1970 r. W centrum – modrzewiowy dworek przeniesiony ze wsi Wrząca w 1970 r. W części płn. znajduje się owalny staw z wysepką pośrodku, porośniętą wierzba płaczącą.

Drzewostan złożony jest głównie z gatunków liściastych: klon zwyczajny i jawor, lipa drobnolistna i szerokolistna, grab pospolity, robinia akacjowa, wiąz polny, brzoza brodawkowata, grab pospolity, buk

pospolity, topola, jesion dęb bezszypułkowy, kasztanowiec zwyczajny, platan.

Park im. Adama Mickiewicza, usytuowany na płn. – wsch. od Wzgórza Zamkowego, od zach. ograniczony nurtem Żegliny, przyjmuje kształt nieregularnej gwiazdy, z obiektami sportowymi (MOSiR) pośrodku. Utworzony w 1955 r. Powierzchnia z pierwotnej 3, 5 ha wzrosła do obecnej – ok. 30 ha. W 1960 r. na terenie parku odsłonięto pamiątkowy obelisk ustawiony w miejscu egzekucji 10 Polaków straconych w 1941 r. Od lat 70. XX w. park funkcjonował jako „dziki” – dominowały w nim samosiejki (głównie olsza czarna, topola). W ramach rewitalizacji prowadzonej w latach 1980-1983 usunięto główną aleję topolową (za pomocą materiałów wybudowach), nadmiar ziemi zepchnięto na bok w formie wzniesień, na których szczycie powstały naturalnie ścieżki pieszych i rowerzystów. Do parku włączono wówczas obszar ok. 4 ha, na którym zlokalizowano: pomnik Adama Mickiewicza, budowlę z głazów o kamienny grzybek. Nieco dalej powstały dwa place zabaw i dwa boiska do piłki nożnej.

Główna aleja parkowa (ul. Sportowa) wiedzie na zlokalizowany w centrum stadion sportowy. Płn. granicę stanowią wąskie stawy wzdłuż ul. Sienkiewicza, w części pld. znajduje się wydłużony staw otoczony przez jesiony wyniosłe, wierzby białe i czarne olsze. W drzewostanie m.in. klony i dąb czerwony, ponadto krzewy berberysu.

Rewitalizacja przeprowadzona w latach 2016-2017 objęła: oczyszczenie zbiorników wodnych, realizację 900 nowych nasadzeń, ścieżek pieszo-rowerowych wraz z oświetleniem, miejsc parkingowych (na skraju parku), platformy widokowej na dolinę Warty oraz edukacyjnego placu zabaw i „zielonej klasy”, budowę „Punktów Oporu Biologicznego”, w których zgromadzone są rośliny przyciągające owady, odnowienie symboli parku: grzybka i Pomnika A. Mickiewicza, nowe elementy małej architektury (ławki, kosze, stoliki z siedziskami, altany i toalety).

• CMENTARZE

Cmentarz parafialny przy ul. Wojska Polskiego założony w, 1823 r., choć pierwsze groby pojawiły się zapewne w 1810 r., na gruncie należącym do szpitala przy kościele Świętego Ducha, w 1870 r. częściowo otoczony murem. Już do 1929 r. pochowano na nim 24 tys. zmarłych.

Ma kształt zbliżony do rombu, otoczony ceglany murem pełnym – od pld. – zach., ażurowym – od pld. – wsch., z betonowych kwater – od płn. – zach. i siatką rozpiętą na betonowych słupach. Alejkami w układzie rombowym podzielony na kwatery. W części pld. – zach. zlokalizowany jest kościółek pw. Św. Ducha przeniesiony na teren cmentarza w 1853 r.

Najstarsze groby, w liczbie ok. 100, rozmieszczone są w pobliżu kościoła i przy głównej alejce wiodącej od bramy przy ul. Wojska Polskiego. Część starych nagrobków została zniszczona w czasie II wojny światowej. Po wsch. i zach. stronie kościółka umieszczono symboliczne mogiły ofiar zbrodni niemieckich i sowieckich z czasów II wojny światowej. Na terenie nekropolii znajdują się m.in.: symboliczna mogiła Sieradzan zamordowanych w Katyniu, mogiły więźniów z sieradzkiego więzienia zamordowanych w czasie okupacji, mogiły powstańców styczniowych, mogiła żołnierzy POW poległych w 1918 r. oraz znaczna liczba pochówków szlacheckich. W zach. części cmentarza wydzielono kwaterę dla prawosławnych – z czasów zaboru rosyjskiego – zachowało się kilka grobów oraz kaplica przebudowana w latach 1926-1927 na grobowiec dla księży. W pobliżu – mogiła rozstrzelanych na żydowskim cmentarzu w 1939 r. dwudziestu zakładników – obywateli miasta, których zwłoki ekshumowano w 1947 r. i przeniesiono na obecne miejsce. Od strony zach. do muru cmentarnego przylega cmentarz wojenny. W 2009 r. powstał Społeczny Komitet Renowacji Sieradzkiej Nekropolii. Przeprowadzono m.in. zabiegi pielęgnacyjne drzewostanu.

Cmentarz wojenny przy ul. Wojska Polskiego, założony w 1948 r. Chowano tu żołnierzy Armii Czerwonej ekshumowanych z powiatu sieradzkiego. Cmentarz na rzucie prostokąta obsadzonego żywopłotem, otoczony współczesnym betonowym i metalowo-betonowym ogrodzeniem, z bramą od pld. – zach. Teren zagospodarowany trawnikami i wyłożony płytami, na wprost bramy trójdzielny kamienny pomnik z tablicami ku czci spoczywających w Sieradzu żołnierzy Wojska Polskiego z 1939 r. i Armii Czerwonej z 1945 r.

Cmentarz składa się z trzech kwater. W pierwszej znajduje się osiem mogił zbiorowych żołnierzy Armii Czerwonej. Druga kwatera mieści dwa zbiorowe groby żołnierzy Armii „Łódź”, a trzecia – jeden grób zbiorowy, w którym złożono ciała zmarłych od ran żołnierzy 10 Dywizji Piechoty (głównie 31 Pułku Strzelców Kaniowskich), walczących w dniach 4-5 września 1939 r. na linii obronnej na rzece Warcie. W tej kwadrze znajdują się szczątki dwóch lotników Lotnictwa Wojskowego. Łącznie spoczywa tu ponad 400 żołnierzy.

Cmentarz żydowski przy ul. Zakładników w Sieradzu, założony w 1804 r., na terenie kupionym od hrabiego Rittberga, przy drodze do Wólki Dzierwlińskiej. Powierzchnia ok. 1 ha. Zdeprawowany przez Niemców w czasie II wojny światowej, kamienne macewy wykorzystano do utwardzenia ul. 23 Stycznia, budowę schodów na ul. Krakowskie Przedmieście.

Teren został ogrodzony parkanem, nieuporządkowany, zachowały się groby i fragmenty porozbijanych macew. W okresie powojennym pojawiły się na cmentarzu: symboliczny nagrobek rodziny Józefowiczów (1986 r.), tablica upamiętniająca dra Kazimierza Kempinskiego (2008 r.) – lekarza i działacza społecznego, odnalezione na terenie miasta macewy – nagrobki Jehudy syna Lejzora i Szewy (2012 r.). Znajduje się tu również płyta upamiętniająca zbiorową egzekucję, jakiej dokonali w tym miejscu hitlerowcy na 20 sieradzanach w 1939 r. Zwłoki zamordowanych zakopano w zbiorowym grobie na kirkucie. Po wojnie przeniesiono je na Cmentarz rzymsko-katolicki. Powołany do życia w 2007 r. Komitet Dla Upamiętnienia Sieradzkich Żydów czyni starania na rzecz restauracji cmentarza żydowskiego.

Miejsce pocmentarne – cmentarz ewangelicko-augsburski, ul. Starowarcka. Cmentarz przeznaczony był dla zmarłych pruskich urzędników, którzy począwszy od 1793 r. zaczęli się osiedlać w Sieradzu, także pruskich wojskowych i kolonistów przybyłych po II rozbiórce Polski. Cmentarz usytuowany jest tuż za obszarem zajęтым przez zabudowania gorzelni. Pierwotnie brama do niego wiodła od ul. Starowarckiej (plan Sieradza z 1934 r.) Później wejście wyznaczono od ul. Wojska Polskiego (dawna Cmentarna), od której do bramy cmentarza wiodła ul. Kasztanowa. Cmentarz ten uległ likwidacji w 1977 r., a jego teren objęła gorzelni. Wymaga upamiętnienia.

Miejsce pocmentarne – dawny cmentarz parafialny na Przedmieściu Warckim (Świętoduskim), na terenie przylegającym do budynku obecnego starego szpitala przy ul. M. Nenckiego, wokół miejsca pierwotnego posadowienia kościółka św. Ducha. Niegdyś przed budynkiem szpitala stał duży drewniany krzyż, upamiętniający cmentarz. Krzyż na pocz. lat 50. XX w. został przewrócony przez złamany wichurą kasztanowiec. Wymaga upamiętnienia.

Miejsce po cmentarzu wokół nieistniejącego kościoła św. Mikołaja na Górcie Poświętnej upamiętnione kapliczką św. Kajetana.

Miejsce po cmentarzu wokół nieistniejącego kościoła św. Trójcy na Rynku Praskim upamiętnione krzyże, ostatnio odnowionym staraniem mieszkańców Pragi.

• STAN ZACHOWANIA ZABYTEKÓW I UKŁADÓW PRZESTRZENNYCH ORAZ ZAGROŻENIA

Zabytki sakralne, od wieków użytkowane zwykle przez jednego właściciela, na bieżąco remontowane, zachowane są w stanie bardzo dobrym. Pozostałe zabytki, użytkowane współcześnie, w większości prezentują stan dobry, ewentualnie wymagają bieżących remontów.

W gorszej sytuacji są zwykle historyczne układy przestrzenne. Największym dla nich zagrożeniem są przekształcenia wynikające z potrzeb rozbudowy struktury funkcjonalno-przestrzennej, zwłaszcza przekształcenia sieci drogowej, czy uzupełniania kompozycji przestrzennej zabudową o różnorodnej stylistyce, ahistorycznej formie i przeskalowanych proporcjach. Na terenie Sieradza prowadzona jest rewitalizacja historycznych układów przestrzennych.

Zagrożonymi obiektami są często parki. Z zachowanym starodrzewem, a najczęściej zatartym pierwotnym układem kompozycyjnym i komunikacyjnym. Narażone są często na zagospodarowanie inne niż pierwotne - na ich terenie lokuje się place zabaw, boiska sportowe lub inną zabudowę. Zakres ochrony parków wynika z indywidualnych cech danego obiektu, decydujących o jego tożsamości oraz z zachowanej substancji zabytkowej. Zgodnie z postanowieniami Karty Florenckiej chroniona powinna być autentyczność założenia, dotycząca zarówno jego układu przestrzennego, jak i elementów składowych: ukształtowania terenu, zieleni, dróg, układu wodnego, elementów architektonicznych. W wielu parkach zabytkowych czytelne są nawarstwienia kolejnych epok, które nie powinny zostać zatarte w trakcie prac restauratorskich.

Zespoły o znacznych wartościach kulturowych, wpisane do rejestru zabytków objęte są strefą A ochrony konserwatorskiej. W jej obrębie obowiązuje historyczna parcelacja, zachowanie zabytkowej zabudowy i zabytkowej zieleni, podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej, użytkowanie niekolidujące z historyczną funkcją obiektu.

Zakres ochrony układów przestrzennych wyznacza studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, które określa politykę przestrzenną. Zawiera analizę zasobu dziedzictwa kulturowego i form jego ochrony. Natomiast podstawowym narzędziem ochrony dziedzictwa kulturowego jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego, sporządzany w celu ustalenia przeznaczenia terenów, określenia sposobów ich zagospodarowania i zabudowy oraz wyznaczenia stref ochrony dziedzictwa kulturowego i sposobów jego zagospodarowania.

Istotnym elementem krajobrazu kulturowego są cmentarze. Odznaczając się wyjątkowym charakterem „sacrum”, wpływają na określenie „genius locci” danej miejscowości. Przechowując pamięć o minionych

latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku wydaje się rzeczą oczywistą, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne.

Ochrona obiektu obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarzy czynnych szerokość zewnętrznej strefy ochronnej równa jest szerokości strefy ochrony sanitarnej. Dla nieczynnych cmentarzy zwykle postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10-20 m wokół granic. W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie: historycznej parcelacji, historycznego rozplanowania, zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia, zabytkowej zieleni.

Cmentarze użytkowane w Sieradzu pozostają w stanie dość dobrym. Stan zachowania cmentarzy nieczynnych jest zwykle niezadowolający. Wymagane jest również zlokalizowanie i przeprowadzenie pełnej inwentaryzacji wszystkich cmentarzy (czynnych, nieczynnych i miejsc pocmentarnych), uporządkowanie ich i oznakowanie tablicami informacyjnymi.

5.3.2. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne to tradycja, żywe przejawy kultury odziedziczone po przodkach i przekazywane kolejnym pokoleniom. Jest to niezmiernie ważny aspekt dziedzictwa kulturowego, istotny w procesie kształtowania tożsamości każdej grupy społecznej i jednostki. Dziedzictwo niematerialne obejmuje tradycje i przekazy ustne, w tym język – jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., kładzie nacisk na ochronę praktyk, wyobrażeń, przekazów, wiedzy i umiejętności oraz na związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową. Dziedziczenie tradycji, jej utrwalanie i przekazywanie kolejnym pokoleniom stanowi zasadniczą formę jej ochrony. W projekcie Programu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przygotowanego przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, założono wdrożenie celowych działań, które powinny odbywać się na płaszczyźnie krajowej, regionalnej i lokalnej.

Miasto Sieradz zamieszkuje *Sieradzanie* – grupa etnograficzna zamieszkująca obszar między Śląskiem, Wielkopolską i Małopolską, podlegająca silnym wpływom sąsiednich regionów, wskutek czego Sieradzanie zatracili pozycję odrębnej grupy ludności o własnych cechach kulturowych, które dawniej posiadali. Dużo szybciej niż inne polskie grupy etnograficzne ulegali unifikacji, co wyraźnie widoczne jest w ujednoczeniu języka polskiego; w wypadku mieszkańców miasta proces ten postępuje znacznie szybciej. Postęp cywilizacyjny powoduje, że różne przedmioty dawnej materialnej kultury ludowej zachowały się tylko szczątkowo, często stając się elementem zdobiącym z gospodarstwa czy przestrzeń publiczną,

Polska kultura była i jest silnie związana z chrześcijaństwem. Zachowane do dziś dawne zwyczaje i obrzędy z jednej strony dotyczą dorocznych świąt katolickich, przede wszystkim Boże Narodzenie i Wielkanoc, z drugiej – ważnych uroczystości rodzinnych, jak chrzest, ślub czy pogrzeb, także połączonych z liturgicznymi sakramentami.

Zanikają zwyczaje wspólnego towarzyskiego świętowania, takie jak chodzenie *wilijorzy* lub *herodów*, chodzenie *dyngusiorzy* z kogutkiem czy *gajcorek* z gaikiem. Uwagę zwracają głównie potrawy świąteczne oraz wystrój domu – zimą obowiązkowa choinka, na której wieszano ozdoby wykonane z bibuły, pierza, słomy, a także specjalne pieczywko wykonane z wałeczków ciasta, jak na kluski – serduszka, podkówki, warkoczyk, drabinki, zwierzaki, ludziki itp.

Ważnym elementem wigilijnego stołu było i jest puste miejsce oraz nakrycie dla niezapowiedzianego gościa, a także liczba potraw, których musi być 7 lub 9, a nawet 12. Postna wieczerza wigilijna jest przygotowywana od rana, a spożywana wraz z ukazaniem się pierwszej gwiazdki. Poprzedza ją krótka modlitwa i dzielenie się opłatkiem. W Sieradzkiem było kilka podstawowych potraw wigilijnych: kwas z kapusty, zupa owocowa (z suszonych owoców) oraz zupa grzybowa – wszystkie z kluskami z żytniej mąki tzw. *tulanymi*, gdyż wałkowano je w rękach. Były też kluski z makiem, kapusta z grochem, śledzie w śmietanie, dawniej też jagły i ryż na sypko. Wiele z tych potraw pozostało do dzisiaj. Na ogół w Sieradzu na stole wigilijnym nie powinno zabraknąć: barszczu z uszkami przygotowywanego na chlebowym zakwasie i burakach bądź grzybach, kapusty z grochem, śledzi pod różnymi postaciami, smażonego karpia, kompotu z suszonych owoców, a na słodko: tzw. *makielek*, czyli makaronu z miodem i bakaliami oraz ryżu z cynamonem.

Przygotowania do świętowania w Wielką Niedzielę zaczynają się od sobotniego święcenia potraw, które odbywa się zwykle w kościele, kaplicy lub strażackiej remizie. Przykładowo w sieradzkiej kolegiacie

w sobotę u grobu Pańskiego czuwała i czuwa straż z OSP, a w koszyczkach ze *święconką* są obowiązkowe potrawy, dziś w symbolicznych ilościach. Dawniej święcono całe bochny chleba, brytfanny placków, pęta kiełbasy, całe szynki, oselki masła, przyprawy, jak sól, pieprz i chrzan, oraz jajka – malowane różnymi technikami, często barwione w naturalnych barwnikach: łuskach cebuli, żdźbłach żyta lub trawy czy korze dębowej. Posiłek ze *święconki* spożywało i spożywa się w niedzielę rano, zwykle po powrocie z porannej mszy rezurekcyjnej, a poprzedza go dzielenie się jajkiem. Na stołach goszczą szynki i kiełbasy z chrzanem, jajka, ciasta – dawniej zwykle drożdżowe, dziś – wielkanocne baby i mazurki. W drugi dzień świąt wciąż jeszcze obchodzi się *śmigus-dyngus*, czyli zwyczaj polewania się wodą, zaś pozostałe zwyczaje i obrzędy powoli zanikają.

Ziemia sieradzka wyróżnia się i aktywnością w dokumentowaniu i kultywowaniu dziedzictwa przodków. W mieście nie ma to zastosowania, lecz na wsi sieradzkiej podtrzymywane są tradycje noszenia stroju, dawnej obrzędowości oraz twórczości i rękodzieła ludowego. W powiecie sieradzkim mieszka około 30 twórców ludowych, uprawiających różne dyscypliny rękodzieła artystycznego, a szczególnie rzeźbę, wycinankarstwo, haft i koronkarstwo. Dla nich organizowane są konkursy, np. „Konkurs na sztukę i rękodzieło ludowe regionu sieradzkiego”, organizowany w cyklu dwuletnim przez Muzeum Okręgowe w Sieradzu.

Dorobek kultury materialnej prezentowany jest na wystawach stałych w Muzeum Okręgowym w Sieradzu: „Kultura wsi sieradzkiej z początku XX wieku”, „Regionaliści sieradzcy XIX-XX w.”, „Życie ludzi w pradziejach”, w Sieradzkim Parku Etnograficznym – „Zagroda Szczepana Muchy”, „Wiejska zagroda z początku XX wieku”.

• PATRONKA MIASTA¹

W 2006 r. decyzją Kongregacji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów św. Urszula Ledóchowska została uznana Patronką Sieradza. Dla upamiętnienia tego faktu w październiku 2006 r. ustanowiono 29 maja Świętem Miasta Sieradza.

Julia Ledóchowska, imię zakonne Maria Urszula przyszła na świat 17 kwietnia 1865 r. w Loosdorf (Dolna Austria). Jej rodzicami byli Antoni, syn powstańca 1830 r., który musiał emigrować z kraju i Józefina Salis – Zizers, z pochodzenia Szwajcarka. W roku 1883 rodzina Ledóchowskich przeniosła się do Polski. Mając 21 lat wstąpiła do klasztoru Sióstr Urszulanek w Krakowie. Był rok 1886. W rok później otrzymała imię zakonne: Maria Urszula.

Najpierw przez prawie 20 lat pracy w Krakowie pełniła obowiązki wychowawcze i nauczycielskie. W 1907 r. wyjechała do Petersburga, gdzie pracowała w internacie dla polskich dziewcząt. W 1910 r. otworzyła prywatne gimnazjum w Finlandii. W początkach I wojny światowej musiała opuścić Rosję, zamieszkała w Szwecji, później w Danii. Przy współpracy największych pisarzy skandynawskich wydała książkę „Polonica” poświęconą kulturze polskiej, zaangażowała się też w pomoc ofiarom wojny na ziemiach polskich. Po I wojnie światowej nabyła posiadłość w Pniewach k. Poznania i przeniosła tam siostry i dzieci z Aalborga. Pniewy stały się domem macierzystym nowej wspólnoty zakonnej – Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego (Szarych Urszulanek). Powołane przez Nią Zgromadzenie w chwili Jej śmierci liczyło 35 placówek pracy apostołskiej: oświatowej, wychowawczej, charytatywnej, katechetycznej. Obecnie Siostry Urszulanki pracują w 8 krajach Europy i Ameryki w około 100 placówkach.

Święta Urszula i Zgromadzenie Sióstr Urszulanek w Sieradzu

Matka Urszula przybyła do Sieradza 17 kwietnia 1921 r. Tego dnia wygłosiła w sieradzkim teatrze odczyt nt. działalności urszulańskiego Zgromadzenia. Po odczycie zwrócili się do Niej obywatele miejscy, okoliczne panie ziemianki i rektor kościoła podominkańskiego ks. Aleksander Brzeziński z prośbą objęcia przez siostry urszulanki popadającego w coraz większą ruinę podominkańskiego klasztoru i kościoła. Matka Urszula prośbę sieradzan przyjęła. Po uzyskaniu zgody na przejęcie klasztoru matka Urszula przystąpiła do prac renowacyjnych, które sfinansowała ze środków zarobionych podczas odczytów w Polsce, Danii, Szwecji i Norwegii. Dzięki ich pracy udało się naprawić więzania dachowe i dachy, krużganki, sale i cele klasztorowe. Ponadto ogrodzono posesję, postawiono budynek gospodarczy, uporządkowano ogród. Później dobudowano część gmachu celem pomieszczenia izb szkolnych. Święta Urszula Ledóchowska od momentu przybycia do Sieradza stała się orędowniczką beatyfikacji królowej Jadwigi. Siostry urszulanki pod przewodnictwem matki Ledóchowskiej prowadziły ożywioną działalność opiekuńczo-wychowawczą i nauczycielską. Najważniejszym dorobkiem pedagogicznym sieradzkich Urszulanek były szkoły. W czasie okupacji niemieckiej sieradzkie urszulanki roztaczały opiekę nad rannymi jeńcami w szpitalu urządzonym w klasztorze. Pomagały ludności Sieradza i powiatu przy redagowaniu listów do krewnych w obozach, przy wysyłaniu paczek i załatwianiu formalności administracyjnych. Wielką zasługą sieradzkich sióstr jest niewątpliwie ocalenie relikwii Drzewa Krzyża Świętego, od wieków znajdujących się w sieradzkim klasztorze.

¹ <https://sieradz.eu/patronka-miasta> (data dostępu 28.08.2019 r.)

Po II wojnie światowej siostry wróciły do normalnego życia zakonnego. W 1958 r. siostry przerwały naukę religii w szkołach podstawowych, w 1961 r. zostały zmuszone zamknąć internat dla młodzieży szkół średnich, a w rok później to samo uczynić z własnym przedszkolem. Mogły natomiast w miejsce zlikwidowanej bursy zorganizować w 1961 r. zakład dla dzieci z upośledzeniem umysłowym i fizycznym. Dnia 26 lutego 1984 r. doszło do uroczystości związanych z beatyfikacją siostry Urszuli Ledóchowskiej. Natomiast uczczenie relikwii błogosławionej nastąpiło 22 i 23 maja 1989 r. Dostrzegając zasługi, również władze miasta w 1998 r. uhonorowały sieradzkie Zgromadzenie odznaczeniem „Zasłużony dla Miasta Sieradza”.

• ZNANI MIESZKAŃCY

Warto wspomnieć także o niezwykle ważnych postaciach, które wpłynęły na całą kulturę Sieradza:

- Stanisław Balbus – literoznawca, eseista, tłumacz, krytyk literatury;
- Cyprian Bazylik – poeta, tłumacz, kompozytor, muzyk i drukarz;
- Antoni „Antoine” Cierplikowski – światowej sławy fryzjer stylist, kostiumolog, miłośnik literatury, muzyki, rzeźby, mecenas sztuki i wychowawca wielu pokoleń fryzjerów;
- Maksymilian Fajans – rysownik, specjalista w dziedzinie litografii i fotografii;
- Tytus Maleszewski – artysta malarz specjalizujący się w portrecie, rysownik, pedagog;
- Zbigniew Lew-Starowicz – lekarz psychiatra, psychoterapeuta, ekspert z zakresu seksuologii i konsultant krajowy w tej dziedzinie;
- Ary Sternfeld – jeden z pionierów kosmonautyki.

5.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze miasta Sieradza funkcjonują trzy z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków, utworzenia parku kulturowego oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

5.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie miasta Sieradza znajduje się 27 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 1 stanowisko archeologiczne (Tabela nr 1). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie miasta. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Sieradza

LP.	ADRES	OBIEKT	NR REJESTRU ZABYTEKÓW	DATA REJESTRU ZABYTEKÓW
1	Dominikańska 2	tzw. kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego	293/57/A	1967-12-28
2	Dominikańska 5	kamienica	847/61/A	1967-12-28
3	Dominikańska 16	kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w zespole klasztoru poddominikańskiego	842/54/A	1967-12-28
4	Dominikańska 16	klasztor w zespole poddominikańskim	843/55/A	1967-12-28
5	Dominikańska 19	teatr miejski	289/A	1977-01-19
6	Kolegiacka 11	kościół farny pw. Wszystkich Świętych w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	841/53/A	1967-12-28
7	Kolegiacka 11	otoczenie kościoła farnego z ogrodzeniem od ul. Kolegiackiej w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	A/53	2008-01-22
8	Kolegiacka 14	dom	848/62/A	1967-12-28
9	Kolegiacka 15	dom	849/63/A	1967-12-28
10	Męka, Kościelna 2a	kościół parafialny pw. św. Wojciecha	834/41/A	1967-12-28
11	Kościuszki 3	zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych	309/A	1982-09-21
12	Kościuszki 19	kościół ewangelicko - augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi	353/A	1988-01-05
13	Poświętna Górka (Wójtostwo), Krakowskie Przedmieście, dz. nr 67/7	kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana	A/50	2008-01-08
14	Krakowskie Przedmieście 1	strażnica ochotniczej straży pożarnej	A/50	2008-01-08
15	Ogrodowa 2	dom kata	417/A	1997-07-01
16	Parkowa 3	oficyna dworska, tzw. Dwór Modrzewiowy	322/2/86/A	1986-01-20
17	Rynek 1	dom - kamienica	311/A	1982-09-21
18	Rynek 2	dom - kamienica	310/A	1982-09-21
19	Rynek 3	dom - kamienica	845/59/A	1967-12-28
20	Rynek 4	dom - kamienica	846/60/A	1967-12-28
21	Rynek 6	dom - kamienica	400/A	1993-04-08
22	Rynek 13	dom - kamienica	A/131	2012-12-20
23	Woźniki, Sienkiewicza	zajazd poczty konnej	298/92/A	1967-12-28
24	Warszawska 3	kamienica	58/A	1953-02-10
25	Wojska Polskiego	kościół szpitalny, ob. kościół cmentarny pw. Św. Ducha	844/56/A	1967-12-28
26	Żwirki i Wigury 3	miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka	317/A	1985-02-22
27	Stanowisko archeologiczne nr 1, AZP 70-45, średniowieczne grodzisko stożkowate (gród-zamek)		64/A (1002-XIII-81)	1965-05-13

5.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę.
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnienia zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Większość zabytków ruchomych stanowi wyposażenie kościołów. Najcenniejsze są wpisane do rejestru zabytków ruchomych. Ze względów bezpieczeństwa ich listy nie są upubliczniane. Ich stan zachowania jest z reguły bardzo dobry – poddawane są bieżącym konserwacjom. Najcenniejsze są oczywiście najstarsze dzieła sztuki – obrazy, rzeźby, czy wystrój kościołów. Do zabytków ruchomych należą również epitafia i płyty osadzone na murach kościoła oraz polichromie.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie miasta Sieradza znajdują się w:

1. **Kościoła parafialny pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu**, na podstawie decyzji z 02.03.1974 r., znak: KS.V-660/67/76, pod nr rejestru B/338/1-160/, decyzji z 06.12.2014 r., znak: WUOZ-B.5140.56.2012.KKP, pod nr B/192 oraz decyzji z 31.12.2014 r., znak: WUOZ-B.5140.82.2014.KKPm pod nr B/216 – właściciel Parafia Rzym.-Kat. pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu.
2. **Kościoła cmentarnym pw. św. Ducha w Sieradzu**, na podstawie decyzji z 05.03.1974 r., znak: KS-V-660/70/74 pod nr rej. B/340/1-26 – właściciel Parafia Rzym.-Kat. pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu.
3. **Na cmentarzu parafialnym w Sieradzu – nagrobki**, na podstawie decyzji z 05.03.1974 r., znak: Ks.V-660/71/74, pod nr rejestru B/341/1-10 – właściciel Parafia Rzym.-Kat. pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu.
4. **Kościoła i klasztorze poddominikańskim**, ob. ZG. SS Urszulanek w Sieradzu, na podstawie decyzji z 05.03.1974 r., znak: KS.V-660/69/74, pod nr rejestru B/148/1-214 – właściciel ZG. SS Urszulanek Dom Zakonny w Sieradzu.
5. **Kościoła parafialnym pw. św. Wojciecha (Męka Księża) w Sieradzu**, na podstawie decyzji z 02.03.1974 r., znak: KS.V-660/62/74, pod nr rejestru B/333/1-45 – właściciel Parafia Rzym.-Kat. pw. św. Wojciecha w Sieradzu.
6. **Na cmentarzu parafialnym w Męce Księżej**, ob. Sieradz, ul. Uniejowska, na podstawie decyzji z 02.03.1974 r., znak: KS.V-660/63/74, pod nr rejestru B/334/1 – właściciel Parafia Rzym.-Kat. pw. św. Wojciecha w Sieradzu.

Do zabytków ruchomych należą również krzyże i kapliczki przydrożne. Na terenie Sieradza, podobnie jak na terenie całej Polski, zwyczaj stawiania kapliczek, figur i krzyży sięga czasów odległych na tyle, że stały się one jednym z najbardziej charakterystycznych elementów pejzażu kraju. Stawiane przy drogach, zwłaszcza na ich skrzyżowaniach, pełniły funkcje punktów orientacyjnych, stawiano je na miejscach wypadków śmiertelnych i zbrodni. W czasach epidemii, lokalizowane na rogatkach miejscowości, miały chronić mieszkańców przed nieszczęściem. W XIX w., po uwłaszczeniu chłopów, stawiano je szczególnie chętnie na skrajach pól, a po Powstaniu Styczniowym 1863-1864 r. – na miejscach pochówku powstańców lub dla upamiętnienia bitew i potyczek.

W Sieradzu i w najbliższej okolicy najpowszechniejszą i najstarszą formą jest figura krzyża, np.: krzyż drewniany na Rynku Praskim – dla upamiętnienia nieistniejącego kościoła pw. Św. Trójcy, trzy krzyże na Poświętnej Górze – pamiątka po „morowym powietrzu”, które nawiedziło Sieradz w 1852 r., podobnie krzyż w rozwidleniu na ul. Podrzecze przy ul. Jana Pawła; krzyż przy ul. Błotnej (Zapust Mała) – wg przekazów stoi

na mogile żołnierzy napoleońskich. Krzyże misyjne – ustawione przed farą i obok kościoła św. Stanisława. Krzyże na polach okalających miasto: drewniany krzyż z 1927 przy skrzyżowaniu, ul. J. Oksińskiego i Jeziorskiej z wyrytym napisem: „Błogosław Boże nasze plony”; kuty krzyż z latarnią osadzony w głazie, z datą „1930 – za Żegliną, przy rozstajach dróg do Chojnego i Burzenina. W czasach zaboru rosyjskiego niszczone krzyże stawiane na grobach Powstańców z 1863 r. Również w czasach okupacji – Niemcy w 1941 r. usunęli krzyże na cmentarzu oraz przed kościołami i na Poświętnej Górze.

Kapliczki szafkowe zawieszane na drzewach lub osadzone na słupach w przydomowych ogródkach – obserwowane są obecnie tylko na przedmieściach i w wioskach wchłoniętych przez miasto. Są w nich figurki lub obrazy Chrystusa, Matki Boskiej lub patronów właścicieli.

Kapliczki murowane lub rzadziej drewniane, na rzucie kwadratu o wys. ok. 3 m, poszerzone w zwieńczeniu, z wnęką zawierającą figury świętych. Mają zwykle daszki – brogowe, dwuspadowe lub dwuspadowo-krzyżowe, ozdobne gzymsy i okapy: np.:

– drewniana kapliczka przy pd. ścianie fary, z płaskorzeźbą św. Rodziny w części górnej i rzeźbą św. Józefa z Dzieciątkiem – we wnęce, wykonana ok. 1980 r. przez sieradzkiego rzeźbiarza ludowego Kazimierza Gawrona.

– murowana z cegły kapliczka przy ul. Stodolnianej.

Osobną grupę stanowią figury na słupach lub obeliskach, np. figura Matki Boskiej stojąca za kościołem farnym, wykonana w piaskowcu przez Billewicza w 1926 r., jako dar Bronisławy i Stanisława Danielewiczów czy figura Chrystusa stoi obok furty klasztoru ss. Urszulanek.

5.4.3. Park kulturowy

Park kulturowy jest jedną z czterech form ochrony zabytków w Polsce, określonych w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 7). Chroni on określony obszar krajobrazu kulturowego oraz wyróżniające się krajobrazowo tereny z zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

Park może być powoływany przez radę gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Parki wykraczające poza obszar jednej gminy, mogą być ustanawiane wspólnie przez gminy, bądź związek gmin. W uchwale przedstawia się takie elementy jak:

- nazwa parku,
- sposób ochrony,
- zakazy i ograniczenia związane z prowadzeniem robót budowlanych, różnego rodzaju działalnością (rolniczą, przemysłową itp.), zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych oraz umieszczaniem znaków niezwiązanych bezpośrednio z samym parkiem.

Organ władzy wykonawczej w gminie (wójt, burmistrz, prezydent miasta) odpowiedzialny jest, w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, za utworzenie planu ochrony, który podlega uchwaleniu przez radę gminy.

Parki kulturowe o szczególnej wartości dla kultury mogą zostać uznane za pomnik historii, a nawet wpisane na Listę światowego dziedzictwa UNESCO.

W Sieradzu park kulturowy utworzony został uchwałą Nr XXXVI/322/2009 Rady Miasta Sieradza z dnia 29 października 2009 r. w sprawie utworzenia Parku Kulturowego Wzgórze Zamkowe.

5.5. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,

3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661). Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zgodnie z art. 8, 9 pkt. 1, 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru zabytków, a także jego nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna.

Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 r. Nr 75, poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Zaktualizowana i obowiązująca gminna ewidencja zabytków miasta Sieradza przyjęta została Zarządzeniem nr 31/2019 Prezydenta Miasta Sieradza z dnia 30.01.2019 r. (Tabela nr 2).

Tabela nr 2. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków miasta Sieradza

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	UWAGI
1		Dominikańska 2	tzw. kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego	REJESTR
2		Dominikańska 3	kamienica	
3		Dominikańska 4	zespół domu z trzema oficynami	
4		Dominikańska 5	kamienica	REJESTR
5		Dominikańska 6	zespół domu z oficyną	
6		Dominikańska 8	zespół domu z oficyną	
7		Dominikańska 9	kamienica	
8		Dominikańska 16	kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w zespole klasztoru poddominikańskiego	REJESTR
9		Dominikańska 16	klasztor w zespole poddominikańskim	REJESTR
10		Dominikańska 16	cmentarz przykościelny w granicach ogrodzenia z odcinkami ogrodzenia ceglanego w zespole	

			poddominikańskim	
11		Dominikańska 18	kamienica	
12		Dominikańska 19	teatr miejski	REJESTR
13		Jana Pawła II 2	dom	
14		Jana Pawła II 17	dom	
15		Kolegiacka 1	dom	
16		Kolegiacka 3	zespół domu z oficynami	
17		Kolegiacka 4	dom	
18		Kolegiacka 5	zespół domu z oficyną północną	
19		Kolegiacka 6	dom	
20		Kolegiacka 8	zespół domu z dwiema oficynami	
21		Kolegiacka 11	kościół farny pw. Wszystkich Świętych w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	REJESTR
22		Kolegiacka 11	wikariatka w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
23		Kolegiacka 11	plebania w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
24		Kolegiacka 11	kaplica pogrzebowa w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
25		Kolegiacka 11	dom katolicki w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
26		Kolegiacka 11	otoczenie kościoła farnego z ogrodzeniem od ul. Kolegiackiej w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	REJESTR
27		Kolegiacka 11/Wodna 2a	organistówka w zespole kościoła parafialnego pw. Wszystkich Świętych	
28		Kolegiacka 12	dom	
29		Kolegiacka 14	dom	REJESTR
30		Kolegiacka 15	dom	REJESTR
31		Kolegiacka 16	dom	
32		Kolegiacka 17	dom	
33		Kolejowa	wieża ciśnień w zespole stacji kolejowej	
34		Kolejowa 3A	dom w zespole dworca kolejowego	
35		Kolejowa 3B	dom w zespole dworca kolejowego	
36		Kolejowa 4	dom	
37		Kolejowa 6	dom	
38		Kolejowa 9	budynek dworca	

			kolejowego w zespole stacji kolejowej	
39		Kolejowa 10	dom w zespole dworca kolejowego	
40	Męka	Kościelna 2a	kościół parafialny pw. św. Wojciecha	REJESTR
41	Męka	Kościelna 2a	plebania w zespole kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha	
42	Męka	Kościelna 2a	cmentarz przykościelny w granicach ogrodzenia w zespole kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha	
43		Kościuszki 1	dom	
44		Kościuszki 3	zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych	REJESTR
45		Kościuszki 4	dom	
46		Kościuszki 6	dawny budynek policji, ob. dom	
47		Kościuszki 6a	dom	
48		Kościuszki 9	kamienica	
49		Kościuszki 14	szkoła podstawowa	
50		Kościuszki 19	kościół ewangelicko-augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi	REJESTR
51		Kościuszki 21	dom	
52		Kościuszki 23	dom	
53	Poświętna Górka (Wójtostwo)	Krakowskie Przedmieście, dz. nr 67/7	kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana	REJESTR
54		Krakowskie Przedmieście 1	strażnica ochotniczej straży pożarnej	REJESTR
55		Krakowskie Przedmieście 2	dom	
56		Krakowskie Przedmieście 3	dom	
57		Krakowskie Przedmieście 7-9	dom	
58		Krakowskie Przedmieście 16	dom	
59		Krakowskie Przedmieście 17	dom	
60		Krakowskie Przedmieście 19	dom	
61		Krakowskie Przedmieście 36	dom	
62		Krakowskie Przedmieście 40	dom	
63		Krakowskie Przedmieście 42	dom	
64		Krakowskie Przedmieście 47	dom	
65		Krakowskie Przedmieście 73	dom	
66		ul. Krótka 1/róg ul. Ogrodowej	dom z tablicą pamiątkową	
67	Sieradz - Brzezinki	Mickiewicza 14	dworek rodziny Brzezińskich w dawnym Zespole Szkoły Rzemiosł i Drukarni Księdza	

			Aleksandra Brzezińskiego	
68	Sieradz - Brzezinki	Mickiewicza 14	kaplica, ob. kościół parafialny pw. M. B. Królowej Polski	
69		Nenckiego	dom - prosektorium	
70		Nenckiego 2	kaplica w dawnym zespole Manufaktury Adolfa Harrera, ob. budynek szpitala	
71		Nenckiego 2	oranżeria w dawnym zespole Manufaktury Adolfa Harrera, ob. budynek szpitala	
72		Nenckiego 2	domek ogrodnika w dawnym zespole Manufaktury Adolfa Harrera, ob. budynek szpitala	
73		Nenckiego 2	rezydencja w dawnym Zespole Manufaktury Adolfa Harrera dawny szpital św. Józefa, ob. szpital	
74		Orzechowa 5	fabryka włókna w dawnym zespole Manufaktury Adolfa Harrera – teren zakładu karnego	
75		Ogrodowa 2	dom kata	REJESTR
76	Poświętna Górka (Wójtostwo)	Oksińskiego 4	zespół browaru z budynkiem produkcyjnym i budynkiem administracyjnym	
77	Poświętna Górka (Wójtostwo)	Oksińskiego 4	domek ogrodnika – pozostałość nieistniejącego zespołu rezydencjonalnego	
78		Parkowa 3	oficyna dworska, tzw. Dwór Modrzewiowy	REJESTR
79		Parkowa, dz. nr 245/7, 245/10	park miejski	
80		Podrzecze 5a	dom	
81		Podzamcze	wzgórze zamkowe	PARK KULTUROWY, REJESTR
82		POW 2	dom	
83		POW 3A	dom	
84		POW 3A	oficyna w zespole domu nr 1	
85		POW 5	dom, ob. Archiwum Państwowe	
86		POW 6	dom	
87		POW 9	dom	
88		POW 11a	dom	
89		POW 13	dom	
90		POW 17a	dom	
91		POW 19	dom	

92		POW 20	dom	
93		POW 24	zespół domu z oficyną	
94		POW 27a	dom	
95		POW 29	dom	
96		POW 31	dom	
97		POW 36	dom	
98		POW 43A	dom w zespole młyna	
99		POW 43	młyn w zespole młyna	
100		POW 61	dom	
101		POW 64	dom, ob. Państwowa Inspekcja Pracy	
102		POW 70/72	dom	
103		POW 74	dom	
104		Pułaskiego 5	pałac ślubów	
105		Rycerska 2	kamienica	
106		Rynek 1	dom - kamienica	REJESTR
107		Rynek 2	dom - kamienica	REJESTR
108		Rynek 3	dom - kamienica	REJESTR
109		Rynek 4	dom - kamienica	REJESTR
110		Rynek 5	dom - kamienica	
111		Rynek 6	dom - kamienica	REJESTR
112		Rynek 7	dom - kamienica	
113		Rynek 8	dom - kamienica	
114		Rynek 9	zespół kamienicy (kamienica i oficyna)	
115		Rynek 10	dom - kamienica	
116		Rynek 11	dom - kamienica	
117		Rynek 12	dom - kamienica	
118		Rynek 13	dom - kamienica	REJESTR
119		Rynek 14	dom - kamienica	
120		Rynek 15	dom - kamienica	
121		Rynek 16	dom - kamienica	
122		Rynek 17	dom - kamienica	
123		Rynek 18	zespół kamienicy (kamienica i oficyna)	
124		Rynek 19	dom - kamienica	
125		Rynek 20	dom - kamienica	
126		Sienkiewicza 4	koszary, ob. budynek usługowy w zespole dawnych koszar	
127	Woźniki	Sienkiewicza	zajazd poczty konnej	REJESTR
128	Woźniki	Strażacka	kapliczka	
129		Szewska 9	dom	
130		Targowa 7	dom	
131	Męka	Uniejowska	cmentarz parafialny wraz z ogrodzeniem	
132	Męka	Uniejowska	kaplica grobowa rodziny Stawiskich w zespole cmentarza parafialnego	
133		Uniejowska przy nr 203 dz. nr 38/123 obręb 32	kapliczka	
134		Warcka 3	kamienica z oficyną	

135		Warcka 6	kamienica w zespole domu	
136		Warcka 7	kamienica	
137		Warcka 8	kamienica z oficyną	
138		Warcka 13	dom	
139		Warcka 15	dom	
140		Warcka 17	dom	
141		Warszawska 1	kamienica	
142		Warszawska 3	kamienica	REJESTR
143		Warszawska 5	kamienica	
144		Warszawska 8	kamienica	
145		Warszawska 10	kamienica	
146		Warszawska 12	kamienica	
147		Warszawska 13	kamienica	
148		Warszawska 15	kamienica	
149		Warszawska 17	kamienica	
150		Wodna 2	dom	
151		Wodna 7	bożnica	
152		Wojska Polskiego	kościół szpitalny, ob. kościół cmentarny pw. Św. Ducha	REJESTR
153		Wojska Polskiego	cmentarz parafialny wraz z ogrodzeniem od ul. Wojska Polskiego	
154		Wojska Polskiego	dom zarządcy przy Cmentarzu Parafialnym	
155		Wojska Polskiego 12	dom	
156		Wojska Polskiego 16	dom	
157		Zakładników	cmentarz żydowski	
158		Zamkowa 1	dom, ob. Muzeum Okręgowe	
159		Zamkowa 8	dom	
160		Zamkowa 16	dom	
161		Żwirki i Wigury 2	dom	
162		Żwirki i Wigury 3	miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka	REJESTR
163		miasto lokacyjne	w obrębie ulic: H. Sienkiewicza, Żabia, Szewska, Rybna, Podwale, Podrzecze, Polna, Ogrodowa, Rycerska, Żwirki i Wigury, Toruńska	
164		gród - zamek	obszar wzgórza zamkowego, od zachodu ograniczonego ul. Grodzką i Podzamcze, z otoczeniem w postaci pierścieniowatego przedpoła zewnętrznego, tj. terenów łągowych częściowo zajętych przez skansen, w promieniu ok. 100 m licząc od nasypu wału otaczającego fosę	
165		dawne podgrodzie - podzamcze, tzw. Praga (przedmieście praskie)	teren usytuowany w zakolu Żegliny, powiązany od wsch. z zespołem grodowym. Oś obszaru wyznacza ul. Zamkowa na odcinku pomiędzy Wzgórzem Zamkowym, a skrzyżowaniem z ulicą Rybną. Obszar wokół Rynku Praskiego, w granicach wyznaczonych pozostałością starorzecza Żegliny, przekształcił się w Przedmieście Praskie	

166		obszar przedlokacyjnej osady targowej, tzw. Poświętna Górka lub Wójtostwo	w rejonie ulic: Krakowskie Przedmieście, Oksińskiego, Krasawna, Browarek
167		Przedmieście Krakowskie	obszar wzdłuż ul. Krakowskie Przedmieście (od skrzyżowania z ul. Polną do skrzyżowania z ul. Olendry Duże)
168		Przedmieście Warckie tzw. Nowe Miasto	obszar ograniczony od północy ul. H. Sienkiewicza, od południa ul. K. Pułaskiego, od południowego - wschodu ul. Żwirki i Wigury i ul. Toruńską
169		Przedmieście tzw. „Rybaki” zwane jurydyką dominikańską	obszar u ujścia Żegliny do Warty (obecnie teren w rejonie ulic: Grodzka, Portowa, Lokajskiego, Klonowa, Sienkiewicza, Żabia)
170		obszar XIX-wiecznej regulacji z pozostałościami tzw. układu gwiazdowego	w rejonie obecnego ronda - na przedpolu zachodnim Starego Miasta, będący otoczeniem zespołu staromiejskiego - z ulicami: Sienkiewicza, Wojska Polskiego, POW, (z terenem produkcyjno - przemysłowym wzdłuż ul. POW od ronda do dworca PKP oraz zespołem kolejowym), ul. Jana Pawła II i Kościuszki
171		obszar zabudowy mieszkalnej z I poł. XX w. Osiedle Powstańców Warszawy	ul. Wyzwolenia 1918 Roku, Powstańców Warszawy, Ks. A. Leśniewskiego, Ks. Walerego Pogorzelskiego, Polna, Targowa
172		obszar osadnictwa olenderskiego	wzdłuż ul. Olendry Duże
173			wzdłuż ul. Olendry Małe
174		obszar osadnictwa przedmiejskiego i chronologii nowożytnej (XVII-XVIII w.)	w rejonie ulic: Podzamcze, Podrzecze, Wierzbowa, Opłotki, Rzeczna
175	Męka Księża	obszar dawnych wsi historycznych o genezie średniowiecznej z zachowanymi elementami rozplanowania historycznych układów przestrzennych: Męka Księża, Monice, Wola Dzierlińska, Woźniki, Zapusta Mała, Zapusta Wielka	
176	Monice		
177	Wola Dzierlińska		
178	Woźniki		
179	Zapusta Mała		
180	Zapusta Wielka		
181		linia umocnień z okresu II wojny światowej z narysami ziemnymi i budowlanymi dla odcinka umocnień polskich z lat 30 - XX w. ze schronami	
182		dawny poligon wojskowy	

5.6. Zabytki archeologiczne

Zgodnie z art. 3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytkiem archeologicznym jest zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem.

Przedmiotem ochrony są zatem nie tylko poszczególne wytwory człowieka, ale i ich kulturowy kontekst – razem tworzą integralną całość, w terminologii naukowej zwaną stanowiskiem archeologicznym. Wydzielony wytwór określa się natomiast mianem artefaktu. Stanowiskiem archeologicznym jest obszar występowania archeologicznych zabytków nieruchomych i ruchomych jako spójnej całości, zaś artefaktem jest wydzielony, indywidualny zabytek ruchomy, np. pozyskany w trakcie badań archeologicznych. Wzajemne powiązanie przestrzenne poszczególnych nieruchomych i ruchomych części stanowiska archeologicznego stanowi właściwą, oryginalną i niepowtarzalną substancję zabytku archeologicznego.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Obszar miasta Sieradza został rozpoznany stosowaną obecnie metodą powszechnej inwentaryzacji zabytków archeologicznych Polski pod nazwą Archeologiczne Zdjęcie Polski. Stanowiska zewidencjonowano w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski: 69-44, 69-45, 70-44, 70-45. Jedno stanowisko z terenu miasta wpisane jest do rejestru zabytków – średniowieczne grodzisko stożkowate (gród-zamek). Karty stanowisk archeologicznych, włączonych do wojewódzkiej ewidencji zabytków, są dostępne w urzędzie Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Łodzi.

Sieradz należy do najstarszych miast polskich. Ślady osadnictwa w obrębie obecnego miasta datowane są na epokę żelaza: okres lateński (ok. V w. p.n.e. – pocz. I w. n.e.). Obecność pierwszych zwartych osad archeolodzy datują na okres wpływów rzymskich (I w. n.e. – ok. 375 r.) i wędrowek ludów (k. IV w. – k. VII w.). Przykładem jest bogata osada z Monic z późnego okresu rzymskiego i z okresu wędrowki ludów. Z okresu lateńskiego i wczesnego okresu rzymskiego (125 p.n.e. – 180 n.e.) pochodzą ślady przy ul. Krakowskie Przedmieście na Poświętnej Górcie. Badania prowadzone tu w latach 60. i 70. dowiodły, że teren ten był zasiedlony już w pocz. naszej ery. Odkryto tu również resztki chaty wczesnośredniowiecznej, a w niej duże ilości ceramiki, m.in. fragment dna ze znakiem garncarskim oraz kości zwierzęce. Odkryto tu też ślady osadnictwa nowożytnego w postaci ceramiki, szkła, monetę z 1626 r., a nawet fragmenty wodociągu drewnianego z przełomu XVII/XVIII w.

W drugim końcu miasta, w okolicach założenia poddominikańskiego stwierdzono istnienie osadnictwa już w okresie rzymskim. Ceramika datowana na I wiek naszej ery występowała tu we wszystkich wykopach. Odkryto także szczątki palenisk. W czasie badań w latach 1956-1960 natrafiono na wyraźne ślady osady na terenie zabudowań klasztoru poddominikańskiego, kościoła św. Stanisława i okolic teatru, datowane na II-III w. n.e.

Znaleziska monet greckich i rzymskich w samym Sieradzu, jak i w najbliższej okolicy świadczą o istnieniu już wtedy szlaku handlowego. Na łągu w pobliżu osiedla Olendry Małe odkryto szczątki osady otwartej, datowanej na VI-VII w.

Następne bardzo wyraźne ślady stałej otwartej osady wykryto naprzeciwko Olendrów Dużych, na łągu, 300 m od Wzgórza Zamkowego. Była to osada założona VI w. Odsłonięto kilka palenisk, jamy odpadkowe, w których występowała ceramika ręcznie lepiona, obtaczana na wieloobrotowym kole garncarskim. Z ułamków udało się wykleić naczynie, które zachowało odcisk koła garncarskiego. Osada ta została opuszczona w VIII w. Mniej więcej w tym właśnie czasie powstał w obrębie tej samej doliny, w odległości ok. 3 km na płn., obronny gród w Mnichowie, usytuowany na górującej nad rozlewiskami Warty kępie. Obszar tej kępy – wyspy był już

wykorzystany dla celów osadniczych w IV – V w. – do początków VI w. Gród w Mnichowie przetrwał do IX w., a czas jego funkcjonowania łączy się z okresem powstawania na naszych ziemiach drobnych państweczek plemiennych.

Z badań osady na Wzgórzu Zamkowym i podgrodzia pochodzą wczesnośredniowieczne materiały: datowane na VI-VII w., oraz późniejsze z XI-XIII w. W pocz. XI w. istniała tam osada otwarta, usytuowana u przeprawy przez Wartę – na suchej kępie, otoczonej bagnami i rozlewiskami rzeki. Jej rozwój przypadł zapewne na czasy Kazimierza Odnowiciela (1039-1058) – czasy pewnej stabilizacji politycznej. W 2 poł. XI w., w miejscu, gdzie dotychczas rozwijała się osada o charakterze targowym, wzniesiono gród – siedzibę kasztelana, otoczony fosą i wałem drewniano-ziemnym o konstrukcji izbicowej. Od strony płd. – wsch. rozwijało się podgrodzie otoczone umocnieniami drewniano-ziemnymi. Ocenia się, że podgrodzie, zamieszkałe głównie przez rzemieślników, kupców oraz ludność pełniącą posługi we dworze kasztelańskim, mogło liczyć na początku XII w. ok. 1000 mieszkańców. W czasie badań zidentyfikowano także, istniejące w pobliżu grodu i podgrodzia, osady otwarte o charakterze wytwórczym. W jednej z nich znaleziono ślady produkcji hutniczej, kowalskiej i odlewniczej. Zapewne więc również tam mieszkali rzemieślnicy pracujący na rzecz dworu i podgrodzia. Targi odbywały się zapewne na podgrodziu lub w jego pobliżu. Śladem transakcji handlowych są znalezione małe odważniki do wagi w postaci krążków ołowianych, używanych przy odważaniu kruszcu, zastępującego wówczas monety. Tak powstały zespół osadniczy przetrwał najpewniej do początku XIII w.

Z biegiem czasu podgrodzie przekształciło się w osadę otwartą (zasypanie przejścia między nią a grodem, zanik obwałowań), w końcu zanikło. Już w III w. osadnictwo zaczęło się stopniowo przenosić na krawędź doliny Warty – ten kierunek rozwoju stał się ważniejszy – w związku, z czym bramę do grodu wytyczono od strony zach. Gród trwał na w pierwotnej postaci do XIV w., kiedy – za Kazimierza Wielkiego – wzniesiono w nim murowany zamek otoczony murem obronnym. Z biegiem czasu następuje coraz większy rozwój osadnictwa na odległej od grodu o ok. 500 m wysokiej skarpie – brzegu pradoliny Warty, którą przebiegał stary szlak łączący Kraków z Poznaniem, krzyżując się z drogami prowadzącymi z zachodu na wschód. Równoczesne istnienie podgrodzia i rozwój osadnictwa na skarpie potwierdzili archeolodzy, bowiem ślady osady z XII w. odkryto w okolicy klasztoru poddominikańskiego i na tzw. Poświętnej Górcie. Niewątpliwie istniała już wtedy także osada w pobliżu kościoła Wszystkich Św., bowiem kościół ten był parafią od pocz. XIII w. Fakt przybycia do Sieradza dominikanów (najprawdopodobniej pomiędzy 1233 r. a 1245/6 r.), osiedlających się wyłącznie w miastach, stanowili dowód, iż już przed lokacją musiał tu być znaczący ośrodek miejski.

Punktem zwrotnym dla wczesnej historii Sieradza, zamykającym okres przedlokacyjny, był najprawdopodobniej najazd tatarski w 1241 r. Po tej klęsce książę Kazimierz Konradowie, chcąc przyspieszyć odbudowę miasta, nadał mu prawo magdeburskie. Lokacja nastąpiła pomiędzy 1247 a 1255 r.

Spis stanowisk archeologicznych na terenie miasta Sieradza ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków:

1. Dzigorzew 1 (stan. 13 na obszarze AZP 69-44) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
2. Dzigorzew 3 (stan. 30 na obszarze AZP 69-44) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradzieje
3. Jezioro 8 (stan. 8 na obszarze AZP 70-44) – punkt osadniczy kultury łużyckiej, epoka brązu – punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze – osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.
4. Kłocko 17 (stan. 15 na obszarze AZP 70-44) – punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
5. Kłocko 19 (stan. 17 na obszarze AZP 70-44) – punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
6. Kłocko 24 (stan. 42 na obszarze AZP 70-44) – punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
7. Kłocko 26 (stan. 71 na obszarze AZP 70-44) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia – punkt osadniczy kultury łużyckiej?, epoka brązu-epoka żelaza: okres halsztacki – punkt osadniczy kultury przeworskiej?, epoka żelaza: okres rzymski
8. Kłocko 27 (stan. 72 na obszarze AZP 70-44) 2 – punkt osadniczy kultury łużyckiej?, epoka brązu-epoka żelaza: okres halsztacki – punkt osadniczy kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
9. Kolonia Dzigorzew 1 (stan. 66 na obszarze AZP 70-45)
10. Kolonia Smardzew – Wilczy Dół (stan. 77 na obszarze AZP 70-44) – punkt osadniczy kultury prapolskiej, XI w.
11. Męcka Wola 2 (stan. 19/11 na obszarze AZP 69-45) – stanowisko nieokreślone, kultura nieokreślona, chronologia nieokreślona

12. Męka 1 (stan. 2/2 na obszarze AZP 69-45) – cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halszacki – punkt osadniczy kultury polskiej, nowożytność
13. Męka 2 (stan.1/1 na obszarze AZP 69-45) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski – punkt osadniczy kultury polskiej, XVII-XVIII w.
14. Męka-Borek 5 (stan. 22/8 na obszarze AZP 69-45) – cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński
15. Męka Księża 6 (stan. 23/9 na obszarze AZP 69-45) – osada kultury polskiej, XVII w.
16. Męka Księża 7 (stan. 24 na obszarze AZP 69-45) – punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze
17. Monice 1 (stan. 15 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
18. Monice 2 (stan. 13 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
19. Monice 3 (stan. 12 na obszarze AZP 70-45) – cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński – cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
20. Monice 4 (stan. 11 na obszarze AZP 70-45) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia/epoka brązu – cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halszacki – osada kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres halszacki/okres lateński – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski 3, punkt osadniczy kultury prapolskiej, średniowiecze
21. Monice 5 (stan. 14 na obszarze AZP 70-45) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
22. Osmolin 2 (stan. 10 na obszarze AZP 69-44) – cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres lateński-rzymski
23. Podłężyce 7/S8 (stan. 48 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres lateński
24. Podłężyce 8/S8 (stan. 49 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury łużyckiej, epoka brązu-epoka żelaza: okres halszacki – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres lateński – osada kultury polskiej, nowożytność
25. Podłężyce 9/S8 (stan. 50 na obszarze AZP 70-45) – punkt osadniczy kultury pucharów lejkowatych?, epoka kamienia: neolit – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres lateński-rzymski – cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres lateński-rzymski – punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze-nowożytność
26. Podłężyce 10 (stan. 51 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres lateński – punkt osadniczy kultury polskiej, średniowiecze-nowożytność
27. Sieradz 1 – Wzgórze Zamkowe (stan. 1 na obszarze AZP 70-45) nr rejestru: 64/A – gród kultury prapolskiej, XI-XIII w. – zamek kultury polskiej, XIV-XIX w. – rotunda kultury polskiej, XIII w.
28. Sieradz 2 – klasztor ss. Urszulanek (stan. 2 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski – miasto kultury polskiej, XIII-XX w.
29. Sieradz 3 (stan. 3 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury prapolskiej, VI-VIII w. – osada kultury prapolskiej, XII-XIII w.
30. Sieradz 4 (stan. 4 na obszarze AZP 70-45) – cmentarzysko kultury polskiej, XIII-XIV w. – miasto kultury polskiej, XIV-XX w.
31. Sieradz 5 (stan. 5 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury polskiej, XIV-XX w.
32. Sieradz 6 (stan. 6 na obszarze AZP 70-45) – miasto kultury polskiej, XIII-XX w.
33. Sieradz 7 (stan. 7 na obszarze AZP 70-45) – miasto kultury polskiej, XV-XX w.
34. Sieradz 8 (stan. 8 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres lateński – osada kultury prapolskiej, XI-XIII w.
35. Sieradz 9 (stan. 9 na obszarze AZP 70-45) – miasto kultury polskiej, XV-XIX w.
36. Sieradz 10 (stan. 16 na obszarze AZP 70-45) – cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
37. Sieradz 11 (stan. 17 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

38. Sieradz 12 (stan. 18 na obszarze AZP 70-45) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
39. Sieradz 13 – Rynek 2 (d. stan. 6 na obszarze AZP 70-45) – miasto kultury polskiej, późne średniowiecze
40. Sieradz 14 – Zamkowa 26 – kościół kultury polskiej (d. stan. 4 na obszarze AZP 70-45), XIV-XV w.
41. Sieradz 15 – ul. Krasawna (stan. 54 na obszarze AZP 70-45) – osada wielokulturowa, chronologia: epoka kamienia-epoka żelaza
42. Sieradz (stan. 55) – punkt osadniczy kultury polskiej XVII w.
43. Sieradz (stan. 56) – miasto kultury polskiej średniowiecze-nowożytność
44. Smardzew 3 (stan. 25 na obszarze AZP 70-44) – osada?, cmentarzysko?, kultura łużycka, epoka brązu
45. Smardzew 5 (stan. 52 na obszarze AZP 70-44) – osada kultury polskiej, nowożytność
46. Smardzew 12 (stan. 73 na obszarze AZP 70-44) – stanowisko nieokreślone nieokreślonej kultury, pradziej? – stanowisko nieokreślone kultury prapolskiej, wczesne średniowiecze
47. Smardzew 13 (stan. 74 na obszarze AZP 70-44) – stanowisko nieokreślone nieokreślonej kultury, chronologia nieokreślona – stanowisko nieokreślone prapolskiej, wczesne średniowiecze
48. Smardzew 14 (stan. 75 na obszarze AZP 70-44) – osada kultury łużyckiej, epoka brązu
49. Smardzew 15 (stan. 76 na obszarze AZP 70-44) – osada? kultury trzcinieckiej, II-III okres epoki brązu – osada kultury łużyckiej, epoka brązu
50. Wola Dzierlińska 1 (stan. 28/8 na obszarze AZP 70-44) – cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski – punkt osadniczy kultury polskiej, nowożytność
51. Wola Dzierlińska 2 (stan. 49/9 na obszarze AZP 70-44) – cmentarzysko kultury łużyckiej, IV-V okres epoki brązu
52. Wola Dzierlińska 3 (stan. 29/10 na obszarze AZP 70-44) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, epoka kamienia – cmentarzysko kultury pomorskiej, epoka żelaza: okres lateński
53. Wola Dzierlińska 4 (stan. 14 na obszarze AZP 69-44) – osada kultury łużyckiej, epoka brązu-epoka żelaza: okres halsztacki
54. Wola Dzierlińska 5 (stan. 15 na obszarze AZP 69-44) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, pradziej
55. Wola Dzierlińska 7 (stan. 18 na obszarze AZP 69-44) – osada kultury nieokreślonej, epoka kamienia: neolit
56. Wola Dzierlińska 8 (stan. 19 na obszarze AZP 69-44) – osada kultury nieokreślonej, epoka kamienia: neolit
57. Wola Dzierlińska 9 (stan. 20 na obszarze AZP 69-44) – cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
58. Wola Dzierlińska 10 (stan. 27/7 na obszarze AZP 70-44) – cmentarzysko kultury łużyckiej, IV-V okres epoki brązu – punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
59. Woźniki 1 (stan. 20 na obszarze AZP 70-45) – cmentarzysko kultury łużyckiej, epoka żelaza: okres halsztacki
60. Woźniki 3 (stan. 21 na obszarze AZP 70-45) – cmentarzysko kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski
61. Woźniki 4 (stan. 22 na obszarze AZP 70-45) – osada kultury łużyckiej z epoki brązu i okresu halsztackiego – punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza, okres rzymski – punkt osadniczy kultury prapolskiej, średniowiecze
62. Woźniki 5 (stan. 23 na obszarze AZP 70-45) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
63. Woźniki 6 (stan. 24 na obszarze AZP 70-45) – punkt osadniczy kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona
64. Woźniki 7 (stan. 25 na obszarze AZP 70-45) osada kultury nieokreślonej, epoka kamienia – osada kultury prapolskiej, XI-XIII w.
65. Woźniki b.n. (strefa ochrony na obszarze AZP 70-45)
66. Zapusta Mała 1 (stan. 44/1 na obszarze AZP 70-44)

67. Zapusta Mała 2 (stan. 43/2 na obszarze AZP 70-44) – osada kultury polskiej, XVII-XVIII w.

Stanowiska archiwalne o nieznannej lokalizacji:

68. Męka 3 (stan. 27 na obszarze AZP 69-45) - cmentarzysko kultury łużyckiej/pomorskiej, chronologia nieokreślona

69. Męka 4 (stan. 28 na obszarze AZP 69-45) – punkt osadniczy kultury przeworskiej, epoka żelaza: okres rzymski

70. Zapusta Mała 3 (stan. 69 na obszarze AZP 70-44) – cmentarzysko kultury nieokreślonej, chronologia nieokreślona

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego miasta – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 3 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju miasta Sieradza, które w zakresie walorów i zasobów dziedzictwa kulturowego i tożsamości regionalnej posiada bardzo duży potencjał, co jest związane z wysokimi walorami krajobrazu kulturowego, bogatą historią, istnieniem wielu cennych obiektów reprezentujących różne kultury.

Tabela nr 3. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE MIASTA SIERADZA	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • sięgająca wczesnego średniowiecza tradycja historyczna Sieradza jako stolicy księstwa, potem województwa I Rzeczypospolitej; • zachowany historyczny układ urbanistyczny historycznego centrum Sieradza; • Park Kulturowy Wzgórze Zamkowe; • dobrze zachowany cenny zespół zabytkowy Starego Miasta; • cenne gotyckie kościoły: farny i poddominikański wraz z klasztorem • bliskość Łodzi; • miasto jest dobrze skomunikowane z Łodzią, Warszawą i Wrocławiem; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • opracowane miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego miasta uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczone strefy 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zabezpieczenia niektórych obiektów zabytkowych, postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczające środki z budżetu miasta przeznaczane na ochronę zabytków; • stosunkowo niewielka dbałość właścicieli o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • zły stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych; • mieszana struktura własnościowa, utrudniająca porozumienie w sprawie remontów; • brak ujętych kart stanowisk archeologicznych w gminnej ewidencji zabytków; • degradacja elementów historycznych układów przestrzennych poprzez lokalizację nowej zabudowy.

<p>ochrony konserwatorskiej;</p> <ul style="list-style-type: none"> • tereny objęte prawnymi formami ochrony przyrody „Nadwarciański” Obszar Chronionego Krajobrazu oraz 10 pomników przyrody; • Sieradz położony jest w Turystycznym Obszarze Funkcjonalnym Doliny Warty; • aktywna działalność organizacji i stowarzyszeń, m.in. Domy Kultury, Muzeum Okręgowe, skansenu Ziemi Sieradzkiej – Sieradzki Park Etnograficzny, Biuro Wystaw Artystycznych; • bogata gama imprez o charakterze kulturowym, w tym Open Hair Festiwal, Sieradzkie Wrota Czasu, Dni Sieradza, Jarmark Adwentowy, Sieradzka Konferencja Kosmiczna; • pokrycie miasta siecią szlaków turystycznych; • obowiązująca uchwała dotycząca udzielania dotacji na sfinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. 	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • kreatywność inwestorów turystycznych; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie miasta; • programu rewitalizacji i planowanej rewitalizacji. • projekty rewitalizacyjne wyznaczone w Lokalnym programie rewitalizacji dla Miasta Sieradza na lata 2018-2023; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój współpracy między władzami miasta Sieradza z władzami powiatu sieradzkiego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie; • wypracowanie form współpracy jednostek działających na rzecz ochrony zabytków – organów rządowych, samorządowych i organizacji społecznych. 	<ul style="list-style-type: none"> • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu miasta, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie miasta; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką oraz samowola reklamowa; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ formułuje szereg działań samorządu w zakresie opieki nad zabytkami z terenu miasta Sieradza. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów miasta i charakter jego dziedzictwa kulturowego, są zgodne z celami wskazanymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a także komplementarne w stosunku do pozostałych dokumentów strategicznych, takich jak Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, Lokalny program rewitalizacji oraz Strategia rozwoju miasta.

W GPOnZ wyznaczono dwa priorytety wraz z celami strategicznymi oraz działaniami, co stanowi kontynuację Programu opieki nad zabytkami dla Miasta Sieradza na lata 2014-2018. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 4.

PRIORYTET 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania oraz poprawa stanu ładu przestrzennego w gminie i utrwalenie na podstawie tradycyjnego układu przestrzennego własnej tożsamości przestrzennej gminy.

CEL STRATEGICZNY 1. Wykorzystanie środków prawnych i organizacyjnych dla zabezpieczenia obiektów zabytkowych.

CEL STRATEGICZNY 2. Finansowanie działań na rzecz zachowania zabytków, w tym będących własnością miasta.

CEL STRATEGICZNY 3. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych przeznaczonych na opiekę nad zabytkami.

CEL STRATEGICZNY 4. Włączenie społeczności lokalnej w działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

PRIORYTET 2. Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy pod kątem wykorzystania w tym celu dziedzictwa kulturowego; tworzenie miejsc pracy związanych z wykorzystaniem i ochroną zabytków.

CEL STRATEGICZNY 5. Wyeksponowanie oraz promowanie dziedzictwa kulturowego miasta.

CEL STRATEGICZNY 6. Tworzenie programów pobudzających przedsiębiorczość pod kątem wykorzystania walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego miasta.

Tabela nr 4. Cele strategiczne, operacyjne wraz z działaniami w ramach Priorytetu nr I i II

PRIORYTET I: Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania oraz poprawa stanu ładu przestrzennego w gminie i utrwalenie na podstawie tradycyjnego układu przestrzennego własnej tożsamości przestrzennej miasta.		
Cel strategiczny I. Wykorzystanie środków prawnych i organizacyjnych dla zabezpieczenia obiektów zabytkowych.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Wykorzystanie instrumentów planistycznych i strategicznych jako instrumentu przyczyniającego się do poprawy ładu przestrzennego miasta oraz ochrony zabytków	Wdrażanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.	Ile MPZP wdrożono, czy były i czego dotyczyły zapisy dotyczące zabytków
	Długofalowa rewaloryzacja zabytkowego układu urbanistycznego miasta, poprzez systematyczną renowację obiektów znajdujących się na obszarze.	Ilość zaplanowanych prac, ilość przeprowadzonych prac, ilość wydanych środków
	Systematyczny monitoring realizowanych założeń GPOnZ poprzez opracowywanie sprawozdań.	Czy opracowano sprawozdania
Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz opracowanie programów jego poprawy	Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków: 1. Zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.	Ilość przeprowadzonych aktualizacji, czy dodano/usunięto obiekt z ewidencji

	2. Systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną. 3. Skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.	
	Zmiana zarządzenia w sprawie prowadzenia gminnej ewidencji zabytków poprzez dodanie kart stanowisk archeologicznych.	Czy dokonano zmiany
	Informowanie władz konserwatorskich o zagrożeniu budowli zabytkowych i ładu przestrzennego w gminie.	Czy była potrzeba informowania, ile razy, jej zakres
	Rewitalizacja istniejących terenów zielonych (zabytkowych parków) – zagospodarowanie zieleni, wyposażenie parków w niezbędne dla rozwoju aktywności mieszkańców elementy i doposażenie już istniejących stref: place zabaw, strefa wsparcia aktywności fizycznej, strefy spacerowe.	Jakie place zaplanowano/ zrealizowano i gdzie, wartość zaplanowanych/poniesionych środków, z kim współpracowano
Objęcie ochroną prawną szczególnie wartościowych zabytków	Współpraca przy opracowywaniu wniosków do Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wpisanie najcenniejszych zabytków do rejestru.	Czy wyznaczono objekty do wpisania, czy złożono wnioski
	Systematyczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy Plan był aktualizowany
CEL STRATEGICZNY II. Finansowanie działań na rzecz zachowania zabytków, w tym tych, które są własnością miasta.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Stworzenie dla właścicieli zabytków zachęt finansowych zmierzających do poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych	Coroczne rezerwowanie środków w budżecie gminnym przeznaczonych na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub ujętych w gminnej ewidencji zabytków położonych na obszarze miasta Sieradz (na podstawie uchwały Rady Miejskiej).	Ilość środków przeznaczonych na dofinansowania, ilość złożonych wniosków, ilość przekazanych środków, ilość wyremontowanych obiektów
	Zwolnienie od podatku od nieruchomości właścicieli obiektów zabytkowych włączonych do Gminnej Ewidencji Zabytków, pod warunkiem utrzymywania ich w dobrym stanie, zgodnym z zaleceniami konserwatorskimi (na podstawie uchwały Rady Miejskiej).	Czy zwolniono właścicieli obiektów i ilu
Zachowanie oryginalnej substancji zabytkowej obiektów będących własnością miasta	Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo- konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność miasta.	Ilość przeprowadzonych prac remontowych, konserwatorskich, ilość wydanych środków
CEL STRATEGICZNY III. Wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych		

przeznaczonych na opiekę nad zabytkami.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Pomoc przy pozyskiwaniu środków budżetowych i unijnych przeznaczonych na remonty i restauracje obiektów zabytkowych	Uzyskanie (w porozumieniu z właścicielami obiektów) dotacji z funduszy konserwatorskich, ministerialnych lub europejskich, przeznaczonych na remonty i restaurację zabytkowych obiektów.	Czy i ile złożono wniosków, dla jakich obiektów, o co wnioskowano i w jakiej wysokości, czy uzyskano i w jakiej wysokości fundusze, z kim współpracowano
CEL STRATEGICZNY IV. Włączenie społeczności lokalnej w działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Zwiększenie wiedzy i świadomości społecznej mieszkańców miasta nt. wagi kultywowania tradycji kulturowych regionu	Wprowadzenie do programów szkolnych elementów wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym.	Czy wprowadzono, w jakiej formie, gdzie, z kim współpracowano
	Wprowadzenie pracowników Urzędu Miasta, policji, nauczycieli, właścicieli nieruchomości zabytkowych w kwestie związane z dziedzictwem kulturowym miasta i koniecznością jego ochrony poprzez organizowanie szkoleń oraz uczestnictwo w szkoleniach, kursach zewnętrznych.	Czy brano udział, czego dotyczyły szkolenia, ilość osób biorących udział, wartość poniesionych środków, z kim współpracowano
	Promocja i ożywienie zrewaloryzowanego obszaru rynku, parku kulturowego „Wzgórze Zamkowe” wraz z Traktem Królewskim i ulicą Dominikańską.	Jak działania zaplanowano/zrealizowano, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
PRIORYTET II: Zwiększenie atrakcyjności turystycznej gminy pod kątem wykorzystania w tym celu dziedzictwa kulturowego; tworzenie miejsc pracy związanych z wykorzystaniem i ochroną zabytków.		
CEL STRATEGICZNY V. Wyeksponowanie oraz promowanie dziedzictwa kulturowego miasta.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Działania na rzecz estetyki krajobrazu kulturowego	Dbłość o efektowny wygląd i odpowiednią aranżację przestrzeni publicznej w otoczeniu obiektów zabytkowych.	Czy ustawiono nowe tablice, ile, gdzie, jakie działania wykonano, jakie prace porządkowe
	Wykorzystanie imprez masowych organizowanych w gminie oraz innych okazji budzących zainteresowanie mediów do promocji dziedzictwa kulturowego miasta.	Jakie imprezy zorganizowano, z kim współpracowano, ilość osób biorących udział, wysokość poniesionych środków
	Ścisła współpraca zespołem ds. zarządzania Parkiem Kulturowym.	Forma współpracy
	Kontynuacja prac rewaloryzacyjnych w obiektach reprezentatywnych: wnętrza kościoła farnego pw. Wszystkich Świętych przy ul. Kolegiackiej i zespołu klasztornego poddominikańskiego obecnie ss. Urszulanek z kościołem św. Stanisława przy ul. Dominikańskiej oraz kamienicy tzw. Pojagiellońskiej – obecnego muzeum.	Jak działania zaplanowano/zrealizowano, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
CEL STRATEGICZNY VI. Tworzenie programów pobudzających przedsiębiorczość pod kątem wykorzystania walorów środowiska naturalnego i dziedzictwa kulturowego miasta.		
CELE OPERACYJNE	DZIAŁANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Powiązanie	Opracowanie programu wspierania	Czy opracowano

aktywizacji gospodarczej miasta z zabezpieczeniem i renowacją obiektów zabytkowych	przedsiębiorców wykorzystujących w swej działalności obiekty zabytkowe, a szczególnie projektów prowadzących do renowacji zaniedbanych obiektów zabytkowych.	program/projekt, w jakiej formie, z kim współpracowano, wartość zaplanowanych/poniesionych środków
Promocja adaptacji obiektów zabytkowych na obiekty o funkcji turystycznej i usługowej	Stworzenie projektu polegającego na zapoznaniu właścicieli zabytków z możliwościami rozwinięcia własnej działalności gospodarczej w oparciu o posiadane nieruchomości zabytkowe, w tym m.in. zespoły dworsko-parkowe.	

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:

- wpis do rejestru zabytków,
- decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw,
- ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- ustawa Prawo budowlane,
- ustawa Prawo ochrony środowiska,
- ustawa o ochronie przyrody,
- ustawa o gospodarce nieruchomościami,
- ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
- ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.

- **instrumenty finansowe:**

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością miasta,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie gminy miasto Sieradz,
- zwolnienie od podatku od nieruchomości właścicieli obiektów zabytkowych włączonych do gminnej ewidencji zabytków, pod warunkiem utrzymywania ich w dobrym stanie, zgodnym z zaleceniami konserwatorskimi (na podstawie uchwały Rady Miejskiej),
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

- **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego miasta Sieradza),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi,
- działanie Społecznych opiekunów zabytków.

- **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów miasta Sieradza dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego miasta (np. strategia rozwoju miasta, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury miasta, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym miasta Sieradza,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze miasta z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• **źródła krajowe:**

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Kościelny,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

• **źródła zagraniczne:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014-2020,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• Dotacje Łódzkiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Łódzki Wojewódzki Konserwator Zabytków działając na podstawie przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz mając na uwadze przepisy zawarte w ustawie z dnia 29 stycznia 2004 r. Prawo zamówień publicznych ustala kryteria i sposób naboru wniosków oraz rozdziału środków finansowych na cele związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami w ramach środków przyznanych przez Wojewodę Łódzkiego,

pozostających w dyspozycji Łódzkiego wojewódzkiego konserwatora zabytków. Wnioski o udzielenie dofinansowania zadań składa się w terminach:

- do dnia 28 lutego – na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone w bieżącym roku,
- do dnia 30 czerwca – na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku (tzw. refundacja).

• Dotacje wojewódzkie

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Urzędu Marszałkowskiego Województwa Łódzkiego – regulamin określający zasady, tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa łódzkiego określa uchwała nr XIX/358/11 Sejmiku Województwa Łódzkiego z dnia 20 grudnia 2011 r., dotycząca zabytków nieruchomości, ruchomych lub archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków województwa łódzkiego, znajdujących się na stałe w granicach administracyjnych i posiadających duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego województwa łódzkiego. Termin składania wniosków wyznaczony w ogłoszeniu o konkursie podanym do publicznej wiadomości (co najmniej trzydziestodniowy).

• Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2019 r. poz. 506), dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Dotacje z budżetu miasta Sieradza – przyznawane są na podstawie Uchwały Nr XLVIII/321/2018 Rady Miejskiej w Sieradzu z dnia 15.02.2018 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie gminy miasto Sieradz oraz zgodnie z Zarządzeniem nr 174/2018 Prezydenta Miasta Sieradza z dnia 27.07.2018 r. w sprawie określenia wzoru wniosku o udzielenie dotacji z budżetu Miasta Sieradza na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie gminy Miasto Sieradz. Nabór wniosków na zadania przewidziane do wykonania w danym roku kalendarzowym odbywa się w terminach: do dnia 30 września roku poprzedzającego rok, w którym planowane jest rozpoczęcie prac oraz do dnia 30 maja roku, w którym planowane jest rozpoczęcie prac. W przypadku, gdy środki na dany rok wykorzystane zostaną w pierwszym terminie, nie przeprowadza się naboru wniosków w drugim terminie. Prezydent Miasta Sieradza może ogłosić dodatkowy nabór wniosków, między innymi w przypadku zabezpieczenia dodatkowych środków pozostających z niewykorzystanej dotacji lub innych źródeł.

• Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),

- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynnem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 – 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczony kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i cieplnej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

• Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Łodzi pn. „Przyrodnicze perły województwa łódzkiego – program rewaloryzacji zabytkowych parków”

Program ukierunkowany jest na finansowe wsparcie działań podejmowanych w parkach usytuowanych na terenie województwa łódzkiego, objętych ochroną na podstawie Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zwanych dalej parkami lub obiektami, pod warunkiem, że są one ogólnodostępne, a wejście na ich teren jest nieodpłatne. Celem Programu jest zachowanie i ochrona dziedzictwa historyczno-przyrodniczo-kulturowego wyżej wymienionych obiektów poprzez ich rewaloryzację.

Podjęte w ramach Programu działania mają jednocześnie służyć dostosowaniu chronionych parków do potrzeb społecznych i edukacyjnych oraz umożliwić społeczeństwu korzystanie z ich walorów przyrodniczych.

Nabór wniosków odbywa się w terminach określonych w Regulaminach kolejnych edycji Konkursu, których ilość uzależniona jest od stopnia rozdysponowania środków przeznaczonych na realizację Programu.

• Program Kultura – Interwencje

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest [Narodowe Centrum Kultury](#). Jest on realizowany zgodnie z założeniami [Paktu dla Kultury](#). Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

• Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Program „Niepodległa” na lata 2017-2021**

Program dotacyjny „Niepodległa”, skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać organizatorów obchodów stulecia odzyskania niepodległości, którzy planują przygotowanie wydarzeń lokalnych i regionalnych. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 milionów zł, a pojedynczy wniosek może uzyskać dotację od 8 do 150 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego. Rodzaje kwalifikujących się zadań: festiwale, koncerty, spektakle, wytyczenie i oznakowanie szlaków tematycznych i historycznych, tworzenie archiwów historii mówionej i archiwów społecznych, projekty animacyjno-edukacyjne, oparte na interakcji i współdziałaniu, np.: warsztaty, gry terenowe, questy, wystawy wraz z katalogami i publikacje.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

- **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków**

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. W 2020 r. kończy się okres obowiązywania większości funduszy europejskich. Obecnie trwają prace nad budżetem Unii Europejskiej w perspektywie 2021-2027.

• Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014-2020

Zostały opracowane trzy typy programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014-2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja ma na celu wzmocnienie współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży,
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej,
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi, mogą dotyczyć między innymi kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

• Kreatywna Europa

Kreatywna Europa to nowy program Unii Europejskiej oferujący wsparcie finansowe dla sektorów audiowizualnych, kultury i kreatywnych. Program ten jest realizowany w latach 2014-2020 i zawiera trzy komponenty: MEDIA, KULTURA i część międzysektorową z nowym instrumentem finansowym. Nowe priorytety, które pojawiają się w Kreatywnej Europie, wynikają z analizy obecnej sytuacji sektorów kultury w Europie i problemów, jakie napotykają europejscy artyści. Są to przede wszystkim: budowanie kompetencji sektorów kultury i kreatywnych do skutecznego działania na poziomie ponadnarodowym oraz strategiczne budowanie i rozwój publiczności dla odbioru europejskich dzieł i zwiększanie dostępu do kultury.

Komponent Kultura jest częścią programu Kreatywna Europa skierowaną do instytucji, organizacji i innych podmiotów działających w sektorach kultury i kreatywnych. Jego celem jest promocja europejskiej kultury i sztuki, zwiększanie mobilności artystów i dzieł europejskich, budowanie współpracy kulturalnej na poziomie ponadnarodowym, rozwijanie europejskiej publiczności oraz dostosowywanie sektorów kultury i kreatywnych do technologii cyfrowych i wdrażania innowacji.

• Program Europa dla Obywateli 2014-2020

Powyższy program jest kolejnym programem wspólnotowym skierowanym na realizację „miękkich” działań projektowych między innymi w tematyce dziedzictwa kulturowego, którego celem jest zwiększenie świadomości obywateli o historii i integracji europejskiej oraz pomoc w lepszym zrozumieniu polityki UE i jej wpływu na życie codzienne obywateli państw członkowskich.

Celami ogólnymi Programu są:

- rozwijanie obywatelstwa europejskiego przez umożliwienie współpracy i uczestnictwa w budowaniu demokratycznej, różnorodnej kulturowo, otwartej na świat Europy,
- rozwijanie poczucia tożsamości europejskiej opartej na wspólnych wartościach, historii i kulturze, umacnianie poczucia odpowiedzialności za UE wśród obywateli,
- pogłębianie tolerancji i wzajemnego zrozumienia między obywatelami Europy.

Cele ogólne realizowane są na poziomie ponadnarodowym za pomocą celów szczegółowych, do których należy:

- gromadzenie członków społeczności lokalnych z całej Europy w celu wymiany doświadczeń, opinii i wartości,
- wspieranie działań, debat i refleksji na temat obywatelstwa europejskiego i demokracji przy współpracy z europejskimi organizacjami społeczeństwa obywatelskiego,
- przybliżanie Europy obywatelom przez propagowanie europejskich wartości i osiągnięć z zachowaniem pamięci o jej historii,
- zachęcanie obywateli i organizacji obywatelskich we wszystkich krajach do wzajemnych kontaktów umacniających dialog międzykulturowy (jedność w różnorodności), budowanie więzi między „starymi” a nowymi członkami UE.

Program składa się z dwóch obszarów tematycznych: Pamięć i Obywatelstwo europejskie oraz Demokratyczne zaangażowanie i uczestnictwo obywatelskie, które są uzupełnione przez działanie horyzontalne nazwane „waloryzacją”, sprowadzające się do analizy, rozpowszechniania i wykorzystania wyników projektów dofinansowanych z Programu „Europa dla Obywateli”. Minimalna kwota dofinansowania projektu to 60 000 euro, maksymalna 600 000 euro. Wsparcie finansowe Unii nie może przekroczyć 70% całkowitego budżetu. Wnioski mogą składać organizacje badające europejską politykę publiczną (ośrodki analityczne) lub organizacje społeczeństwa obywatelskiego, które przez swoje stałe i regularnie prowadzone działania wnoszą konkretny wkład w realizację celów programu Europa dla Obywateli, a ponadto spełniają wszystkie następujące wymagania:

- posiadają osobowość prawną co najmniej od czterech lat,
- działają na poziomie europejskim,
- nie są nastawione na zysk,
- mają siedzibę w jednym z krajów członkowskich UE, krajach EFTA i innych, jeśli podpisały one w 2014 r. protokół ustaleń z Komisją Europejską.

• Program operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2014-2020

Program Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 to największy program finansowany z Funduszy Europejskich nie tylko w Polsce, ale i Unii Europejskiej. Główne obszary, na które zostaną przekazane środki, to: gospodarka niskoemisyjna, ochrona środowiska, przeciwdziałanie i adaptacja do zmian klimatu, transport i bezpieczeństwo energetyczne oraz ochrona zdrowia i dziedzictwo kulturowe. Budżet programu wynosi ponad 27,4 mld euro z Funduszy Europejskich (FE), czyli ok. 115 mld zł.

Priorytet nr 8. Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury – alokacja z FE 467,3 mln euro: inwestycje w ochronę i rozwój dziedzictwa kulturowego oraz zasobów kultury, np. instytucji kultury, szkół artystycznych.

• Polska Cyfrowa PO PC 2014-2020

Projekt programu operacyjnego Polska Cyfrowa przygotowały Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji oraz Ministerstwo Infrastruktury i Rozwoju. Program został przyjęty przez rząd dnia 8 stycznia 2014 r., dnia 5 grudnia 2014 r. przez Komisję Europejską. Celem tego programu jest wykorzystanie potencjału cyfrowego do poprawy jakości życia. Ministerstwo Administracji wychodzi z założenia, że pełne wykorzystanie potencjału nowoczesnych technologii wymaga nie tylko budowy infrastruktury i usług, ale także wspierania kompetencji cyfrowych Polaków.

W ramach programu planuje się realizację czterech osi priorytetowych:

Oś priorytetowa I. Powszechny dostęp do szybkiego Internetu – alokacja UE – 1 020 222 652 EUR.

Cel szczegółowy 1. Wylimitowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach.

Oś priorytetowa II. E-administracja i otwarty rząd – alokacja UE 949 604 018 EUR.

Cel szczegółowy 2. Wysoka dostępność i jakość e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 3. Cyfryzacja procesów back-office w administracji rządowej.

Cel szczegółowy 4. Cyfrowa dostępność i użyteczność informacji sektora publicznego.

Oś priorytetowa III. Cyfrowa aktywizacja społeczeństwa – alokacja UE 145 000 000 EUR.

Cel szczegółowy 5. Zwiększenie stopnia oraz poprawa umiejętności korzystania z Internetu, w tym e-usług publicznych.

Cel szczegółowy 6. Pobudzenie potencjału uzdolnionych programistów dla zwiększenia zastosowania rozwiązań cyfrowych w gospodarce i administracji.

Oś priorytetowa IV. Pomoc techniczna – alokacja UE 57 668 000 EUR.

Cel szczegółowy 7. Wsparcie procesu zarządzania i wdrażania programu.

Cel szczegółowy 8 Informacja, promocja i doradztwo.

• Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2018 r. poz. 1398 z późn. zm.)

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS,

EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014-2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyły regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

• Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014-2020 (RPO WŁ 2014-2020)

Regionalny Program Operacyjny Województwa Łódzkiego na lata 2014 - 2020 opracowany został w grudniu 2014 r., zaktualizowany w grudniu 2018 r. Jest to program operacyjny finansowany zarówno ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), jak i Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS).

Celem strategicznym RPO WŁ jest: poprawa konkurencyjności gospodarczej, spójności społecznej i dostępności przestrzennej województwa przy zrównoważonym wykorzystaniu specyficznych cech potencjału gospodarczego i kulturowego regionu oraz przy pełnym poszanowaniu jego zasobów przyrodniczych. Cel ten zostanie osiągnięty poprzez podniesienie konkurencyjności i innowacyjności gospodarki, poprawę atrakcyjności inwestycyjnej ośrodków miejskich i usprawnienie powiązań między nimi, zwiększenie atrakcyjności osiedleńczej i turystycznej oraz przełamywanie barier strukturalnych na obszarach o niższym potencjale rozwojowym.

RPO WŁ na lata 2014 - 2020 składa się z dwunastu osi priorytetowych, w tym Oś VI. Rewitalizacja i potencjał endogeniczny regionu. Oś ta zakłada, że kluczowymi wyzwaniami w zakresie rewitalizacji i potencjału endogenicznego będą: zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego, rozwój instytucji kultury, efektywne wykorzystanie endogenicznych potencjałów w zakresie rozwoju przedsiębiorczości i zrównoważonej turystyki oraz kompleksowa rewitalizacja zdegradowanych obszarów miejskich i wiejskich.

Rewitalizacja i aktywizacja tych terenów powinna być związana z kompleksowymi działaniami dot. rozwoju wielofunkcyjnych obszarów wiejskich poprzez aktywizację zawodową mieszkańców terenów zrewitalizowanych. W zakresie potencjału kulturowego interwencja przyczyni się do ochrony dziedzictwa kulturowego oraz efektywnego wykorzystania zasobów naturalnych i kulturowych dla rozwoju gospodarczego, poprawy dostępu do kultury, wzmocnienia funkcji edukacyjnej, a także zwiększenia poziomu identyfikacji mieszkańców z regionem. W zakresie rewitalizacji nastąpi przywrócenie funkcji gospodarczych i społecznych na obszarach zdegradowanych, integracja przestrzenna oraz poprawa jakości przestrzeni publicznych, co przyczyni się do ograniczenia ubóstwa i wykluczenia społecznego oraz wpłynie na jakość życia mieszkańców.

W ramach Osi priorytetowej VI wyznaczono do realizacji:

Priorytet inwestycyjny 6c. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy. Zwiększona partycypacja w kulturze na terenie województwa łódzkiego.

Wielokulturowość, wielowyznaniowość oraz wielonarodowość regionu łódzkiego, mieszanie i przenikanie się różnorodnych tradycji i zwyczajów przyczyniło się do powstania zbioru cennych obiektów dziedzictwa kulturowego. Zachowanie dziedzictwa kulturowego, jak również ochrona i poprawa stanu środowiska naturalnego stanowią ważne czynniki kształtujące i wpływające na atrakcyjność regionu. Efektywne zagospodarowanie i wykorzystanie zarówno zasobów kulturowych jak i naturalnych, wpisanych w krajobraz województwa łódzkiego, pozytywnie wpłynie na poprawę konkurencyjności regionu. W ramach PI 6c przewiduje się wspieranie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego, naturalnego oraz wsparcie instytucji kultury. Inwestycje zaplanowane w ramach PI 6c przyczynią się do wzrostu partycypacji w kulturze na terenie województwa łódzkiego.

Przedsięwzięcia dotyczące prac konserwatorskich i restauratorskich oraz w odniesieniu do instytucji kultury wpłyną na podniesienie świadomości historycznej mieszkańców województwa poprzez poszerzenie oferty kulturalnej w regionie, co tym samym przełoży się na podniesienie uczestnictwa w kulturze mieszkańców regionu oraz potencjalnych turystów.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 6c:

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach nieruchomych wraz z ich otoczeniem oraz zakup wyposażenia niezbędnego do zachowania pełnionych przez nie dotychczas funkcji kulturalnych lub nadaniem im takich funkcji,
- roboty budowlane z wyłączeniem prac polegających na budowie oraz/lub zakup wyposażenia do obiektów instytucji kultury, zabezpieczenie zasobów instytucji kultury na wypadek zagrożeń, w szczególności w zakresie zabezpieczeń np. przeciwpożarowych.

Ponadto, w ramach interwencji PI 6c możliwa jest również realizacja kompleksowego projektu, którego elementem mogą być działania polegające na konserwacji i renowacji zabytków ruchomych, w tym przede wszystkim muzealiów, starodruków, zbiorów piśmienniczych, archiwaliów, księgozbiorów.

Priorytet inwestycyjny 8b. Wspieranie wzrostu gospodarczego sprzyjającego zatrudnieniu poprzez rozwój potencjału endogenicznego jako elementu strategii terytorialnej dla określonych obszarów, w tym poprzez przekształcanie upadających regionów przemysłowych i zwiększenie dostępu do określonych zasobów naturalnych i kulturalnych oraz ich rozwój.

Cel szczegółowy: Zwiększone wykorzystanie walorów przyrodniczych i kulturowych województwa łódzkiego dla rozwoju gospodarki turystycznej.

PI 8b ukierunkowany jest na wykorzystanie i rozwój potencjałów endogenicznych regionu łódzkiego, opartych na walorach przyrodniczych i kulturowych, określonych w polityce terytorialno-funkcjonalnej SRWŁ 2020 w celu rozwoju przedsiębiorczości z zachowaniem zasad zrównoważonej turystyki.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 8b: Budowa, przebudowa infrastruktury turystycznej (w tym obiektów i urządzeń) wraz z zakupem wyposażenia i sprzętu oraz zagospodarowanie otoczenia pozostającego w bezpośredniej lokalizacji inwestycji. W ramach interwencji PI 8b wsparcie mogą uzyskać również projekty związane z adaptacją obiektów do pełnienia funkcji turystycznych.

Priorytet inwestycyjny 9b. Wspieranie rewitalizacji fizycznej, gospodarczej i społecznej ubogich społeczności na obszarach miejskich i wiejskich.

Cel szczegółowy: Przywrócenie lub nadanie funkcji społecznych i gospodarczych na terenach zdegradowanych.

Typy przedsięwzięć przewidziane w ramach PI 9b:

- renowacja, adaptacja budynków, obiektów, terenów i przestrzeni prowadząca do przywrócenia lub nadania nowych funkcji, wraz z możliwością zakupu sprzętu i wyposażenia niezbędnego do realizacji celu interwencji 9b,
- rewitalizacja tkanki mieszkaniowej w ramach części wspólnych wielorodzinnych budynków, w tym termomodernizacja budynków mieszkalnych (jako element szerszego projektu).

10. Realizacja i finansowanie z zakresu ochrony zabytków

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane, spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd gminny powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest miasto Sieradz;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze miasta Sieradza.

Miasto Sieradz jest właścicielem/współwłaścicielem (posiada tytuł prawny) 15 obiektów zabytkowych, w tym 4 obiektów wpisanych jest do rejestru zabytków. Wykaz został przedstawiony w tabeli poniżej (Tabela nr 5).

Tabela nr 5. Obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których miasto Sieradz jest właścicielem lub współwłaścicielem

LP.	OBIEKT ZABYTKOWY	ADRES	UWAGI WŁASNOŚĆ
1	Kamienica	Dominikańska 5	obiekt wpisany do rejestru zabytków wł. Urząd Miasta
2	Teatr Miejski	Dominikańska 19	obiekt wpisany do rejestru zabytków wł. Urząd Miasta
3	Dworek Modrzewiowy	Parkowa 3	obiekt wpisany do rejestru zabytków wł. Urząd Miasta
4	Wzgórze Zamkowe	Podzamcze	obiekt wpisany do rejestru zabytków wł. Urząd Miasta
5	Zespół domu z oficynami	Dominikańska 3	wł. Urząd Miasta
6	Dom	Krakowskie Przedmieście 3	wł. Urząd Miasta
7	Dom	POW 3 A	wł. Urząd Miasta
8	Oficina w zespole domu Nr 1	P OW 3 A	wł. Urząd Miasta
9	Zespół domu z oficyną	P OW 24	wł. Urząd Miasta
10	Pałac ślubów	Pułaskiego 5	wł. Urząd Miasta
11	Zespół kamienicy (kamienica i oficyna)	Rynek 18	wł. Urząd Miasta
12	Oficina kamienic	Warcka 3	wł. Urząd Miasta-tylko oficyna
13	Kamienica	Warszawska 5	wł. Urząd Miasta
14	Dom	Zamkowa 8	wł. Urząd Miasta-częściowa
15	Dom	Zamkowa 16	wł. Urząd Miasta

Wyrazem świadomej polityki miasta Sieradza w zakresie ochrony zabytków są działania aktywizujące właścicieli obiektów zabytkowych. Cel ten jest realizowany w drodze przydzielania dotacji z budżetu miasta na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, położonych na terenie gminy miasto Sieradz.

W ostatnich latach miasto Sieradz przeznaczyło na dotacje kwotę **1.198.696,38 zł**. Szczegóły przedstawia tabela poniżej, Tabela nr 6:

- 2015 r. – 272.500,00 zł,
- 2016 r. – 292.500,00 zł,
- 2017 r. – 308.000,00 zł,
- 2018 r. – 325.696,83 zł.

Tabela nr 6. Przyznawane dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze miasta Sieradz (na podstawie uchwały Rady Miejskiej) w latach 2015 - 2018

LP	NAZWA ZADANIA	WNIOSKODAWCA	PRZYZNANA DOTACJA	WYKORZYSTANA NA DOTACJA
ROK 2015				
1	Konserwacja ołtarza bocznego z kaplicy Męki Pańskiej w Kościele Farnym pw. Wszystkich Świętych	Parafia pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu	100.000,-	100.000,-
2	Remont budynku OSP - wieży	Ochotnicza Straż Pożarna w Sieradzu	72.500,-	72.500,-
3	Prace konserwatorskie przy elewacji zachodniej i północnej Kościoła pw. Św. Stanisława – kontynuacja prac	Zgromadzenie Sióstr Urszulanek SJK w Sieradzu	100.000,-	100.000,-
ROK 2016				
1	Konserwacja i restauracja ambony barokowej w Kościele Farnym pw. Wszystkich Świętych	Parafia pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu	100.000,-	100.000,-
2	Wymiana części pokrycia dachowego i więźby budynku OSP	Ochotnicza Straż Pożarna w Sieradzu	95.200,-	95.200,-
3	Modernizacja instalacji elektrycznej wysoko	Zgromadzenie Sióstr	100.000,-	100.000,-

	i niskoprądowej oraz założenie instalacji przeciwpożarowej w Kościele pw. Św. Stanisława	Urszulanek SJK w Sieradzu		
ROK 2017				
1	Modernizacja okien nawy głównej chóru muzycznego w Kościele Farnym pw. Wszystkich Świętych	Parafia pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu	100.000,-	100.000,-
2	Wymiana stolarki okiennej i drzwiowej budynku OSP przy ul. Krakowskie Przedmieście nr 1 w Sieradzu	Ochotnicza Straż Pożarna w Sieradzu	108.600,-	108.600,-
3	Prace konserwatorskie i restauratorskie przy barokowej części prospektu organowego w Kościele pw. Św. Stanisława	Zgromadzenie Sióstr Urszulanek SJK w Sieradzu	100.000,-	100.000,-
ROK 2018				
1	Konserwacja i restauracja polichromii sklepienia, ścian i filarów nawy głównej Kościoła Farnego	Parafia pw. Wszystkich Świętych w Sieradzu	110.445,33	110.445,33
2	Renowacja elewacji budynku OSP przy ul. Krak. Przedm. 1 – etap II	Ochotnicza Straż Pożarna w Sieradzu	82.671,50	82.671,50
3	PODOMINIKAŃSKI ZESPÓŁ KLASZTORNY 1. Roboty izolacyjne ścian fundamentowych kościoła (str. wsch. i połudn.) 2. Roboty izolacyjne ścian fundamentowych klasztoru (str. pn., wsch. i połudn.) 3. Renowacja elewacji klasztoru oraz roboty towarzyszące (strona pn. i wsch. cz. od strony podwórka)	Zgromadzenie Sióstr Urszulanek SJK w Sieradzu	100.000,-	100.000,-
4	Kamienica, ul. Kolegiacka 16 1. Nowa elewacja 2. Wymiana balkonów 3. Wymiana 8 małych okienek 4. Wymiana schodów 5. Sztukateria	Bogusława Brzezek	32.580,-	32.580,-

PODSUMOWANIE

GPOnZ stanowić będzie element polityki samorządowej, pozwalający na podejmowanie zaplanowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kultury. Jako materiał bazowy może być wykorzystywany przez środowiska badawcze i naukowe, właściciele i posiadacze obiektów zabytkowych oraz osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kultury. Opracowanie służyć będzie rozwojowi gminy przez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne.

W GPOnZ wskazano działania skierowane na poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Dokument uwzględnia uwarunkowania prawne, zewnętrzne oraz wewnętrzne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Wskazane w nim kierunki działania, tzw. priorytety, szczegółowo opisują zakres oraz cel danego zamierzenia. Realizacja celów zawartych w GPOnZ poprawi w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, wzmocni lokalne wartości oraz wspólne korzenie.

Określono również źródła finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wraz z jego otoczeniem. Finansowanie może odbywać się ze źródeł publicznych (np. budżet państwa, budżet własny gminy, budżet jednostek samorządowych - powiatu i województwa, środki unijne, inne źródła zagraniczne), a także ze źródeł prywatnych (osób fizycznych, organizacji pozarządowych – stowarzyszeń, fundacji, osób prawnych itp.).

11. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach.
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach.
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach.
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej.
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
15. Materiały udostępnione przez Urząd Miasta w Sieradzu.
16. Program opieki nad zabytkami dla Miasta i Sieradza na lata 2014–2018.
17. Plan ochrony Parku Kulturowego Wzgórze Zamkowe w Sieradzu, KOBiDZ w Warszawie, Regionalny Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Łodzi, 2009.
18. Dunin-Wąsowiczowa A., Sieradz, w: Atlas Historyczny Polski, województwo sieradzkie i województwo łęczyckie w drugiej połowie XVI wieku, red. H. Rutkowski. PAN, część II, Warszawa 1998, s. 85-90
19. Ruszkowski A., Rozwój terytorialny Sieradza na przestrzeni dziejów, w: „Na sieradzkich szlakach”, 2/42/1996/XI, s.11-19.
20. Ruszkowski A., Wioski podmiejskie, które wchłonął Sieradz (Górka, Olendry, Męka, Monice, Zapusty), w: „Na sieradzkich szlakach”, nr 1/73/2004/XIX, s. 28-33.
21. Ruszkowski A., Sieradzkie krzyże i kapliczki przydrożne, w: „Na sieradzkich szlakach”, 2/82/2006/XXI, s.29-31.
22. Strona Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi, Internet.
23. http://www.wuoz-lodz.pl/Wzgorze_Zamkowe_w_Sieradzu,54 (dostęp: 17.08.19).
24. Strona Muzeum Okręgowego, Internet.
25. <https://muzeum-sieradz.com.pl/sieradzki-park-etnograficzny/> (dostęp 17.08.2019).
26. Wierzchowski G., Dzieje klasztoru dominikanów w Sieradzu od lat 30.XIII w. do 1964 r., Sieradz 2012.
27. Bergman E., Jagielski J., Zachowane synagogi i domy modlitwy w Polsce, Warszawa 1996, s. 121.
28. Jurkowska M., Historia. Strona Sieradzkiego Centrum Kultury, Internet: <http://www.scksieradz.pl/historia> (dostęp 20. 08.2019).
29. www.stat.gov.pl/gus.
30. www.isap.sejm.gov.pl.

12. Spis tabel i zdjęć

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków z terenu miasta Sieradz.
2. Tabela nr 2. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków na terenie miasta Sieradza.
3. Tabela nr 3. Analiza SWOT.
4. Tabela nr 4. Cele strategiczne, operacyjne wraz z działaniami w ramach Priorytetu nr I i II.
5. Tabela nr 5. Obiekty wpisane do rejestru zabytków oraz ujęte w gminnej ewidencji zabytków, których miasto Sieradz jest właścicielem lub współwłaścicielem.
6. Tabela nr 6. Przyznawane dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na obszarze miasta Sieradz (na podstawie uchwały Rady Miejskiej) w latach 2015-2018.
7. Rys. 1. Sieradz – priorytetowe obszary rewitalizacji (nr 1, 2, 3) (źródło: Wojewódzki program opieki nad zabytkami w województwie łódzkim na lata 2016-2019).

- 8.** Rys. nr 2. Obszar zdegradowany i obszar rewitalizacji na obszarze rewitalizacji (źródło: Lokalny program rewitalizacji dla Miasta Sieradza na lata 2018-2023).
- 9.** Rys. nr 3. Granica wzgórza zamkowego.
- 10.** Zdjęcia nr 1, 2. Bazylika kolegiacka pw. Wszystkich Świętych, ul. Kolegiacka 11.
- 11.** Zdjęcia nr 3, 4. Poddominikański zespół kościelno – klasztorny, ul. Dominikańska 16.
- 12.** Zdjęcia nr 5, 6. Kościół szpitalny, ob. pw. Św. Ducha, ul. Wojska Polskiego.
- 13.** Zdjęcie nr 7. Kościół pw. Św. Wojciecha Biskupa i Męczennika, ul. Kościelna 2a.
- 14.** Zdjęcie nr 8. Kościół ewangelicko - augsburski, pw. Najświętszego Zbawiciela, ob. garnizonowy pw. Chrystusa Odkupiciela i Najświętszego Imienia Maryi, ul. Kościuszki 19.
- 15.** Zdjęcie nr 9. Kaplica dworska, ob. kaplica pw. św. Kajetana, Poświętna Górka (Wójtostwo), ul. Krakowskie Przedmieście.
- 16.** Zdjęcia nr 10, 11. Kaplica, ob. kościół parafialny pw. Najświętszej Marii Panny, ul. Mickiewicza 14.
- 17.** Zdjęcie nr 12. Synagoga, ul. Wodna 7.
- 18.** Zdjęcie nr 13. Dom Kata, ul. Ogrodowa 2.
- 19.** Zdjęcie nr 14. Tzw. Kamienica pojagiellońska, ob. Siedziba Muzeum Okręgowego, ul. Dominikańska 2.
- 20.** Zdjęcia nr 15, 16. Dawny zajazd pocztowy, ob. Biuro Wystaw Artystycznych, ul. Kościuszki 3.
- 21.** Zdjęcie nr 17. Budynek Teatru Miejskiego, ul. Dominikańska 19.
- 22.** Zdjęcie nr 18. Oficyna dworska, tzw. „Dworek Modrzewiowy”, ul. Parkowa 3.
- 23.** Zdjęcie nr 19. Miejskie gimnazjum humanistyczne, ob. Liceum Ogólnokształcące im. Kazimierza Jagiellończyka, ul. Żwirki i Wigury 3.
- 24.** Zdjęcie nr 20. Strażnica Ochotniczej Straży Pożarnej, ul. Krakowskie Przedmieście 1.
- 25.** Zdjęcia nr 21, 22. Rezydencja w dawnym Zespole Manufaktury Adolfa Harrera dawny szpital św. Józefa, ob. szpital św. Józefa, ul. Nenckiego 2.